

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİ İKTİSAT BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYEYE YÖNELİK MALİ
TEŞVİKLER (1980'DEN GÜNÜMÜZE)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Berna ÇENBERCİ

BURSA 2007

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİ İKTİSAT BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYEYE YÖNELİK MALİ
TEŞVİKLER (1980'DEN GÜNÜMÜZE)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Berna ÇENBERCİ

Danışman
Prof. Dr. Nuri BURHAN

BURSA 2007

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....Anabilim/Anasanat Dalı,
.....Bilim Dalı'nda numaralı
.....'nın hazırladığı ".....
....."
konulu.....(Yüksek Lisans/Doktora/Sanata Yeterlilik Tezi/Çalışması) ile
ilgili tez savunma sınavı,/...../20.... günü.....-..... saatleri arasında yapılmış,sorulan
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının.....(başarılı/başarısız)
olduğuna(oybirliği/oyçokluğu) ile karar verilmiştir.

Sınav Komisyonu Başkanı
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye (Tez Danışmanı)
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Ana Bilim Dalı Başkanı
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

...../...../20.....

Enstitü Müdürü
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

ÖZET

Yazar : Berna ÇENBERCİ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Maliye
Bilim Dalı : Mali İktisat
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X + 133
Mezuniyet Tarihi :/...../ 20.....
Tez Danışman(lar)ı : Prof.Dr. Nuri BURHAN

TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYEYE YÖNELİK MALİ TEŞVİKLER (1980'DEN GÜNÜMÜZE)

Doğrudan yabancı yatırımlar gelişen ülkelerde sanayiinin gelişmesi ve büyüme için çok önemli bir etken olduğu gözlemlenmektedir. Coğrafi konumu, zengin doğal kaynakları, yüksek kaliteli ve verimli işgücü Türkiye'yi yatırımlar için cazip bir yer haline getirmektedir. Türkiye benzer ülkelerle karşılaştırıldığında her zaman çok düşük miktarda doğrudan yabancı yatırım çekebilmiştir. Bunun sebepleri, kayıt dışı ekonomi, yolsuzluklar, siyasi istikrarsızlık v.b. diye sayılabilir. Bugünün dünyasında ileri teknoloji ve sermaye açığı bulunan ülkeler için en önemli şey yabancı sermaye girişini arttırmak ve hızlandırmaktır. Bunu sağlamanın yolu da yabancı yatırımlara en elverişli şartları sağlayacak bir ekonomik emin oluşturabilmektir. Türkiye'nin yabancı yatırımcı karşısındaki cazibesini koruması ve geliştirmesi ancak bu beklentileri karşılayan istikrarlı bir ekonomik yapıya sahip olmasıyla mümkün olacaktır. Bunun için, uzun dönemde siyasi ve ekonomik istikrar sürdürülmelidir. Kayıt dışı ekonomi, kayıt içine alınmalı çünkü, bu durum yabancı yatırımcıya karşı haksız rekabet yaratıyor. Kanunlar ve vergi sistemi daha istikrarlı ve uygulanır hale getirilmelidir. Halihazırdaki karmaşık vergi sistemi basitleştirilmelidir. Doğrudan yabancı yatırımlar konusunda başarılı olmuş ülkeler örnek alınarak ücretsiz arsa, başlangıç sürecinde vergi muafiyeti gibi teşvikler geliştirilmelidir.

Anahtar Kelime

Yabancı yatırım, vergi muafiyeti, kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık

ABSTRACT

Yazar : Berna ÇENBERCİ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Maliye
Bilim Dalı : Mali İktisat
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X + 133
Mezuniyet Tarihi :/...../ 20.....
Tez Danışman(lar)ı : Prof.Dr. Nuri BURHAN

THE FINANCIAL INCENTIVES FOR FOREIGN CAPITAL (FROM 1980'S UP TO TODAY)

Foreign Direct Investment has been increasingly seen as an important stimulus to the industrial growth and development for developing countries. Factors such as Turkey's geographic location, rich natural resource base, highly skilled and productive labor force make it a very attractive destination for investment. Turkey has always attracted very low inflows of foreign direct investment relative to other comparable countries. Several reasons for this low performance can be listed as the unregistered economy, corruptions, political instability and so on. In The world of today the most important thing in countries where there is a lack of technology and capital is to increase and hasten the flow of foreign capital. To do this it is necessary to create the economic environment that would create the most suitable conditions for foreign investment. Turkey needs to meet these expectations supported by a stable economic structure if it wants to develop its attractiveness in the eyes of the foreign investor. For this, political and economic stability needs to be sustained in long term. The unregistered economy that needs to be struggled against as it creates unfair competition for foreign investors. The legal framework and tax system that need to be stabilized and enforced. The currently complicated tax system needs to be simplified. Develop and implement incentive mechanisms used by countries successful in attracting foreign direct investment such as providing free land, tax holiday for a certain start-up period and so on.

Key Words

Foreign investment, tax holiday, unregistered economy, corruption, political instability

ÖNSÖZ

Küreselleşme uluslar arası sermayeye serbestçe hareket imkanı getirmiştir. Sermaye maliyetlerindeki azalma sayesinde yatırımcılar dünyanın herhangi bir yerinde daha etkili bir şekilde sermaye piyasalarına girebilmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkenin teknolojik yönden gelişmesinde, ekonomik büyümenin sağlanmasında ve istihdam yaratmasında önemli katkıları vardır. Aynı şekilde gelişmiş ülkelerin de biriken ticaret fazlaları nedeniyle sermaye ihraç etmeleri gerekmektedir. Türkiye'nin kaynak eksikliğini giderebilmesi ve ihtiyaç duyduğu kalkınmayı sağlayabilmesi için en sağlıklı yol ülkeye yabancı sermaye yatırımı çekebilmesidir. Türkiye bu konuda pek çok avantaja sahiptir. Yabancı sermaye konusunda ilk önce Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde Yabancı Sermaye Başkanlığı adıyla oluşturulan daha sonra 1991 yılına Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanan Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü şeklini alan daire yetkili kılınmıştır. Böylece, 1980 sonrası dönemde artan yabancı sermaye girişi ile ilgili işlemleri hızla sonuçlandırmak mümkün olmuştur.

Türkiye coğrafi konumu, yetişmiş insan gücü, doğal kaynaklar ve Pazar imkanlar açısından yabancı sermayeyi çekecek potansiyele sahip olmasına rağmen bugüne kadar gelen yabancı sermaye miktarı tatminkar olmamıştır. .

Vergi kolaylığı sağlayarak yabancı sermayeyi kendisine çekmeye çalışan bir ülke kısa dönemde belirli bir vergi kaybını göze almak zorundadır. Ancak orta ve uzun vadede yapılan yatırımların meydana getireceği, üretim ve istihdam artışı milli geliri arttıracak ve buna paralel olarak da vergi gelirlerinde bir artış meydana gelecektir. Küreselleşen dünyada diğer ülkeler gibi Türkiye de yabancı sermayeyi kendisine çekebilmek için vergi kolaylıkları sağlamasına rağmen bu konuda başarılı olamamıştır. Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının hedeflerine ulaşamamasının temel nedenleri arasında ülkede yaşanan siyasal ve ekonomik istikrarsızlık önemli bir yer tutmaktadır.

Dünya ve Türkiye ekonomisi için güncellik arz eden bu konu incelenmiştir, ancak bilebildiğimiz kadarıyla yabancı sermaye sorununu ele alan bilimsel çalışmaların bir çoğunda ülkemize yabancı sermaye gelince ekonomik gelişme ve istikrar sorunlarımızın hallolacağı, iç tasarruflardaki yetersizliğin bu yolla giderilebileceği kanısı yaygındır. O nedenle de ülkemize yeter ki yabancı sermaye gelsin de ne pahasına olursa olsun gibi

bir mantık hakimdir. Acaba böylesine önemli bir konudaki yaygın siyasal ve bilimsel kanı mutlak anlamda doğru mudur? Değilse ne ölçüde doğru değildir.

İşte biz bu gibi konuları tartışmak ve sorulara yanıt aramak üzere tez konumuzu “Türkiye’de Yabancı Sermayeye Yönelik Mali Teşvikler” olarak belirlemeyi uygun gördük. Burada mali teşvikten kastımızda vergi ile alakalı olan mali teşviktir ve sorunu ortaya koyabilmek için ilk bölümde yabancı sermayenin kavramsal tanımı yapıldıktan sonra yabancı sermayenin yatırım yaptığı ülke üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. Daha sonra da yabancı sermayenin yatırımları yaparken dikkat etmesi gereken etkenler ve vergisel teşvikler açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından vergi rekabeti ve vergi cennetleri kavramları incelenerek bunların yabancı sermayeyle olan bağlantısından, son olarak da yabancı sermayeyle ilgili yapılan anlaşmalar ve faaliyette bulunulan sektörler anlatılmıştır.

İkinci bölümde, Türkiye açısından bir değerlendirme yapılarak, yabancı sermayeyle ilgili yasal düzenlemeler ve Türkiye’de karşılaşılan sorunlar incelenmiş, bunlar için çözüm önerileri getirilmiştir. Sonrada Türkiye’de ve dünyadaki yabancı sermaye hareketlerinin başlangıcı ve tarihsel gelişimi anlatılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye’de yabancı sermaye teşviki için yapılan uygulamalar ve bunların olumlu ve olumsuz sonuçları açıklanmaya çalışılmıştır. Ek olarak da bunların olumsuz etkilerini gidermek amacıyla kısa ve uzun vadede uygulanması gereken politikalar ile Avrupa Birliği ülkelerindeki yabancı sermaye hareketleri incelenmiştir.

Tezin hazırlanmasında katkılarından dolayı danışmanım Prof. Dr. Nuri Burhan’a içten teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	X

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

I) YABANCI SERMAYE KAVRAMI.....	1
II) YABANCI SERMAYENİN İKTİSADİ GELİŞME VE KALKINMADAKİ ETKİSİ.....	7
A) Tasarruf ve Yatırım Etkisi.....	7
B) Teknoloji ve Yönetim Bilgisi Etkisi.....	8
C) İstihdam Etkisi.....	10
D) Ödemeler Dengesi Etkisi.....	10
E) Uluslar arası İlişkiler Etkisi.....	11
III) YABANCI SERMAYENİN ÜLKEYE GELMESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	12
A) Ekonomik Faktörler.....	13
B) Sosyo Psikolojik ve Siyasi Faktörler.....	13
C) Ahlaki Faktörler.....	15
IV) VERGİSEL TEŞVİKLER VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI.....	16
A) Vergisel Teşvik Kavramı.....	16
B) Yabancı Sermaye Yatırımlarına Uygulanan Vergisel Teşvik Türleri.....	20
1) Düşük vergi oranları.....	21
2) Zararın sonraki dönemlere aktarılması.....	21
3) Vergi ertelemeleri.....	22
4) Yatırım indirimi.....	22
5) Özel nitelikli harcamalara getirilen vergi indirimler.....	23
6) Sıfır veya düşük gümrük vergisi.....	23
7) İşgücü bazlı indirimler.....	23
C) Vergisel Teşviklerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri.....	24
V) VERGİ REKABETİ- VERGİ CENNETİ KAVRAMLARI VE YABANCI SERMAYEYLE BAĞLANTILARI.....	27
A) Vergi Rekabeti ve Yabancı Sermayeye Bağlantısı.....	27
B) Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayeye Bağlantısı.....	31
1) Vergi oranları.....	32

2) Banka işlemleri gizliliği ve ticari gizlilik.....	32
3) Nakit kontrolü.....	33
4) Vergi anlaşmaları.....	34
VI) ÜLKELER VE SEKTÖRLER İTİBARIYLA YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ.....	35
A) İkili Anlaşmalar- Çok Taraflı Anlaşmalar ve Yabancı Sermaye Hareketleri.....	35
B) Sektörler İtibariyle Yabancı Sermaye Hareketleri.....	38

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

I) YABANCI SERMAYE GİRİŞİNİ DÜZENLEYEN YASALAR.....	45
II) TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ.....	49
A) Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yabancı Sermaye Hareketleri.....	55
B) 1923- 1953 Yılları Arası Dönemde Yabancı Sermaye Hareketleri.....	56
C) 1954- 1980 Yılları Arası Dönemde Yabancı Sermaye Hareketleri.....	58
D) 1980 Sonrası Yabancı Sermaye Hareketleri.....	59
III) TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYENİN OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLERİ.....	70
IV) KISA VE UZUN VADEDE YABANCI SERMAYE KONUSUNDA YAPILMASI GEREKENLER.....	81

III.BÖLÜM DÜNYADA YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ

I) YABANCI SERMAYEYİ TEŞVİK EDİCİ GELİŞMELER.....	87
A) Finansal Serbestleştirme (Liberalizasyon).....	87
B) Özelleştirme.....	91
C) Vergi Politikaları.....	94
II) YABANCI SERMAYENİN ÖNÜNDEKİ VERGİSEL ENGELLER VE ALINABİLECEK ÖNLEMLER.....	96
A) Karşılaşılan Sorunlar.....	97
B) Dünyada Yabancı Sermaye Alanındaki Belli Vergisel Önlemler.....	99
1) Avrupa Birliği ülkelerinde vergisel teşvikler.....	99
a) Hollanda.....	99
b) Fransa.....	101
c) Belçika.....	102
d) İrlanda.....	103
2) Orta ve doğu avrupa ülkelerinde vergisel teşvikler.....	104
a) Polonya.....	104
b) Macaristan.....	105
c) Çek Cumhuriyeti.....	106
3) Asya ülkelerinde vergisel teşvikler.....	106
4) Çin.....	107

C) Önlemler.....	108
III) DÜNYADA YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ.....	110
IV) AVRUPA BİRLİĞİNDE YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ.....	116
SONUÇ.....	126
KAYNAKLAR.....	128
ÖZGEÇMİŞ.....	133

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.r.	Adı Geçen Rapor
ev.	Çeviren
s.	Sayfa

I.BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

I) YABANCI SERMAYE KAVRAMI

Ülkelerin ekonomik gelişmesinde milletlerarası ekonomik ilişkilerin çok önemli rolü vardır. Bu önem kendini en iyi şekilde ekonomik ve siyasi gayeleri bir arada hedef alan entegrasyonlarda göstermektedir.(AET, COMECON, OECD, v.b.). Buradan toplumların giderek birbirlerine daha bağımlı hale geldiklerini söylemek mümkündür. Ancak daha refah yaşama seviyelerine erişmek maksadıyla toplumların sahip oldukları imkanları daha verimli değerlendirmeye çalışmaları tabii olduğu kadar rasyonel tercihin de gereğidir.¹

Günümüzün küreselleşen dünyasında gerek sanayileşmiş ve gelişmesini tamamlamış ülkeler, gerekse gelişme yolunda olan ülkeler yabancı sermaye olarak ifade edilen yabancı özel doğrudan sabit sermaye yatırımlarını kendilerine çekebilmek için büyük çaba harcamaktadırlar. Bunun sebebi, yabancı sermayenin bu ülkelerin ekonomilerine sağlamış olduğu sermaye (dış kaynak), yeni teknoloji, modern know-how, yönetim becerisi (management), pazarlama katkısı ve ihracat imkanı gibi yararlarıdır.

Yabancı sermayenin ülkeye sağladığı bu yararları maksimize edebilmek için, herşeyden önce yabancı sermayeye karşı peşin hükümden uzak bir şekilde yaklaşmak, ülkenin çıkarları ile yabancı sermayeli kuruluşların çıkarları arasında akılcı bir denge kurmak gerekir. Nitekim Büyük Önder Mustafa Kemal, 1923 yılında İzmir’de toplanan 1nci İktisat Kongresi’ni açış konuşmasında; geçmişin acı tecrübelerine rağmen akılcı bir tutumla yabancı sermayeye karşı olmadığını, yasalarımıza uymak şartıyla yabancı sermayeye (Osmanlı’dan miras kötü tecrübeye rağmen) gerekli güvencenin verileceğini açık bir şekilde belirtmiştir.²

¹ Yabancı Sermaye Başkanlığı, *6224 Sayılı Kanuna Göre Türkiye’de Yabancı Sermaye*, 1983, s.1.

² Karluk, Rıdvan, ”Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı”, <http://www.tcmb.gov.tr> 18.01.2007, s.97.

Yabancı sermaye ile ilgili olarak günümüze kadar hem olumlu hem de olumsuz görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerin ortak yanı daha çok politik tercih ve ideolojilerden hareket etmeleri, yorumları bu faktörlere göre yapmalarındır.

18 Ocak 1954 tarihli 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (Y.S.T.K) ‘nun birinci ve ikinci maddelerinde yabancı sermaye şöyle tanımlanmıştır. “ Memleketin iktisadi ve inkişafına yararlı olması, Türk özel teşebbüslerine açık bulunan bir faaliyet sahasında çalışması şartıyla bu kanunun mevzuuna giren bir teşebbüsün verimli bir şekilde kurulması , tevsii veya yeniden faaliyete geçirilmesi için hariçten ithal edilen yabancı para, makine, teçhizat, alet ve bu mahiyetteki mallar, lisans, patent hakları gibi fikri haklar ve hizmetler ve transfer edilebilir kârlar, yabancı sermaye olarak kabul edilir”. Kısaca yukarıda bahsi geçen ve yurt dışından ithal edilen yabancı iktisadi değerler yabancı sermayeyi oluşturur. Sözü edilen 6224 sayılı Y.S.T.K., Türk Ticaret Kanununda belirtilen, ticari emek, kişisel itibar, gayri menkuller gibi sermaye türlerine olanak tanımamıştır.³ Ayrıca 2.5.1995 Resmi Gazete tarihli 4015 s. Kanunla “ Türkiye’ye ithal edilecek yabancı sermaye, ülke çapında tekel teşkil edilecek faaliyetlerde bulunan kuruluşlarda çoğunluk hissesine sahip olamaz” şeklinde 6224 sayılı Kanunun birinci maddesine bir cümle eklenerek tekelleşme önlenmeye çalışılmıştır.⁴

Yabancı sermaye denildiğinde; ‘bir ülkenin, kısa bir süre içinde kaynaklarını ve dolayısıyla ekonomik gücünü etkileyebilmek için, karşılığını ileride farklı biçimlerde ödemek suretiyle diğer ülkelerden sağladığı mali ve teknolojik kaynaklardır’ şeklinde bir tanımlama yapılmaktadır.⁵

Diğer bir tanımda ise; yabancı sermaye yatırımı, dışarıda yerleşik kişi ve kuruluşların ülke içinde mali ve fiziki yatırım yapmaları ya da ticari faaliyette bulunmaları şeklinde tanımlanabilir.

³ Şenlik, E,- Güngör, H.T.,-Ünver, S., ”Yabancı Sermayenin Türkiye’deki Durumu ile İlgili Yasal Düzenlemeler”, *Vergi Dünyası*, Sayı:23, M.H.U.D.Yayını, İstanbul, 1983, s.45.

⁴ Şahin, Ali Ergin, ”Yabancı Sermayenin Türkiye’deki Durumu”, *Vergi Sorunları*, Sayı:89, M.G.K.D. Yayını, 1996, s.55.

⁵ Selamoğlu, Gülnar, *Yabancı Sermaye*, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1985, s.4.

Yabancı sermaye yatırımlarından beklenen, yurt içi sabit sermaye stokunun arttırılmasına katkıda bulunması, teknolojik ve işletme bilgisi getirmesi, istihdam yaratması, rekabeti geliştirmesidir.⁶

Yabancı sermaye kavramı; ‘karşılığı borç olarak geldiğinde ana para ve faiz ödemesi, yatırım ve üretime katılmak üzere geldiğinde ise, kâr şeklinde sonradan transfer edilerek ödenmek kaydıyla dış ülkelerden sağlanan iktisadi ve teknolojik kaynaklar’ olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu kaynaklar, ekonomiye kısa sürede mevcut kaynakların ötesinde yatırım ve tüketim imkanı sağlar ve borç olarak geldiğinde karşılığı ana para ve faiz ödemesi, yatırım ve üretime katılmak amacıyla geldiğinde ise, karşılığı kâr veya faiz şeklinde olmaktadır.⁷

Ülkemizin en önemli sorunlarından birisi, iç tasarrufların Gayri Safi Milli Hasılaya oranının düşüklüğüdür. İç tasarrufları kısa sürede büyük ölçüde arttırmak mümkün olmadığından, yatırımların arttırılabilmesi için yurt dışı kaynaklara gereksinim duyulmaktadır. Yurt dışı kaynakları da dış borçlanma , portföy ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları şeklinde ayırmak mümkündür.

Dış borçlanma, kamu ve özel sektörün uluslar arası finansal piyasalardan, uluslar arası kuruluşlardan ya da diğer ülkelerden borçlanmasını; portföy yatırımları, yabancı yatırımcıların ülkemizde tahvil, hisse senedi gibi menkul değerlere yönelik yatırımlarını ifade etmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı ise, yabancı yatırımcıların ülkemizde üretim tesisi, fabrika ,bina, arazi, hizmet işletmesi gibi varlıklar edinmelerini kapsamaktadır.⁸

Bir yabancı yatırımın doğrudan yabancı yatırım sayılabilmesi için üretim araçlarının tamamının yabancılara sahip olunması gerekmemektedir. Yabancı yatırımcıya girişimin kontrolünü sağlayacak hisse paylarının bir kısmının elde edilmesi de doğrudan yabancı yatırım olarak sınıflandırılmaktadır. Burada ne dereceye kadar yapılan kısmi yatırımların doğrudan yabancı yatırımlar olarak tanımlanabileceği çeşitli ülkelerde

⁶ Coşkun, İsa, ”Türkiye’de Yabancı Sermaye Rejimi ve Yabancı Sermayeye Sağlanan Teşvikler”, *Yaklaşım*, Sayı:65,1998, s.62.

⁷ Bulutoğlu, Kenan, *100 Soruda Türkiye’de Yabancı Sermaye*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970, s.5.

⁸ Coşkun, a.g.m., s.62.

farklılık gösterir. UNCTAD’ın tanımına göre; girişimdeki öz sermayenin yüzde 10’u varlıkların kontrolünde bir eşik değer olarak düşünülebileceği belirtilmektedir.⁹

Yabancı sermaye geldiğinde ülkeye rekabet faktörünü de beraberinde getirmektedir. Bu açılardan değerlendirildiğinde; doğrudan yatırımlar, hisse senedi ve tahvil ihraç ederek uluslar arası piyasalarda satmak ve çeşitli kredi araçlarından yararlanmak biçimlerinde görülen diğer uluslar arası sermaye hareketlerinden ayrılmış olmaktadır.¹⁰

Yukarıdaki tanımlardan hareketle bir değişik tanım vermek gerekirse, ülkelerin, doğal kaynaklar dahil mevcut üretim faktörlerini etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmeleri için gerekli olan fakat ülkede yeterli ölçüde olmadığı için dış ülkelere sağlanan sermayeye “yabancı sermaye” diyebiliriz.

Yabancı sermaye, bir ülkenin karşılığını ödemeksizin dış ülkelere sağladığı iktisadi kaynaklardır. Bu karşılığını ödememe sözü ile kastedilen ya hiçbir zaman ödememek yada şimdi ödememek, ileriki bir tarihte ödemektir. Alınan iktisadi kaynakların karşılıkları hiçbir zaman ödenmezse bu çeşit yabancı sermaye “bağış” niteliğindedir. Eğer karşılık ileride geri ödenecekse (belli edilmiş veya belli edilmemiş bir tarihte geri ödenecekse) buna dış borçlanma yoluyla alınmış yabancı sermaye denir.

Bu ikinci tür yabancı sermaye de ödünç ve yatırım olarak ikiye ayrılır. Ödünç halinde kaynağı veren yabancı ülke (ya da yabancı ülkedeki gerçek kişi, tüzel kişi) belli bir miktar nakit için alacaklı olur. Yatırım halinde de yabancı gerçek veya tüzel kişi, yatırımın yapıldığı ülkede bazı varlıkların malların sahibi olur.

Yabancı sermaye alan ülke ilk elde kullanabileceği iktisadi kaynakları arttırmaktadır. Yani tüketim ve yatırım için kullanabileceği mallar ve hizmetler ilk elde aldığı yabancı sermaye miktarınca artmaktadır. Bu bakımdan, yabancı sermaye girerken ülkeye bir genişlik ve rahatlık getirir; çünkü bu sayede o ülkenin yurtiçi üretiminden daha fazlası tüketim ve yatırım ihtiyaçları için kullanılabilir. ¹¹

Yabancı sermaye hareketleri uluslar arası kâr ve faiz farklarının harekete geçirdiği otonom nitelikli işlemlerdir. Modern kavramlar olan ”doğrudan yatırım” (yani, yatırımı

⁹ Kök, Recep, “Türkiye Cumhuriyetinin Yüzyüncü Yılına Hazırlanırken Ortaya Çıkan Temel Reel Dönüşümler ve Küreselleşmeden Doğan Kaygılar”, <http://www.euroasiaforum.com>. 16.12.2006

¹⁰ Erçakar, Mehmet Emin, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2005, s.8.

¹¹ Bulutoğlu, a.g.e., s.5.

yapan yabancı sermayenin idari kontrole sahip olması) ile “portföy yatırımı” kavramları (yani, herhangi bir kontrol ya da idari katılım olmaksızın yabancı kurumların çıkarttıkları kıymetli kağıtlara gelirleri nedeniyle sahip olunması), ancak 1960’ların başında, “çok uluslu şirket” teriminin kullanılmaya başlandığı sıralarda geliştirildi.¹² İster doğrudan yatırım ister portföy yatırımı şeklinde gerçekleştirilsin, özel yabancı girişimcinin amacı mali kaynağına daha fazla gelir sağlamaktır. Eğer bir ülkede mali sermayenin ülke dışına çıkmasına izin veriliyorsa ve girişimci sermayedar kendi ülkesinde gerçekleştirilmeye değer proje bulamıyorsa elindeki fonları ile yabancı ülkelerde doğrudan yatırıma girebilir veya yabancılara ait hisse senedi ve tahvil satın alabilir. 1980’li yıllarda, yabancı sermaye Türkiye’ye bu iki biçimde girmiştir.¹³

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermayeye ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaç küreselleşme sürecinde günden güne artmaktadır. Yabancı sermayeye duyulan ihtiyaç ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik yapılarına göre farklılıklar göstermektedir.¹⁴

Yerli yatırım gibi yabancı sermaye yatırımı, sermaye birikimini ve istihdamı artırır ve üretim kapasitesini genişletir. Dünyadaki sermaye dağılımında olduğu gibi, hammadde kaynakları da yeryüzüne dengeli biçimde dağılmış değildir. Yabancı yatırımcılar kendi ülkelerinde üretim faaliyetlerine devam edebilmek için bazı hammaddeleri ithal etmek durumundadırlar. Ancak taşıma masraflarından kurtulmak için yatırımlarını ihtiyaçları doğrultusunda hammaddenin bol ve ucuz olduğu yerlerde gerçekleştirmeyi yeğleyebilirler. Yatırım yaptıkları ülkeler de sermaye yetersizliğinden bu maddeleri işlemedikleri için yabancı sermayeye ihtiyaç duyabilirler.

Firmaların daha geniş pazarlara ulaşabilmesi için üretimin, mevcut hizmetlerin ve sonraki hizmetlerin hedef pazarda veya yakınında olması zorunluluğu da doğrudan yatırımları gerektirebilir. Ayrıca bilgiye dayalı endüstrilerin gelişmesi ve bu alanda rekabetin oldukça yoğun olması nedeniyle, müteşebbislerin, bilginin ve enformasyonun bulunduğu yerlere yatırım yapma isteği gelişmektedir. Emek ve doğal kaynak

¹² Başoğlu, Ufuk- Ölmezoğulları, Nalan- Parasız, İlker, *Dünya Ekonomisi: Küreselleşme, Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999, s.5.

¹³ Şahin, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1997, s.305.

¹⁴ YASED, “Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler”, *Yased Yayınları*, İstanbul, 1988, s.95.

maliyetleri, ülkeler arasında büyük değişimler göstermektedir. Dolayısıyla emek ve doğal kaynakların bol ve ucuz olduğu yerlerde yatırım yapmak üretim maliyetlerini düşürmekte ve rekabet gücünü artırmaktadır.¹⁵

Hükümetler halka kısa zamanda refah sağlamak için yabancı sermayeyi davet etmek eğilimindedirler. (İster yabancı yatırımlar şeklinde olsun, ister yabancı ülkelere alınan borç şeklinde olsun.) Aynı sebeple bir ülkenin yurttaşları da yabancı sermayeyi kendi yatırım amaçlarının gerçekleşmesi için talep etmek eğilimindedirler. Çünkü böylece kendi tasarruflarından daha fazlasını yatırmak imkanını bulacaklardır.

İleride vade geldiği zaman alınmış borcun ödenmesi ve aradan geçen zaman içinde de borç faizlerinin ödenmesi gerekir. Aynı şekilde yatırım sahibi yabancılar sermayelerini geri almak istedikleri zaman bu sermayenin geri ödenmesi de gerekir. Yatırım o ülkede tutuldukça, sağlanmış kârların yatırımcını ülkesine (yurtdışına) aktarılması da yapılmış yatırımın zorunlu sonucudur. Bu dönem başladığı zaman , yani net sermaye girişi yerine net sermaye çıkışı hareketi başladığı zaman, yabancı sermaye almış olan ülke ürettiğinden daha azını kendi yatırım ve tüketim ihtiyaçları için kullanmak zorunda kalır. Yabancı sermayenin haklarının geri ödenmesi ülkeyi ürettiğinden daha az bir tutarı kendi öz ihtiyaçlarına (yatırım, tüketim ihtiyaçlarına ve hükümet harcamalarına) kullanmak zorunda bırakacaktır.

Yabancı sermayeyi davet eden hükümetler, ona ölçülü- ölçsüz vaadler yapan siyasi davranışlar, daha çok yabancı sermaye girişinin yarattığı kaynaklar üstü harcama imkânlarını göz önünde tutmaktadırlar. Buna karşılık, yabancı sermayeye düşmanlık şeklinde, yabancı sermayeyi kovmak veya hiç davet etmeme şeklinde ortaya çıkan davranışlar ise, yabancı sermayenin daha önce yapmış olduğu yatırımlar veya vermiş olduğu ödünçler karşılığı olarak yurt kaynaklarını dışarı aktarma özelliği üzerinde durmaktadır.¹⁶

1950'lerden günümüze dek geçen süre içerisinde etkin konuma geçen doğrudan yatırımlar daha çok sanayi sektörüne yönelik olmuştur. Ancak son yıllarda özellikle turizm, bankacılık, taşımacılık, sigortacılık ve reklam gibi çeşitli hizmet sektörlerine yönelik yabancı yatırımlar da giderek önem kazanmıştır.

¹⁵ Çeken, Hüseyin, *Küreselleşme Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.34.

¹⁶ Bulutoğlu, a.g.e., s.6.

İki ülke arasında sermaye akışı şeklinde olan doğrudan yatırımlar yatay ve dikey olmak üzere iki grupta incelenebilir. Yatay yatırımlar, bir firmanın gittiği ülkelerde gerçekleştirdiği yatırımlardır. Dikey yatırımlar ise yatırım yapılan ülkelerde, menşe ülkedeki ürünlerin işlenmesi ve satışı ile ilgili olarak ileriye ve geriye dönük şekilde yapılan yatırımlar olmaktadır.

Doğrudan yatırımlar uluslar arası bir sermaye hareketi olmadan da gerçekleşebilir. Son yıllarda yatırım yapılan ülkeye yabancı sermayenin gelmediği ve yerel piyasadan borçlanarak yatırım finansmanının gerçekleştirildiği durumlarla oldukça sık karşılaşılmaktadır. Ayrıca daha önce kaynak transferi yoluyla gerçekleştirilen yatırımların sağladığı kârlar menşe ülkeye transfer edilmeyip yeniden yatırımlar olarak yeni yatırım veya sermaye artırımını şeklinde doğrudan yatırımlarda da bulunmaktadır.¹⁷

II) YABANCI SERMAYENİN İKTİSADİ GELİŞME VE KALKINMADAKİ ETKİSİ

Yabancı sermaye yatırımları ekonomistlerce uluslar arası bir kapital hareketi olarak düşünülürdü. Ancak yabancı sermaye yatırımları sermaye yanında, yönetim bilgisi ve teknoloji transferini de beraberinde getirdiğinden diğer kapital hareketleri türünden farklılık göstermektedir. Yabancı sermaye bir kapital hareketi sayılabilirse de bundan daha fazla bir şeydir.

Yabancı sermayenin gittiği ülkeler üzerindeki etkisi, uzun tartışmalara yol açmış bir konudur. Bağımsızlık hareketleri ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Üçüncü Dünya Ülkelerindeki ekonomik ve sosyal değişme çabaları ile bu tartışmalar şiddetlenmiştir. Bugün bile yabancı sermaye yatırımları daha çok kompleks ve farklılaştırılmış olduğu halde bu tartışmalar bitmemiştir. Yabancı sermayenin yatırım yaptığı ülke üzerindeki etkileri, çok çeşitli şekillerde ifade edilebilirse de, bunları Tasarruf ve Yatırım, Teknoloji ve Yönetim Bilgisi, İstihdam, Ödemeler Dengesi ve Uluslar arası İlişkiler Etkisi başlıkları altında incelemekte yarar vardır.

A) Tasarruf ve Yatırım Etkisi

Ülkelerin refaha ulaşmalarının ölçütü olarak fert başına düşen milli gelir kullanılmaktadır. Fert başına düşen milli gelir, reel olarak arttıkça ülke refahının da arttığı kabul edilir. Fert başına milli gelirin artırılması üretim kapasitesinin

¹⁷ Erçakar, a.g.e., s.12.

genişletilmesiyle, bu da her yıl bir öncekine oranla yatırımların artırılması ile mümkün olmaktadır. Bunun anlamı ekonomide her yıl yaratılan toplam kaynakların belli bir kısmının tüketilmeyerek yatırımlara ayrılması demektir. Bu yatırımlara ayrılan kısım ekonominin gerçek tasarruflarını oluşturur.

Toplam yurtiçi tasarruflar iki yolla artabilir. Bunlardan birincisi, özel tasarrufların artırılması; ikincisi ise kamu tasarruflarının artırılmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerin handikabı buradadır. Çünkü bu ülkelerde fert başına gelir düşüktür. Düşük gelir düzeylerinde marjinal tasarruf eğilimi de düşüktür. Bu nedenle artan gelir artan nüfus tarafından emilmekte ve tasarruflar önemli ölçüde artmamaktadır. Teşebbüs tasarrufları ise kısa sürede olağanüstü sonuçlar verememektedir. Kamu tasarrufları, kamu tüketiminin, hızlı nüfus artışı, eğitim, sağlık, tarım ve savunma harcamaları nedeniyle artması; vergi gelirlerinin, vergi kaçakçılığı nedeniyle arttırılmaması sonucu yeterli düzeye ulaşamamaktadır.¹⁸ Bunun yanında gelişmekte olan ülkelerde tasarruf düzeyinin hızla yükselmesini engelleyen yapısal ve kurumsal faktörler vardır.¹⁹

Gelişmekte olan ülkeler geri kalmışlık kısır döngüsünü kırabilmek için yatırımlarını arttırmak zorundadırlar. Yatırımlarını arttırmak için gerekli tasarruf birikiminden ise yoksundurlar. Bu ülkelerin kalkınma süreçlerinde karşı karşıya buldukları bu tasarruf- yatırım darboğazı veya sermaye yetersizliği bir ölçüde dışarıdan ülkeye yapılacak tasarruflar ile ortadan kaldırılabilir. Diğer bir deyişle, yabancı sermaye iç tasarruf darboğazını genişletmek için kullanılabilir önemli bir kaynaktır.²⁰

B) Teknoloji ve Yönetim Bilgisi Etkisi

Teknolojinin ne olduğunu tanımlamak ve ölçmek zordur. Buna endüstriyel bilgi stoku veya bilimsel teori ve kanunların endüstriye uyumu denilebilir. Daha geniş anlamda teknoloji; insan ve doğa, insan ve insan hakkındaki bilimsel bilgilerin belli amaçları gerçekleştirmek üzere oluşturulan tüm amaçlarını kapsamaktadır. Böylece teknolojinin işlevi, insanların mevcut yeteneklerinden en iyi tarzda yararlanmak ve

¹⁸ Tuncer, Baran, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Sorunu*, Ankara SBF Yayınları, No:241, Ankara, 1968, s.3-5.

¹⁹ Şatıroğlu, Kadir, *Çok Uluslu Şirketler*, Ankara Üniv. SBF Yayınları, No:536, Ankara, 1984, s.216.

²⁰ Karluk, Rıdvan, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İTO Ekonomik Yayınlar Dizisi No:13, İstanbul, 1983, s.209.

mevcut olmayan yetenekleri ve bazı yetersizlikleri ikame ederek, insanı, iktisadi unsurlar arasında egemen güç haline getirmektedir.²¹

Sınai yatırımların konu bakımından çeşitlenmesi, yatırımların büyüklük kazanması, tüketim mallarından aramalı ve yatırım malları üretimine geçiş, ihracat olanakları ve zorunlulukları, iç ve dış piyasalardaki rekabet nedeniyle kalite maliyet unsurlarının ön plana çıkması, sanayi kesiminde teknolojinin önemini arttırmıştır. Bu önem sanayiinin gelişmesine paralel olarak gittikçe de artmaktadır.²²

Teknolojik ilerleme ve gelişme ise, büyük çapta araştırma ve geliştirme harcamalarını gerektirmektedir. Bu nedenle teknolojik yenilikler çok uluslu ve uluslar ötesi şirketler tarafından yapılmaktadır.²³ Gelişmekte olan ülkelerin ileri sanayi ülkeleri ve çok uluslu şirketlerin elinde olan bu teknolojik avantajı ülkelerine çekebilmesi iki yolla mümkün olmaktadır:

- Teknik bilginin lisans anlaşmaları, teknik yayımlar, ticaret resmi teknik yardım programları ve diğer haberleşme araçları ile,
- Özellikle yabancı sermayeli şirketler tarafından gerçekleştirilen doğrudan yatırımlar sayesinde yatırım yapılan ülkeye yeniliğin bizzat şirket tarafından getirilmesi ile.²⁴

Yatırım yapan yabancı sermayeli kuruluşlar ve teknik bilgi ile birlikte çoğunlukla yönetici ve üst seviyede teknisyen niteliğindeki personeli de yatırım yapılan ülkeye getirmektedir.²⁵ Gelişmekte olan ülke açısından yabancı sermayenin esas katkısı bu noktada olmaktadır. Bu ülkelerdeki müteşebbisler yapmayı bilmedikleri bazı şeyleri onlarla beraber iş yaparak onlardan öğrenmektedir.²⁶ Yabancı sermaye bankacılık, ihracat, üretim ve teknoloji konusundaki yönetim ve işletmecilik bilgisini de yaygınlaştırmaktadır. Çünkü sadece teknolojinin transferi yeterli olmamakta bu teknolojinin ülke şartlarına adaptasyonu ve uygulanacak teknik ve idari kadronun

²¹ Hamitoğulları, Beşir, *Teknoloji Transferinin Teorik Bazı Sorunları: Teknoloji Transferi Sorunu ve Türkiye*, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları No:1974/5, 1974, s.8.

²² Uras, Güngör, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İktisadi Yayınlar, İstanbul, 1979, s.48.

²³ Aren, Sadun, "Teknolojinin Üretimdeki Yeri ve Çağımızdaki Durumu" Teknoloji Transferi, T.M.M.O.B Açık Oturum Tam Metni, İstanbul, 1987, s.6.

²⁴ Karluk, a.g.e., s.35.

²⁵ Tuncer, a.g.e., s.37.

²⁶ Gönensoy, Emre, "Türkiye Ekonomisi ve Yabancı Sermaye" (Açık Oturum), *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl:19, Sayı:11 (Kasım-1982), s.25.

yetiştirilmesi de önem taşımaktadır. Yabancı sermayenin bu konuda yardımları olmaktadır. Yabancı sermayeli kuruluşların teknoloji transferi ve yönetim bilgisi etkisini sadece doğrudan etki şeklinde sınırlandırmamak gerekmektedir. Çoğu defa yabancı sermaye ile gelen teknoloji milli kuruluşlarca öğrenilerek üretime uygulanmakta yönetim ve işletmecilik bilgileri de yerli müteşebbislere rehberlik etmektedir.²⁷

C) İstihdam Etkisi

Yabancı sermaye ile birlikte, üst düzey yöneticileri de yatırım yapılan ülkeye gitmekte, ancak gerekli diğer işgücü yerli kaynaklardan karşılanmaktadır. Büyük bir işsiz potansiyeline sahip az gelişmiş ülkeler açısından bu işsizliği giderecek yatırımların kendi kaynakları ile gerçekleştirecek imkanlar yetersiz olduğundan, yabancı sermaye yatırımları istihdam açısından elverişli bir durum yaratmaktadır.

Aksi halde, sanayileşmiş ülkelere doğru bir emek göçüne taraftar olmak gerekir. Oysa sanayileşmiş ülkelerin bugün buna razı olmadıkları gözlenmektedir. Razı olsalar bile, bu durumun toplumsal ve kültürel açıdan her iki ülke için bir çok sakıncaları beraberinde getirdiği bir gerçektir. En azından bir ülkenin kendi vatandaşını dışarıda iş arayacak durumda bırakması egemenlik adına sıkıntı vericidir.

D) Ödemeler Dengesi Etkisi

Yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesi üzerindeki etkileri konusunda çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Yabancı sermayenin az gelişmiş ülkelerin iç pazarına yönelik yatırımlara yönelme gerekçeleriyle, ödemeler dengesi sorununun çözümü arasında doğru yönde bir ilişki aramak gerçekçi değildir. Yabancı sermayenin söz konusu ülkelerin iç pazarına yönelik yatırıma girişmesinin bir dizi nedeni vardır. Birincisi, dünya pazarında hammadde fiyatlarının düşmesi, bu alana yatırılmış yabancı sermayeyi sanayi sektörüne kaydırmayı gerektirmiştir; ikincisi, az gelişmiş ülkelerin gümrük duvarlarını ve korumaları aşma isteği; üçüncüsü, sanayiye yönelik abartılmış teşviklerden yaralanma, dördüncüsü de ucuz iş gücü kullanma isteğidir.

Üretilen mallar iç pazara dönük olmaya devam ettikçe, yabancı sermayenin ödemeler dengesinde “iyileşme” sağlaması mümkün olmamaktadır. Tam tersine,

²⁷ Uras, Güngör, *Türkiye’de Teknoloji Transferi Konusunda Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar: Teknoloji Transferi Sorunu ve Türkiye*, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları No:1974/5, s.42.

yabancı sermayenin kâr transferleri yoluyla döviz ve ödemeler dengesi sorununu daha da ağırlaştırması bile mümkündür.²⁸ Önce, yabancı sermaye yatırımcısının ülkeye ilk gelişinde bir defaya mahsus olarak getirdiği yatırım sermayesi ödemeler dengesi üzerinde olumlu etki yapar ancak bu geçici bir durumdur.Çünkü, bu şirket üretimini durdurduğunda getirdiği sermayeyi dışarıya çıkaracaktır. Ayrıca yabancı sermayeli şirketin üretim faktörleri ve ara malları ithalatı, ödemeler dengesini olumsuz olarak etkileyecektir.

Bunun yanında yabancı sermayenin ödemeler dengesine olumlu katkıları olacağı da belirtilmektedir. Bu etki yabancı sermayeli şirketlerin ihracat olanaklarının fazla olması ile orantılıdır. Uluslar arası piyasalardaki etkinlikleri ile yabancı sermayeli şirketler ülke ihracatının artmasını sağlamaktadırlar. Bu suretle ödemeler dengesi üzerinde kâr transferinden doğan olumsuzluğun da etkilerini azaltmaktadırlar. Yabancı sermayeli şirketler, kendileri ihracat yapmasalar bile üretim kapasitesini arttırarak yerli müteşebbisi ihracata zorlamaktadırlar ki, bu daha çok tercih edilen bir durumdur.

Özetle, yabancı sermayeli şirketler kâr transferi, yatırım ve ara malı ithali ile ödemeler bilançosuna yaptıkları olumsuz etkileri, üretim kapasitesi ve ihracattaki kabiliyetleri ile giderebilme özelliğine sahip bulunmaktadır. Ayrıca sağladıkları ithal ikamesi ile de döviz kazandırıcı işlev görmektedirler.²⁹

E) Uluslararası İlişkiler Etkisi

Günümüzde teknolojik gelişme ve iletişim araçlarında meydana gelen değişmelerle dünya önemli ölçüde küçülmüş, sermaye akımları hızlanmış ve ekonomik olaylar hemen herkes tarafından dikkatle izlenmeye başlanmıştır. Aynı zamanda ekonomi, en etkili güç haline gelmiştir. Yabancı sermayeyi gerçekleştiren çok uluslu firmaların dünya üzerindeki nüfusu ise inkar edilememektedir. İşte bu ekonomik gücün bir ülke konusundaki fikir ve telkinleri, o ülkenin uluslar arası ilişkilerinde kolaylıkların doğmasını sağlamaktadır.Ülkemiz tanıtımına büyük katkısı olan “Muhteşem Süleyman” sergisinin A.B.D.’de gerçekleşmesinde Türkiye’de yatırımları olan birçok uluslu firmanın rolü bilinmektedir. Yakın zamanda yine ülkemiz hakkındaki

²⁸ Başkaya, Fikret, *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, 3.Baskı, Ankara, 2000, s.113.

²⁹ Bozkurt, Ünal, *Ekonomide Yabancı Sermayenin Yeri ve Önemi*, Yased Yayınları No:20, İstanbul, 1985, s.9.

hoşnutlukları yaygınlaştıran Türkiye- Yunanistan diyalogunun arkasında da “Dünya Ekonomik Forumu Başkanı” bulunmaktadır. Görüldüğü gibi uluslar arası ilişkiler üzerinde ekonomik hadiselerin büyük etkisi olmakta, yabancı sermaye kuruluşları ise uluslar arası alandaki etkinlikleri ile bu konuda önemli sonuçlar sağlamaktadırlar.

Türkiye'nin AT'a üyeliği konusundaki başvurusu yabancı sermaye konusunda bir takım taahhütleri de beraberinde getirmiştir. Ankara Anlaşması temel koşul olarak yabancı sermaye hareketlerinin kolaylaştırılmasını öngörmektedir.³⁰ İlerideki tarihlerde Türkiye'nin A.T. ile bütünleşmesi söz konusudur. Oysa A.T.ülkeleri ve Türkiye'nin ekonomik yapıları karşılaştırıldığında kişi başına yatırım seviyesinin A.T.'da daha yüksek, firma ölçeğinin daha büyük, işgücünün eğitim düzeyinin çok daha yüksek, bilimsel çalışma ve teknolojinin kıyas kabul edilmeyecek derecede ileri ve ilerlemekte olduğu, buna karşılık fiyat artışlarının çok daha düşük oranlarda kaldığı görülmektedir.³¹ Tam üyelik gerçekleştiğinde ise emek gibi sermaye faktörü de serbestçe dolaşabilecektir. A.T.'ın sanayi ve ileri rekabet gücü karşısında gerileyip kayıplara uğramamak için sanayi ve hizmetler sektöründeki hazırlıklara başlamak, ileri teknolojiyi kullanmak, verimliliği arttırmak, dünya rekabetine açılmak, kaynakları en rasyonel biçimde kullanmak ve uzun vadeli düşünmek gibi vecibeleri yerine getirmemiz gerekmektedir. İşte bu vecibelerin yerine getirilmesini sağlayacak ve ileride tamamen kapılarımızı açtığımızda Türk Sanayi ve müteşebbisini bozgundan kurtaracak ve dış dünya ile entegrasyonu yavaş yavaş sağlayacak olan yabancı sermaye yatırımlarıdır.³²

III) YABANCI SERMAYENİN ÜLKEYE GELMESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Herkes gibi sermayedarlar da sermayelerini daima kazançlı buldukları yerlerde yatırmaya önem vermektedir. Müteşebbisin kâr veya en yüksek kâr dışında bir amacının olabileceğini düşünmek ekonominin ülkeleriyle bağdaşmaz. Ancak bunun yanında yabancı müteşebbisin üzerinde durduğu diğer bir husus, yabancı memlekette elde edilen kârın kendi ülkesine transfer edilebilmesidir. Kendi memleketine kârını transfer

³⁰ Uras, a.g.e., s.257.

³¹ Kazgan, Gülten, *100 Soruda Ortak Pazar ve Türkiye*, 3.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1975, s.204.

³² Aktiş, Muhammed, “Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler”, <http://www.makalem.com> 12.05.2005

edemeyen müteşebbis için yabancı memlekette yaptığı yatırım önemini kaybeder.³³ Esas amaç kârlılık ve kâr transferi olmakla birlikte yabancı sermayenin yatırımlarını yaparken dikkat ettiği başka hususlar da vardır. Bunları, ekonomik, sosyo psikolojik ve siyasi ile ahlaki faktörler olarak sıralamak mümkündür. Esasen bu faktörler ana amaç olan kârı ve kâr transferini sağlayan ve yabancı sermayenin varlığının ve geleceğinin güvencesini belirleyen etkenler olarak değerlendirilmektedir. Bunları sırasıyla şöyle açıklamak mümkündür.

A) Ekonomik Faktörler

Günümüzde yabancı sermayenin gideceği ülkede aradığı ekonomik faktörlerin başında Pazar çekiciliğinin geldiği söylenebilir. Yabancı sermaye yatırımcısının ürettiği mala karşı diğer ülkedeki talep fazlalığı, yabancı sermayeyi o ülkede yatırım yapmaya teşvik edecektir. Bütün yabancı sermaye yatırımlarını bu şekilde açıklamak mümkündür. Pazar büyüklüğü, kârını azamileştirmek isteyen müteşebbisin ilgisini çeken bir konu olmaktadır. Çünkü yatırımdan sağlanacak gelir pazarın genişliği ve üretilecek ürüne karşı olan talebin büyüklüğüne bağlı bulunmaktadır.

Diğer bir önemli faktör de tabii kaynakların bolluğu ve ucuzluğudur.³⁴ Aslında yabancı sermaye yatırımlarının, başlangıçta sadece ucuz ve bol doğal kaynakları işletmek ve ana şirkette hammadde temin etmek için yapıldığı bir gerçektir.

Bir başka önemli faktör de üretim faktörlerinin bolluğudur. Bunlar arasında en önemlisi de, ucuz işgücü temini kolaylığıdır. Bu şekildeki bölgeler, maliyetler açısından nisbi çekiciliğe sahiptirler.

Altyapı tesislerinin yeterli düzeyde olması, para kambiyo ve gümrük konularındaki serbestlikler de ayrı bir tercih nedeni olarak, bilhassa gelişmiş ülkeler arasındaki sermaye akımlarında etkili olmaktadır.

Ekonomik faktörler yabancı sermaye yatırımları için ana unsur olmakta, ancak diğer faktörler de bu ana aracı desteklemekte veya engellemektedirler.

B) Sosyo Psikolojik ve Siyasi Faktörler

Yabancı sermaye yatırımcısının en fazla dikkat ettiği konu yatırım yapacağı ülkenin ekonomik ve siyasi istikrara sahip olmasıdır. Yabancı sermaye firmaları, genel olarak

³³ Demircan, Daim, *Türkiye'de Yabancı Sermaye*, Dilek Matbaası, İstanbul, 1971, s.94.

³⁴ Tuncer, a. g. e., s.35.

bir devletin politik durumunun yatırım kararlarını etkilediğini söylemektedirler. Pek çok durumda şirketler istikrarsız politik ortama sahip olan ülkelere yatırım veya tekrar yatırım yapmaktan sakınılmaktadırlar.

Bir ülkede iktisadi ve siyasi istikrar birbirini etkileyen çok önemli faktör olduğu için ekonomik istikrar ve siyasi istikrarın aynı anda olması gerekiyor. Çünkü yabancı sermaye ilk önce, emniyet ve güven beklemektedir.

Yabancı sermaye yatırımlarında siyasi sayılabilecek bir diğer korku da , yabancı teşebbüsün karşılığı verilmeden millileştirilmesidir. Bu asırda Rusya'daki millileştirme, millileştirme hareketinin abidesi olmuştur. 1951 yılından sonra yabancılara ait mülklerin millileştirilmesi İran, Mısır, Endonezya, Guatemala, Libya ve Küba'da gerçekleşmiştir.³⁵

Yaptığı yatırımların bir süre sonra millileştirilebileceği tehlikesi yabancı sermayeyi caydırıcı bir etki yapmaktadır. Eğer bir memleketin politik durumu bir projenin uzun dönem yaşamasını riskli yaparsa, örneğin, muhtemel bir savaş, saldırı veya devletin yıkılması endişesi varsa, yabancı firmalar yatırım yapmakta son derece isteksiz davranacaklardır.

Bunlarla birlikte yabancı firmaların varolan rejimi veya politikaları beğenmemesi durumu, genellikle ticari beklentiler üstün görünürse ülke ile ticaret yapılmasını veya bu ülkeye yatırım yapılmasını engellemez. Anglo, Mozambik ve Doğu Avrupa ülkeleri var olan sistemi beğenmemelerine rağmen yabancı sermayenin yatırım yaptıkları ülkelere örnek olarak gösterilebilir. Demek ki, siyasi nedenler önemli olmakta, fakat ticari beklentiler büyük ise bu faktörler ihmal edilebilmektedir.

Psikolojik faktörler, yabancı sermaye yatırımlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu faktörler geçmişten gelen bir takım endişelerle gelecekte kötü sonuçlar beklenmesine neden olmaktadır. Türkiye'ye yabancı sermaye gelmesinde karşılaşılan en büyük engelin bu konuda olduğu düşünülmektedir. Nitekim Türkiye'deki yabancı sermaye yetkilileri de buna işaret etmişlerdir. Edgar Poffet ve Arnold Hornfeld Türkiye için Avrupa'da daima çekinme olduğunu ve Viyana kapısında Türkler imajının hala şuur altında durduğunu belirtmişlerdir.

³⁵ Demircan, a.g.e., s.102.

İdeolojik cereyanlarının yabancı sermaye konusundaki olumsuz kampanyaları da yabancı sermayeyi tedirgin etmektedir. Bu şirketler yatırım yapacakları ülkelerde halkın tepkisinden korktukları için bazı projelerini azaltmışlar veya terk etmişlerdir. Kamuoyunun yabancı sermaye konusundaki düşüncesi firmalar için çok önemlidir. Bütün gelişmekte olan ülkelerde görülen yabancı sermaye karşıtı düşünceler yeni yatırımlardaki risk oranlarını yükseltmekte, korku ve endişe içerisinde çalışan mevcutlarının da ülke ekonomisi ile entegrasyonuna engel olmaktadır.

Yabancı sermayeden en fazla yararlanan Yunanistan, Belçika, Japonya, İrlanda gibi ülkelere bakıldığında bunların sermaye konusunda ön yargılı düşünceler taşımadığı görülmektedir. Psikolojik rahatlığa kavuşan yabancı sermayenin bu ülkelerin ekonomilerine yaptığı katkılarda çok büyük olmuştur.

Psikolojik faktörler yabancı sermaye yatırımcılarının yatırım kararlarını verirken veya alternatif ülkeleri değerlendirirken göz önünde tuttıkları önemli etkenler olmaktadır.

C) Ahlaki Faktörler

Ülkenin sahip olduğu sosyal yapı, geleneksel özellikler, ahlaki değerlerin yabancı sermaye yatırımlarını etkilememesi gerekir. Bazı firmalar ahlaki düşüncelerin yatırım kararlarına girmemesi gerektiğini, ticari düşüncelerin hükmetmediğini belirtmişlerdir. Ancak yabancı yatırımcıların kendilerini yabancı hissetmeyecekleri bir ortamda çalışmak istemeyi tercih edecekleri beklenmelidir. Halkını tanıdıkları, kültürüne yabancı olmadıkları, alışkanlıklarını ve tepkilerini bildikleri bir ülkede yatırım, üretim ve satış herhalde daha kolay ve daha elverişlidir.

Ticari düşünceler ve kârlılık ilk ve öncelikli tercih nedeni olmakla birlikte, sosyal ahlaki değerlerdeki farklılıkların yabancı yatırım kararlarını etkilediği düşünülebilir. Mevzuat yönünden pek farklı olmamakla birlikte Batı ve Amerika kaynaklı sermayenin daha çok kendi aralarında yatırım yapmalarının bir nedeni bu faktördür. Netice olarak, yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcından beri değişmeyen bir karakteri vardır. O da yapıldığı ülkenin, siyasal, sosyal, ekonomik politikasında dengeli olmasıdır. Çünkü bu faktörler yatırımcı çok uluslu şirketin sadece satış hasılatı ve kârını değil aynı zamanda uluslar arası piyasalardaki ve özellikle gidilen ülkelerdeki varlığını ve bu

varlığın devamını etkilemektedir.³⁶ Bu faktörlere ilave olarak, bürokratik engeller, koordinasyon eksikliği, yetki dağılımı, spekülasyon haberler, çift vergileme sorunu, mevzuattaki aksaklıklar, sermaye piyasasının gelişmemiş olması, bölge ülkelerinin alternatif cazibeleri, kambiyo mevzuatındaki yersizlikler, kâr transferindeki zorluklar sayılabilmekle birlikte bunlar ana nedenler olmamaktadır.³⁷ Yabancı sermayenin gelmesi için teknik detay önemli değildir. Ekonomik, sosyo psikolojik, siyasi ve ahlaki faktörler konusundaki istikrar, güvence ve yakınlaşmalar ülkenin yabancı yatırımcılar için çekiciliğini arttırmaktadır.³⁸

IV) VERGİSEL TEŞVİKLER VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

A) Vergisel Teşvik Kavramı

Vergisel teşvikleri, belirli makro ekonomik hedeflere ulaşabilmek için, vergi kanunlarında değişiklik yapmak suretiyle bazı ekonomik unsurlara ya da faaliyetlere vergisel kolaylıklar ve ayrıcalıklar sağlamak şeklinde tanımlanabilir. Vergiler bir takım siyasi, ekonomik ve toplumsal sonuçları olan etkiler gösterirler. Bu durumda vergileri önceden düşünülmüş ve belirlenmiş sonuçları gerçekleştirmek üzere yöneltmek ve düzenlemek doğru olacaktır. Vergi teşviklerinin amaçları çeşitlidir. Aralarında fonksiyonel bir ilişki olan amaçları; ekonomik, sosyal ve siyasal amaçlar şeklinde gruplandırılmak mümkündür. Her ülkede vergi kanunları hazırlanırken toplumun ekonomik, siyasi ve idari yapısının dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü gelişmiş bir ülke için ekonomik hedefler arasında iktisadi dengesizliklerden sakınma ve ekonomik istikrarı sağlamak öncelikli bir amaç olmasına karşın, gelişmekte olan bir ülkede yatırımı ve global tasarruf oranını maksimize etmek hedefi ön plana geçmektedir. İşgücü, malzeme ve kaynakların harekete geçirilmesi ve hizmete sunulmasında bir araç olma, gelir eşitsizliklerini azaltma ya da özel yatırımlarda artış sağlama gibi hedeflere ulaşmada vergi teşviklerinin rolü inkar edilemez. Ancak geri kalmış bir ülke için vergi teşviklerinin etkin kullanımıyla yatırım oranının maksimizasyonu, ikinci derecede

³⁶ Şatiroğlu, a.g.e., s.215.

³⁷ Karluk, a.g.e., 215-216.

³⁸ Öztekin Basri, *Yabancı Sermaye Hakkındaki Görüşler*, Yased Yayınları No:3, İstanbul, 1982, s.45.

öneme sahip olan diğerlerine göre, daha önemli bir araç olarak görülmektedir.³⁹Söz konusu teşviklerin kullanım amaçları ülkeden ülkeye değişiklik göstermesine rağmen genellikle aşağıda sıralanan dört temel amacın gerçekleştirilmesi için kullanılmaktadır.⁴⁰

Vergisel teşviklerin etkin bir biçimde oluşturulup uygulanması oldukça karmaşık ve güç bir görevdir. Vergisel teşviklerden minimum maliyetle maksimum fayda sağlanmak isteniyorsa öncelikle aşağıdaki konulara dikkat edilmesi gerekmektedir.

- Yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesi için alınması gereken ilk ve en önemli tedbir vergi sistemlerinin ulusal düzeyde, makro ekonomik çevreye uygun aynı zamanda uluslar arası normlara göre düzenlenmesidir. Çünkü ülkelerin teşvikler konusunda rekabete girmeleri hem teşviklerin etkinliğini azaltmakta hem de ülke gelirinin büyük bir kısmının yabancı şirketlere doğru kaymasına neden olmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak önerilebilecek en iyi çözüm ülkelerin çok taraflı bir koordinasyon içerisine girmeleridir. Bu konuda GATT/WTO uluslar arası ticaretin kurallarını belirlemişlerdir. İkinci en iyi çözüm ise, uygulanan teşvik paketlerinin ülkelerin endüstriyel politikalarıyla doğru orantılı olması ve bu politikaların bütün yatırımcılar (yabancı ve yerli) tarafından desteklenmesidir. Bunun için ülkeler vergisel teşvikleri çok taraflı bir koordinasyon içerisine uygulamalıdır.
- Hangi vergisel teşvikin ekonomi açısından etkin çalışacağını tespit etmede bir takım sorunlar olduğundan uygulanacak olan vergisel teşviklerin mutlaka şeffaf ve vergi kanunlarında açıkça belirtilmesi gerekmektedir.
- Eğer vergisel teşvikler kullanılacaksa söz konusu teşviklerden maliyeti telafi edilebilir olanları kullanılmalıdır. Örneğin bu konuyla ilgili olarak yatırım indirimleri, vergi ertelemeleri ve hızlandırılmış amortismanlar gibi teşvikler, vergi oranlarının indirilmesi şeklinde uygulanacak olan teşviklerden maliyet yönünden daha etkindir ve maliyetleri nispeten ileriki dönemlerde telafi edilebilir.

³⁹ Giray, Filiz- Koban, Emine- Gerçek, Adnan, *Avrupa Birliği ve Yatırımlara ve İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Karşılaştırmalı Değerlendirmesi*, Minevra Ofset AŞ., 1.Basım, Bursa, 1998, s.10.

⁴⁰ UNCTAD, World Investment Report, 2001

- İhracat merkezli teşvikler ve serbest ticaret bölgeleri gibi dolaylı vergisel teşvikler suiistimale daha çok açık olduklarından bunların kullanımları sınırlandırılmalıdır. Serbest ticaret bölgelerinin oluşturulması genellikle tavsiye edilmez. Çünkü bu bölgelerdeki kaçak riski oldukça fazladır. Ayrıca uygulanacak olan doğrudan vergisel teşvikler bu bölgelerde etkili olmayacaktır.
- Uygulanacak olan teşvikler kanuni, ekonomik ve idari yönden şeffaf olmalıdır. Mümkün olduğu kadarıyla basite indirgenmiş olarak uygulanmalıdır ve uygulamada kamu görevlilerinin takdir yetkileri minimum düzeyde olmalıdır.
- Teşvikler sadece belli bir bölge, sektör yada firmayı değil bütün ekonomiyi kapsayacak şekilde uygulanmalıdır. Çünkü yabancı sermaye yatırımlarının pozitif dışsallık yayma etkisi büyük ölçüde yerli firmaların bu dışsallığı kullanabilmesiyle doğrudan orantılıdır. Bu konuda vergisel teşvikler; eğitim, teknoloji, AR=GE faaliyetleri gibi sadece potansiyel dışsallıkların oluşturulabilmesi için ortam sağlamalıdır.⁴¹

*** Bölgesel Yatırımların Artırılması :**

Ülkeler vergisel teşvikleri kullanarak yatırımları belli bir alana yada bölgeye yönlendirebilirler. Bölgesel kalkınma amaçlarını kırsal bölgelerin kalkınmasını hızlandırmak, yeni endüstriyel merkezler oluşturmak, çevresel riskleri azaltmak ve nüfusun dengeli bir biçimde dağılımını sağlamak şekline sıralayabiliriz.

*** Sektörel Yatırımın Artırılması :**

Ülkeler bazı sektörlerdeki faaliyetleri artırabilmek için vergisel teşvikleri kullanabilmektedirler. Bu faaliyetler madencilik, endüstriyel teknoloji parkları, ihracata önderlik eden faaliyetler, film endüstrisi ve yeni teknoloji alanlarıdır.

*** Performansın Artırılması :**

Vergisel teşvikler, ihracat promosyonları, işgücünün eğitimi ve ülke içi katma değer artırılması yönünde de kullanılabilir. Serbest ticaret bölgeleri ihracat potansiyelinin artırılması için uygulanan teşviklere örnek olabilir.

⁴¹ Benk Serkan, "Vergisel Teşvikler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", *Bursa Bilanço*, Sayı 60-61, Ağustos 2004, s.26.

*** Teknoloji Transferinin Sağlanması :**

Gelişmekte olan ülkelerin vergisel teşvikleri uygulamadaki bir diğer amaç, teknoloji transferi sağlayabilmektir. Vergisel teşvik türleri temel olarak bu amacı yerine getirebilmek için dizayn edilmişlerdir.⁴²

Tablo 1.1 : Teşvik Araçları Çeşitleri

1- Ayni Teşvikler	<ul style="list-style-type: none">* Arsa- Arazi Tahsisi* Bina Temini
2- Nakdi Teşvikler	Karşılıksız <ul style="list-style-type: none">* Hibeler* Primler Karşılıklı <ul style="list-style-type: none">* Uygun Koşullu Krediler (düşük faiz, uzun vade)
3- Vergi Teşvikleri	Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri <ul style="list-style-type: none">* Düşük Oranlı Gelir ve Kurumlar Vergisi* Vergi Muafiyeti* Zarar Mahsubu* Hızlandırılmış Amortisman* Yatırım İndirimi* Bazı Harcamaların Vergiden Düşülmesi* Vergi kredisi (finansman fonu) KDV Teşvikleri <ul style="list-style-type: none">* Sermaye mallarına KDV istisnası* Gelişmemiş bölgelere ve/veya bazı ürünlere düşük KDV oranı Gümrük Vergisi Teşvikleri <ul style="list-style-type: none">* Makine- teçhizat, hammadde, parça ve yedek parça gibi sermaye mallarına gümrük muafiyeti* Gümrük vergisi iadesi
4- Garanti ve Kefaletler	<ul style="list-style-type: none">* Kredi garantileri* Yüksek ticari risk taşıyan projelere kamu kaynaklı risk sermayesi katılımı* Ekonomik ve ticari riskleri kapsayan ayrıcalıklı kamu sigortası
5- Diğer Teşvikler	<ul style="list-style-type: none">* Altyapı hazırlanması* Ucuz enerji desteği* Yatırım öncesi hizmetler; finansman kaynakları, yatırım projesi hazırlama ve yönetme, Pazar araştırması, hammadde ve altyapı durumu, üretim prosesi ve pazarlama teknikleri, eğitim, know-how veya kalite kontrol geliştirme teknikleri ile ilgili yardımlar* Ayrıcalıklı kamusal anlaşmalar

Kaynak: Mustafa Duran, Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, T.C. Başbakanlık ve Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi No:33, 2003, s.27.

⁴² Benk, a.g.m., s.23.

Yatırımlara yönelik olarak kullanılan teşvik araçları; aynı teşvikler, nakdi teşvikler, vergisel teşvikler, garanti ve kefaletler ve diğer teşvikler olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma temelinde kullanılan araçlar yukarıdaki tablo 1.1’de gösterilmektedir. Bu teşvik araçlarından nisbeten daha yaygın olarak kullanılan vergisel teşvikler düşük oranlı kurumlar vergisi, vergi tatilleri, hızlandırılmış amortisman, yatırım indirimi, sosyal güvenlik paylarına ilişkin indirim, KDV istisnası, gümrük muafiyeti ve gümrük vergisi iadesidir.⁴³

B) Yabancı Sermaye Yatırımlarına Uygulanan Vergisel Teşvik Türleri

Yabancı sermayenin vergilendirilmesi sermayenin daha az hareketli olduğu dönemlerde çok daha az önemliydi. Yüksek vergi oranları ve yüksek kamu harcamalarına veya düşük vergiler ve sınırlı kamu giderlerine, dolaylı ve dolaysız vergilerin bileşimine, vergi teşviklerinin kullanımına karar vermek gibi maddeler öncelikle yurtiçindeki işletmeleri bağlayan kararlardı ve etkileri genellikle yurtiçine yönelikti. Uluslar arası alana taşıy başka ekonomiler üzerinde etkiler meydana getirse de bu etkiler genellikle sınırlı kalmaktaydı. Küreselleşmenin yatırım ve ticareti hızlandırma süreci vergi sistemleri arasındaki ilişkileri temelden değiştirmiştir. Uluslar arası ticaret ve yatırımlarda vergi dışı engellerin kaldırılması ve ulusal ekonomilerin birleşmesiyle sonuçlanması bir vergi sisteminin bir başka ekonomi üzerindeki potansiyel etkisini artırmıştır. Küreselleşme, vergi tabanlarını genişleterek ve vergi oranlarının düşürülerek kayıpların azaltılmasına çalışılan vergi reformlarının arkasındaki itici güç olmuştur. Hükümetleri sürekli bir biçimde vergi sistemlerini ve kamu harcamalarını yatırımlara uygun bir ortam sağlamaya yönelik olarak uyarlamaya zorlamıştır. Kısaca küreselleşme ve sermayenin artan hareketliliği, sermaye ve finansal piyasaların gelişimini yansıtacak şekilde sermaye akışına karşı vergisel engellerin azaltılmasını ve vergi sistemlerinin modernize edilmesini teşvik etmiştir.⁴⁴

Vergi oranlarının indirilmesinden vergi ertelemelerine, yatırım indirimlerinden sıfır yada düşük gümrük tarifesi uygulamalarına kadar son derece geniş bir uygulama

⁴³ Mutur, Naci B.- Kovancılar, Birol, “Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabeti”, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu (10-14 Mayıs 2004, Belek-Antalya) , Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004, s.348.

⁴⁴ Kılıçarslan, Harun, Avrupa Birliği’nde Vergi Rekabeti ve Türkiye, Uludağ Üniversitesi .Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2005, s.16.

yelpazesine sahip olan vergisel teşvikleri uygulanma yoğunlukları bakımından 7 grupta toplamak mümkündür. Bunlar⁴⁵;

1) Düşük Vergi Oranları :

Hükümetler yabancı sermaye yatırımlarını bünyelerine çekebilmek ve spesifik sektör yada bölgelere kanalize edebilmek için yabancı firmaları ülkede uyguladıkları genel vergi oranlarından daha düşük bir vergi oranıyla vergileyebilirler. Hong Kong, Endonezya, İrlanda, Kolombiya ve Estonya gibi birkaç ülke bu tip vergisel teşviki uygulamaktadırlar. Bu teşvikte temel amaç ek yabancı sermaye yatırımı çekebilmektir. Ayrıca bu tür bir vergisel teşvikte kısa dönemli sermaye kazançları normal vergi oranlarıyla vergilendirilirken, uzun dönemli sermaye kazançları kısa dönemli sermaye kazançlarına göre yaklaşık yarı yarıya daha düşük bir vergi oranıyla vergilendirilmektedir. Uzun dönemli sermaye kazançlarına getirilen bu ayrıcalıklı uygulama yatırımcının fonları daha uzun bir süre için ülke içerisinde tutmasını teşvik etmektedir.⁴⁶

Kurumlar vergisi oranı indirimleri çoğunlukla yatırım artışından daha büyük gelir kayıplarına neden olabilmektedir. Kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi hem yeni yatırımlara hem de mevcut eski yatırımlara fayda sağlamaktadır. Yatırımlar üzerinde küçük etkiye sahip olmasına karşılık hazine açısından kısa vadede ciddi gelir kayıplarına neden olabilmektedir. Verilmiş bir yatırım uyarımı düzeyi için vergi oranı azaltımları, vergi kredileri ve yatırım indirimlerine göre daha yüksek gelirden vazgeçilmesine yol açabilecektir. Bunu nedeni, vergi oranlarındaki indirimlerin mevcut yatırımlar üzerinden alınacak vergi ödemelerinde de azalmaya neden olmasıdır.⁴⁷

2) Zararın Sonraki Dönemlere Aktarılması :

Bu tür bir teşvik firmalara zararlarının belirli yıllar itibariyle (genellikle 3 yada 5 yıl) aktarabilme imkanı getirmektedir. Böylelikle kâr edilen dönemlerde ödenecek vergi miktarı da otomatik olarak azalacaktır. Bu teşvik türü özellikle uzun süren yatırımların ilk birkaç yılında yatırımın devam etmesi dolayısıyla kâra geçilemeyen dönemlerinde etkili olmaktadır.

⁴⁵ UNCTAD, a.g.r.

⁴⁶ Benk, a.g.m., s.24.

⁴⁷ Muter- Kovancılar, a.g.m., s.349.

3) Vergi Ertelemeleri :

Özellikle gelişmekte olan ülkeler arasında en yaygın olan teşvik türüdür. Uygulanan bu teşvikle özellikle yeni yerleşen firma ödemesi gereken kurumlar vergisinden belirli bir dönem için (çoğunlukla 5 yıl) muaf tutulur. Bu yöntem firmanın ödemesi gereken diğer vergiler için de uygulanabilir. Vergi ertelenmesi, erteleme dönemi içerisinde firma geliri üzerindeki vergi maliyetini ortadan kaldırır. Vergi ertelenmesi düşük uygulama maliyeti bakımından uygulanması son derece basit bir yöntemdir. Çünkü erteleme dönemi içerisinde firmanın ödemesi gereken verginin hesaplanması gerekmemektedir. Bu özelliğinden dolayı vergi ertelenmesi yöntemi özellikle KV sistemine yeni geçmiş olan ülkeler arasında en sık başvurulmuş teşvik türüdür. Ayrıca uzun dönemli yatırım projelerinde yatırımcının en çok talep ettiği teşvik türüdür.⁴⁸

Vergi tatili sürecinin sonrasına telafi edilmesi düşünülen vergi kayıpları bu sürecin bitiminde çeşitli nedenlerle vergi gelirine dönüştürülemeyebilmektedir. Bunun nedeni vergi tatillerinin uzun dönemli ve taşınması oldukça güç yatırımlar yerine mobil şirket olarak belirtilebilecek (konfeksiyon, yazılım gibi) bir gecede başka ülkeye taşınması kolay olan şirketleri teşvik etmesi ve vergi arbitrajı fırsatlarına açık olmasıdır.⁴⁹

4) Yatırım İndirimi :

Yatırım indirimi yatırım için ayrılan fonların veya bunların belirli bir oranının kurumlar vergisi matrahından indirilmesini öngören bir vergi teşviği tedbiridir. Yatırım indirimi, kamu yatırımları yanında ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasını sağlamak için, gelir ve kurumlar vergisi yükümlülükleri tarafından yatırımlara yöneltilen fonların aranılan bazı koşullarla, her iki verginin matrahından kısmen veya tamamen düşürülmesini öngören bir vergi önlemi olarak tanımlanabilir.⁵⁰ En eski ve en istikrarlı teşvik aracı olma özelliğini korumaktadır. Vergi istisnasından teşvik belgesinde yatırım indirimi öngörülmesi yatırımlar yaralanabilir. Yatırım indiriminde amaç özel yatırımların kalkınma planlarında öngörülen sektör ve bölgelere kaydırılmasıdır. Böylece yatırımcıdan daha az vergi alarak yatırım yapmaya özendirilen bir finansman kaynağıdır. Bir yatırımın yatırım indirimi teşviğinden yararlanabilmesi için üretimi genişletmeye, verimliliği arttırmaya, ihracatı geliştirmeye, mamul kalitesini

⁴⁸ Benk, a.g.m., s.24.

⁴⁹ Muter- Kovancılar, a.g.m., s.350.

⁵⁰ Giray-Koban- Gerçek, a.g.e., s.23.

yükseltmeye, enerji tasarrufu sağlamaya, kültür seviyesini yükseltmeye, bilimsel ve teknik araştırmaları geliştirmeye, çalışma güvenliğini sağlamaya ve turizmi teşvike matuf olmalıdır.⁵¹

5) zel Nitelikli Harcamalara Getirilen Vergi İndirimleri :

Bazı lkeler yatırımcıları belirli yönde yaptıkları harcamaları artırımları için vergisel teşvikler uygularlar. Örneğin bazı ülkeler firmaların yapmış oldukları AR-GE harcamalarının iki katını gider olarak gösterme imkanı tanımışlardır.

6) Sıfır veya Düşük Gümrük Vergisi :

Hükümetler gümrüklerle ilgili olarak sermaye ekipmanları ve yatırım projeleri için gerekli olan malzemeye uygulanan ithalat vergilerini indirmektedirler.⁵² Yatırımcılar yatırımda kullanmak istedikleri makine ve ekipmanın tamamını yerli piyasadan temin edebilecekleri gibi tamamını veya bir kısmını dışarıdan ithal edebilirler. İşte gümrük muafiyeti teşviği devletin ithal edilecek yatırım mallarına veya hammaddelere uygulanan gümrük vergi ve resimlerinin tamamını veya bir kısmını tahsil etmemesi şeklinde uygulanan ve yatırımın maliyetini hafifleten bir vergi teşviğidir. Bu teşvikten yararlanabilmek için teşvik belgesi alınması, söz konusu projenin mutlaka uluslar arası rekabet gücü kazandıran, ileri ve yeni teknoloji getiren ve Teşvik Dairesince sektör ve/veya proje bazında belirlenecek asgari ekonomik kapasitede olan bir yatırım projesi olması şarttır.⁵³ İkinci olarak yabancı yatırımcının ülke içindeki rekabet düzeyini koruyabilmek için diğer ürünlerin gümrük vergisi oranlarını artırmaktadırlar. Fakat bu tür bir teşvik bir çok gelişmekte olan ülkede etkinsizliğe, fiyatların yükselmesine ve endüstriyel yapının zedelenmesine neden olmaktadır.

7) İşgücü Bazlı İndirimler :

Birçok ülkede sosyal güvenlik katkı payları özellikle yeni kurulan firmalar üzerinde önemli bir yük oluşturmaktadır. Bazı bölgelerde ve spesifik alanlarda yatırımların canlandırılabilmesi için hükümetler firmaların sosyal güvenlik katkı paylarını önemli lde indirmişlerdir.⁵⁴

⁵¹ İnceci,Barbaros, Avrupa Topluluğu ve Türkiye’de Sübvansiyonlar, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1993,s.223

⁵² Benk, a.g.m., s.24.

⁵³ İnceci, a.g.e.,s.215.

⁵⁴ Benk, a.g.m., s.24.

C) Vergisel Teşviklerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri

Vergi politikaları ve vergisel teşviklerin, diğer bütün durumlar eşit olduğunda, doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkilerinin varlığı bilinmektedir. Fakat ülkelerarası farklılıklar sadece uyguladıkları vergi politikalarında ortaya çıkmamakta bunun yanı sıra ticari politikaları, pazar büyüklükleri, yönetim şekilleri, doğal kaynak ve beşeri sermaye bakımından da önemli farklılıklar göstermektedirler. Bütün bu durumlar yatırım kararının alınmasında önemli etkenlerdir.

Vergisel teşviklerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkilerini inceleyen ampirik çalışmalar da hemen hemen benzer sonuçları ortaya koymuşlardır. 1978 yılında Root ve Ahmed'in yapmış oldukları ekonometrik çalışmada 1966-1970 yılları arasında 41 gelişmekte olan ülke inceleme kapsamına alınmış ve ülkeler, yabancı sermayeyi çekmede, çekici olmayan, orta düzeyde ve yüksek çekiciliğe sahip olarak üç gruba ayrılmışlardır. Çalışmada ülkeleri bu şekilde sınıflandırabilmek için 44 farklı değişken seçilmiştir. Bu üç ülke gruplarını tespit etmede vergisel teşviklerin etkisi oldukça zayıf kalmıştır. Agodo'nun aynı yıl 33 Amerikan firmasının Afrika ülkelerinde yapmış oldukları yatırımları kapsayan ekonometrik çalışmasında ise, vergisel kolaylıkların yabancı sermaye üzerindeki etkilerinin oldukça zayıf olduğunu ortaya koymuştur. Allen'in 1979 yılında yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre ise, politik ve ekonomik istikrar, ülke içi pazarın büyüklüğü, hammadde gibi unsurlar yatırım yerini belirlemede etkili olmakta vergisel teşviklerin yatırım yerini belirlemede oldukça zayıf etken olduğu ortaya konmaktadır.

Vergi politikalarının ve teşviklerin bazı yabancı yatırımları bazı dönemler oldukça önemli bir biçimde etkilemektedirler. Teşviklerin yabancı yatırımlar üzerindeki etkileri incelenirken öncelikle yabancı yatırım türlerine dikkat etmek gereklidir. Bu amaçla yapılan çalışmalar incelendiğinde giyim ve imalat sektöründeki firmalar gibi ihracat merkezli firmalar uluslar arası pazarda daima yüksek bir rekabet içerisinde bulduklarından maliyeti artırıcı bütün etkenlere karşı son derece hassastırlar. Dolayısıyla bu tür firmalar vergisel teşviklere en fazla reaksiyon gösteren yabancı yatırımlar içerisinde yer almaktadırlar. Ayrıca vergisel teşvikler, doğası itibariyle yeni firma oluşumunda da önemli etkilere sahiptirler.

Vergisel teşviklerin etkilerini inceleyen ilginç bir çalışma da Coyne tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaya göre küçük işletmeler büyük firmalar nazaran teşviklere karşı daha duyarlıdır. Çünkü bu tür firmalar vergiden kaçabilmek için karmaşık finans ve insan kapasitesine sahip değildirler. Dolayısıyla vergi, küçük işletmeler için önemli bir maliyet unsurudur. Ayrıca Oman'ın hazırladığı raporda özellikle otomotiv sektöründe faaliyet gösteren büyük firmaların yatırıma başlamadan önce ev sahibi ülke ile sağlayacağı vergisel avantajları görüşmekte olduklarını ve yapılan gizli anlaşmalarla yatırıma başladıklarını ifade etmiştir.

Vergisel teşviklerin e-ticaret, sigorta ve bankacılık hizmetleri sunan firmalar üzerindeki etkilerinde ise düşük vergi oranlarını kullanan ülkeler bu tür firmalara vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı yapma fırsatı sunmaktadırlar. Örnek olarak bu tür firmaların vergi beyannameleri incelendiğinde çok düşük gelir elde ettikleri gözükmemektedir. Gerçekte bu tür firmalar gerçekte gelirlerinin büyük bir kısmını düşük vergi oranı uygulayan ülkelere aktararak gelirlerini vergilerin olumsuz etkilerinden soyutlayabilmektedirler. Ayrıca bazı ülkeler çok uluslu firmalara kârlarını ana merkezlerinin buldukları ülkeye gönderme imkanı da sağlamaktadırlar. Pratikte bu stratejiler vergi cenneti ülkelerin yabancı sermaye yatırımlarını çekmede başarısı olarak gösterilmektedir.

Vergisel teşvikler, yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekmede oldukça başarılı ve etkin bir biçimde kullanılsalar bile bünyelerinde bir takım maliyet unsurları taşımaktadırlar.

Vergisel teşviklerin uluslar arası açıdan oluşturduğu en önemli maliyet unsuru zararlı vergi rekabetidir. Zararlı vergi rekabeti, bazı ülkelerde uygulanan vergi sistemlerinin öteki ülkelerin vergi matrahlarını etkileyecek düzeyde negatif dışsallık yayması şeklinde tanımlanmıştır. Vergisel teşviklerin yoğun ve uluslar arası normlardan uzak bir biçimde kullanılması sonucu ortaya çıkan vergi rekabeti diğer ülkelerin vergi matrahlarını olumsuz yönde etkileyeceği için söz konusu ülkelerde refah kaybına neden olacaktır. Bunu yanı sıra yabancı yatırımcıya sağlayan vergisel teşvikler sonucu ev sahibi ülkeden yabancı yatırımcının kasasına ekstra bir kazanç aktarımı olmaktadır. Yabancı yatırımcı elde ettiği bu gelirin vergisini kendi ülkesinde ödeyeceği için bu olay aslında ülkelerarası gelir transferinden farklı bir durum değildir. Ayrıca vergisel

teşvikler sonucu yabancı sermaye yatırımlarının dünya üzerindeki dağılımı da olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu durum küresel kaynakların etkin bir biçimde kullanılmamasına neden olmaktadır.

Ulusal bazda incelendiğinde vergisel teşvikler temel olarak dört maliyet unsurunu beraberinde getirmektedirler. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Vergisel teşvikler, teşvik sağlanan yatırımlar ile teşvik sağlanmayan yatırımlar arasında önemli çarpıklıklar meydana getirirler. Bu durum sonucunda teşvik uygulanmayan yatırımlar ya kayıt dışına kaymakta ya da vergi kaçırma yoluna gitmektedirler.
- Vergisel teşvikler uygulanarak belli bir düzey vergi gelirinde vazgeçilmiş olunur,
- Teşviklerin uygulanması idareye bir takım yükler getiri,
- Vergisel teşvikler kullanımları ile ilgili olarak suiistimallere açık olduklarından yolsuzluk ve rant kollama gibi sosyal maliyetleri bünyelerinde taşırlar.

Vergisel teşviklerin taşıdıkları bu maliyetler oldukça önemli olmasına rağmen, ekonomiye sağladıkları katkıları tespit etmek oldukça zordur. Bu da vergisel teşviklerin uygulamasında önemli risklerin olduğunu göstermektedir.⁵⁵

Tüm uygulamaların ilgili yasalara tabi olduğu teşviklere yönelik düzenlemeler, ülkemizde yasa değişikliği zor olduğundan sadece belli bir dar çerçeve içinde hareket edilebilmektedir. Oysa, Dünya ekonomisinin geldiği nokta ve ülkemizde izlenen dışa açık büyüme politikası göz önüne alındığında, devlet yardımlarına yönelik hemen hemen tüm yasalarda değişiklik gerektiren radikal düzenlemelerin yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle, uluslararası piyasada talep görebilecek mal ve hizmet üretimini hedef alan, yönlendirme gücüne sahip, selektif ve süreli uygulamalara geçiş imkanı veren, kamuya maliyeti ve sağladığı kamusal fayda yönünden muhasebe edilebilen şeffaf bir sistem oluşturulması gerekmektedir. Bugün itibarıyla kamuoyunca daha çok özel kesime “kaynak transferi” yöntemi olarak görünen teşviklerin, yeni dünya görüşü çerçevesinde etkin bir kamusal müdahale aracı haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, yürütülen çalışmalarda genel nitelikli vergisel teşviklerin vergi sistemi içine alınması ve teşvik sisteminden çıkarılması; bunun yerine kaynağı,

⁵⁵ Benk, a.g.m., s.25.

süresi ve spesifik bir hedefi olan ve sağlayabileceği yarar ölçülebilir, gelişmeler çerçevesinde hızla yapılandırılabilir paket program uygulamalarına geçilmesi öngörülmektedir.

Bu çerçevede vergisel teşviklerin vergi politikaları içine alınması ve sistemin spesifik konuları hedef alan paket program uygulamasına yöneltmesi suretiyle teşvik sisteminin etkinliğinin artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca ölçülebilir olmaktan uzak genel nitelikli uygulamalardan spesifik uygulamalara geçilmesi kamusal açıdan fayda-maliyet analizi yapılabilmesini de mümkün kılacaktır.

Ülkemizde yürütülen yatırım öncesi, yatırım ve işletme dönemi destek uygulamalarının dağılımı ve karmaşıklığı uygulamaları etkinliğini düşürdüğü gibi kaynak verimliliğini de azaltmakta olduğundan çalışma destek uygulamalarına yönelik politikaların belirlendiği bir otoritenin kurulmasını da kapsamaktadır. Böylece mevcut ekonomik ve sosyal yapı çerçevesinde belirlenen politikalara uygun teşvik mevzuatı düzenlenecek, ilgili birimler de mevzuatta kendilerine verilen uygulamaya yönelik görevleri yürüteceklerdir.⁵⁶

V) VERGİ REKABETİ- VERGİ CENNETİ KAVRAMLARI VE YABANCI SERMAYEYLE BAĞLANTILARI

A) Vergi Rekabeti ve Yabancı Sermayeye Bağlantısı

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak, dünyada ülkeler arasındaki mal ve para hareketlerinde önemli gelişmeler kaydedilmiş ve sermaye, sınırları olmayan sanal bir dünyada hareket eder hale gelmiştir. Yaşanan bu hızlı teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler dünyada her an dolaşım halinde bulunan ve yatırım amaçlı sermaye potansiyelini kendi ülkelerine çekebilmek için başta vergilendirme olmak üzere birçok alanda yeni düzenlemeler yapmakta ve sermaye girişleri açısından avantajlı duruma gelmeye çalışmaktadır.

Vergi rekabeti; ekonomik bütünleşme ve artan finansal hareketliliğe bağlı olarak, ülkelerin sermaye hareketlerini ve şirketleri kendi piyasalarına çekmek için düşük vergi oranları uygulayarak rakiplerinin vergi tabanlarında aşınmaya neden olması şeklinde

⁵⁶ Serdengeçti, Turan, “Yatırımlarda Devlet Yardımları”, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl:1, Sayı:5, Eylül-Ekim 2002, s.37.

tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle vergi rekabeti, ülkelerin düşük vergi oranları uygulayarak küresel sermayeyi ve işletmeleri kendi ülkelerine çekme çabaları olarak nitelendirilebilir.

Vergi rekabetinin ortaya çıkardığı etkiler; vergi matrahındaki aşınmaya bağlı olarak ulusal vergi gelirlerinde azalma, vergi gelirlerine bağlı olarak kamu harcamalarında düşüş ve kamu açıklarında artış ve aynı zamanda kamu harcama bileşiminde önemli sorunlar içeren, değişken ve akışkan olmayan üretim faktörleri üzerindeki vergi yükünün artışı ile ifade edilen mali çöküş olarak nitelendirilebilir.⁵⁷

Sermaye hareketlerindeki serbestleşme ve artan teknolojik imkanlar, vergi otoriteleri açısından bir yandan vergi imkanları oluştururken, diğer yandan ciddi problemleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle finansal işlemleri ülkelere çekebilmenin oluşturduğu cazibe, ülkeleri bu konuda bir rekabete itmekte ve bu rekabet bazı durumlarda, ulusal vergi tabanlarında erozyona sebebiyet verebilmektedir. Nitekim zararlı vergi rekabeti kavramı bağlamında yapılan tartışmaların arka planında, vergilemeye ilişkin avantajlar sağlanarak, uluslararası yatırım kararlarının çarpıtılması ve bunun sonucunda diğer vergi tabanlarının erozyona uğratılması argümanı yattığı kabul edilmektedir.⁵⁸

Bu noktada vergilemeye ilişkin avantajların zararlı vergi rekabetine yol açıp açmadığı aşağıdaki şu kriterlere bakılarak tespit edilebilir:

Eğer ülkenin vergi sistemi;

- Diğer ülkelerin vergi sistemleri üzerinde büyük boyutlarda tahribata yol açıyorsa,
- Diğer ülkelerin vergi matrahlarını eritiyorsa,
- Küresel alanda mükellefler arasında eşitlik ve adaleti zedeliyorsa,
- Ticaret ve yatırımların yönünü değiştiriyorsa,
- Mobilitesi yüksek sermaye hareketlerinin kolaylıkla ülkeye çekilmesini sağlıyorsa,

⁵⁷ Meriç, Metin- Ay, Hakan, “Küreselleşme Olgusunun Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkisi”, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu (10-14 Mayıs 2004, Belek-Antalya) , Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004, s.314.

⁵⁸ Karaca, Yüksel, ”Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri: OECD Bünyesindeki Çalışmalar Ne Aşamada”, *Vergi Dünyası*, Haziran 2001, s.90.

O ülke, küresel alanda zarar verici vergi rekabeti oluşturuyor demektir. Bu bahsi geçen etkiler OECD'nin 1998 Raporu'nda yer almıştır. Bu rapor; zararlı vergi uygulamaları olarak ifade edilen vergi cennetleri ve tercihli vergi uygulamalarının, ülkelerin efektif vergi oranlarını daha düşük tutmak suretiyle, vergi sistemleri ve ekonomiler üzerinde tahribat yaptığını ortaya koymaktadır.⁵⁹

Ülkeler, üretimin temel öğelerinden sermayeyi kendilerine çekmek için rekabet etmek zorundadır; bu da, sermayeyi vergilendirme ve denetleme yetkilerini kısıtlar. Küreselleşmenin etkisiyle, ekonomik ve sosyal yapılanma köklü değişikliklere uğramıştır. Sermayenin başka yerlere kayabilme yetisi, devletlerin ulusal ekonomiler üzerindeki kontrollerini zayıflattı.⁶⁰ Doğrudan yabancı yatırımların dünya çapında artan miktarı yatırım teşviklerini hükümet politikalarının önemli bir parçası haline getirmiştir. Hükümetler yabancı yatırım projelerini belli bölgelere çekebilmek için sıkı bir rekabete girişebilmekte ve oldukça cömert teşvik paketleri sunabilmektedir. Bu teşvik paketleri kamu mali yapısı üzerinde baskılar oluşturmakta ve bütçesel açıdan önemli sorunlar yaratmaktadır.⁶¹ Finans piyasalarının küreselleşmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan refah devletini devre dışı bıraktı; çünkü sosyal güvenlik ağına ihtiyaç duyan insanlar ülkelerini terk edemezken, refah devletinin vergiye tabi tuttuğu sermaye yer değiştirebilmekteydi. Kamu sektörünün GSYİH içindeki payı her koşulda düşmek durumunda kalmamıştır, ancak kaynak sağlama ve harcama yolları büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır.⁶² 1980'lerin ortalarından sonra ulusal ve alt- ulusal düzeyde hükümetlerin doğrudan yabancı yatırımları kendi bölgelerine çekmek için önemli çabalar içerisine girdiği görülmektedir. Dünyanın birçok ülkesi yatırım cazibelerini arttırıcı politikalarının kalitesini gün geçtikçe arttırmakta, yatırım ikliminin iyileştirilmesine yönelik reformlar uygulamakta, en etkili enstrümanları geliştirmeye çalışmaktadır. Bu çabaların uzantısı olan politikaların belki de en önemli araçları durumundaki teşviklerin yabancı yatırımlara yönelik olarak kullanılması yaygınlaşmıştır.⁶³

⁵⁹ Meriç- Ay, a.g.m., s.315.

⁶⁰ Kılıçarslan, a.g.e., s.17

⁶¹ Muter- Kovancılar, a.g.m., s.333.

⁶² Kılıçarslan, a.g.e., s.17

⁶³ Muter- Kovancılar, a.g.m., s.334.

Tayland'da başlayan bir kriz, bütün Asya'yı etkilediği gibi Türkiye'yi de etkileyebilmektedir. Ya da Rusya'da yaşanan bir krizin arkasından Türkiye'den bu ülkeye ihracat yapan bir çok firma kapısına kilit vurmak zorunda kalabilmektedir. Bu da doğal olarak ülkeleri kendi politikaları kadar, başka ülkelerin izlediği ekonomik ve siyasal politikalar konusunda da duyarlı olmaya zorlamaktadır. Aynen bunun gibi vergileme politikaları da sınır ötesi etkilere sebep olmaktadır. Uluslar arası sermayenin parasal büyüklüğünün 1.5 trilyon dolar civarında olduğu göz önüne alınırsa bunun kaynak dağılımı üzerindeki etkilerinin önemi daha iyi anlaşılır. Bu durum ülkelerin vergi tabanlarını doğrudan etkilemektedir.⁶⁴

Uluslar arası vergi rekabeti, bir devletin diğer bir ülkede gerçekleşen ekonomik faaliyetleri kendi ülkesine çekmek için uyguladığı vergi politikası ile ilgili bir kavramdır ve göreceli olarak diğer ülkeye göre daha düşük oranda vergi alınması sonucunu doğurmaktadır.⁶⁵

Vergi rekabeti ülkelerde yatırımların artmasını sağlar ve gelişmeyi hızlandırır. Ülkeler, İrlanda'da olduğu gibi, vergi politikası aracılığıyla yatırımları özendirerek yabancı yatırımları ülkelerine çekebilirler. İrlanda son ekonomik gelişmesini büyük ölçüde yabancı şirketlere sağladığı düşük vergilere borçludur. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkeler de gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kapatma şansına sahip olabilirler.

Etkin bir idare ve modern bir sosyal sisteme sahip bir ülke, bütçesini yaşlı endüstrilere gelir sübvansiyonları vererek veya sosyal politika açısından uygulanamaz durumda olan transferleri politik açıdan önemli çıkar gruplarına yaparak bütçesine yük getirmez. Böyle bir ülke zaten yer seçimi rekabetinde birçok işletmeyi kendisine çekmeyi hak etmektedir. Ters olarak da reform yapmaktan uzak ülkeler olumsuz yatırım bilançosuyla karşı karşıya gelmeyi hak edeceklerdir. Çünkü rekabet vasıtasıyla baskı gruplarının baskıları önlenmiş olur.⁶⁶

⁶⁴ Kılıçarslan, a.g.e., s.17.

⁶⁵ Öz, Semih, "Vergi Cennetleri ile Yapılan Bilgi Değişim Andlaşmaları", <http://www.vergisorumlari.com.tr>. 28.11.2005

⁶⁶ Kılıçarslan, a.g.e., s.36.

B) Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayeye Bağlantısı

Devletler, egemenlik haklarının doğal sonucu olarak kendi vergi sistemlerini ve vergi oranların belirleme özgürlüğüne sahiptirler. Ancak uluslararası vergi rekabeti sonucunda vergi gelirleri azalan ya da artan kamu harcamaları nedeniyle vergi gelirlerinde istediği düzeyde artışı sağlayamayan devletler, diğer ülkelerin uyguladığı vergi politikalarını “zararlı” olarak kabul etmekte ve karşı caydırıcı politikalar izlemektedir. Bu kapsamda devletler, uyguladıkları vergi oranlarını düşürmekte ve/veya yurtdışı kontrollü işletme gibi vergi düzenlemeleriyle yurt dışında faaliyette bulunan bağlı işletmelerin karlarını kendi ülkelerine getirmeye zorlamaktadırlar. Ancak, vergi rekabetinin zarar verici sınırını çizmenin zorluğu ve küreselleşme sonucunda üretim faktörlerinin sınır ötesinde daha rahat hareket edebilmesi gibi etmenler, devletlerin kendi sınırları içerisinde aldığı önlemlerin yetersiz kalmasına neden olmuş ve vergi cenneti ülkelere etkiye bulunmak üzere uluslar arası işbirliğine gitme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

OECD, 1990’lı yılların ortalarında zarar verici vergi rekabeti çalışmalarının sonucunda, 2000 yılında 38 ülke vergi cenneti olarak ilan edilmiştir. Bu ülkelerin, 2005 yılı sonuna kadar OECD ile işbirliğine gitme taahhüdünde bulunmaları ve sistemlerdeki zarar verici uygulamaları elimine etmeleri durumunda bu listeden çıkabilecekleri belirtilmiştir.⁶⁷

Vergi cenneti olarak adlandırılan ülkelerin büyük bir kısmı ada ülkelerden oluşmakta olup, dünya ölçeğinde dikkate değmeyecek kadar az nüfusa ve yüzölçümüne sahip bulunmaktadır. Vergi cenneti ülkeler, sığınacak ülke arayan yabancı sermayeyi bazı önkoşullar getirmekle beraber ülkelere çekmektedirler. Yani vergi cenneti ülkeleri, vergi cenneti olma avantajlarını kullandıkları gibi yabancı sermayeye de vergi cenneti ülkesinde bulunma avantajlarını kullanma olanağı sağlamaktadırlar.⁶⁸

⁶⁷ Öz, a.g.m.

⁶⁸ Yetkiner Erkan, ”Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri”, *Vergi Dünyası*, Sayı:235, (Mayıs 2001), s.93.

Vergi cennetleri geniş anlamda, gelir unsurlarının tamamının veya bir kısmının hiç vergilenmediği veya düşük oranda vergilendirildiği ve belirli bir düzeyde gizlilik kuralının uygulandığı ülkeler şeklinde tanımlanabilir.⁶⁹

Birçok ülkenin vergi sisteminde, vergi yükünü en aza indirme yollarını arayan mükelleflerin yararlanabilecekleri bir takım vergi avantajları bulunabilmekte ve bu avantajlar bazen o ülkelere bazen de başka ülkelere ait vergilerde, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma girişimlerinde kullanılabilir. Vergi cenneti olarak nitelenen ülkelerde bu avantajlar daha geniş çapta ve yaygın olarak görülmektedir.

Vergi cenneti olarak nitelenen ülkelere bu sıfatı kazandıran özellikler şunlardır;

1) Vergi Oranları :

Vergi cennetlerinin en temel özelliği, vergi oranlarının diğer ülkelerdeki oranlara göre oldukça düşük hatta sıfır olmasıdır. Vergi cenneti yaratmanın amacı yabancı sermayeyi ülkeye çekmek olduğu için bu konuda kullanılacak araçlar da kişi ya da kurum gelirlerine uygulanacak vergiler ve vergi oranlarıdır.

Vergilerin yokluğu veya oranlarının düşük olması portföy yatırımlarını ve çok uluslu şirketleri çekmeye yönelik bir politikadır. Yabancı yatırımcılar açısından, bu ülkelerde elde edilen gelir üzerinden ya hiç vergi alınmaz yada ihmal edilebilir düzeyde bir vergi alınır. Diğer ülkelerden elde edilen gelirler üzerinden de aynı şekilde çok düşük oranlı bir vergi alınır. Bu ülkelerde, belli tipteki şirketlere veya işlemlere de bazı vergi kolaylıkları ve avantajları sağlanmaktadır.

2) Banka İşlemleri Gizliliği ve Ticari Gizlilik :

Vergi cennetlerinin bir diğer özelliği banka işlemleri gizliliği ve ticari gizlilik. Vergi cenneti olarak nitelenen ülkeler, kendi ülkelerinde ya da ülkeleri aracılığıyla diğer ülkelerle iş yapan kişiler için güvenlik ve gizlilik ilkelerini ön planda tutmuşlardır. Bu gizlilik ilkeleri yasalara, örf ve adete dayanan uygulamalara veya yönetimin uygulamasına dayandırılmıştır. Gizlilik ve güvenlik ilkelerine göre, bankalarla iş yapan kişi ya da kuruluşlara ait bilgiler ve ticari sırlar hiçbir şart ve koşulda üçüncü kişi, kuruluş ya da ülkeye verilemez. Yasaya dayandırılan gizlilik ilkelerine göre örneğin; vergi cenneti olarak adlandırılan ülkelere biri olan Bahamalar'da memurlar, işçiler,

⁶⁹ Bilici, Nurettin, "Vergi Cennetleri ile Mücadele ", *Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu (10-14 Mayıs 2004), Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F.Maliye Bölümü, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004, s.604.

avukatlar ve muhasebeciler dahil olmak üzere bir bankanın adına faaliyette bulunan kişiler tarafından müşterilerin banka bilgisini açıklamak yasaklanmış ve yasağın ihlali karşısında hapis, para ve meslekten men gibi ağır cezai yaptırımlar yer almıştır.⁷⁰

3) Nakit Kontrolü :

Nakit kontrolü, iç ekonomik politikaları ile döviz fiyatlarının ayarlanması, döviz alış ve satış primleri, müteahhitlik, turizm, nakliyat, bankacılık ve sigortacılık gibi işlemlere getirilen miktar kısıtlamaları, dövize sahip olma hakkının devlete bırakılması ile birlikte blokaj ve ödeme anlaşmalarını da içine alan oldukça kapsamlı bir denetleme şeklidir. Daha çok gelişmekte olan ülkelerde uygulanan bir sistemdir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, döviz talebi fazla buna karşılık döviz arzı azdır. Döviz arz ve talebi arasındaki açık, normal yollardan karşılanamadığı için döviz talebi ülkede yerleşik kişilerin yurt dışına çıkaracakları ve üzerlerinde bulunduracakları döviz miktarının sınırlanması, ithal kotaları ve benzeri yasaklarla karşılanmaya çalışılır.⁷¹

Vergi cennetlerinin çoğunda normal nakit kontrol sisteminden biraz farklı olan ikili nakit kontrol sistemi uygulanmaktadır. Başka bir deyişle, bu ülkelerde ikamet edenler ve etmeyenler ile yerli nakit ve yabancı nakit birbirinden farklı muameleye tabi tutulur. Genel kural olarak, bu ülkelerde ikamet edenler nakit kontrolüne tabi, ikamet etmeyenler tabi değildir. Vergi cennetinde kurulmuş bir şirkete sahip olan kişi eğer vergi cennetinde ikamet etmiyor ve işlerin büyük kısmını vergi cennetinin dışından idare ediyorsa, kişi ve şirket nakit kontrolüne tabi olmayacaktır.

Bu ülkelerde ikamet edenler genellikle ülkelerin kendi vatandaşları olduğuna göre, bu kişiler nakit kontrolüne tabi olacaklardır. Bu da demektir ki, vergi cennetlerinin kendi vatandaşları yabancılara sunulan avantajlardan yararlanamamaktadır. Zaten vergi cennetlerinin kuruluş amacı yabancı sermayeyi ülkeye çekmek olduğu için ülkelerin kendi vatandaşlarının sunulan avantajlardan yararlanamaması sistemin getirdiği doğal bir sonuçtur.

⁷⁰ Hoşyumruk, Şennur, *Vergi Cennetleri, Tercihli Vergi Rejimleri ve Zarar Verici Vergi Rekabetinin OECD Ülkeleri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:775, Eskişehir, 1997, s.12.

⁷¹ Karluk, Rıdvan, *Uluslararası Ekonomi*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1991, s.379-399.

4) Vergi Anlaşmaları :

Vergi cenneti ülkelerin özelliklerinden biri de bu ülkelerin hemen hepsinin diğer ülkelerle vergi anlaşmaları yapmamalarıdır. Tamamı denilemiyor çünkü, sadece kendi ülkelerini belirli işlemler için çekici kılan vergi anlaşmaları yapan Hollanda Antilleri, Jersey, Nevis, Malta gibi vergi cenneti ülkeler de vardır. Hollanda Antilleri, ABD ile imzalanmış bir Gelir Vergisi anlaşmasına sahiptir. Bu anlaşmaya göre; ABD vatandaşlarının Hollanda Antillerinde ikamet edenlere ödediği faizin belirli bir kısmı ABD vergisinden muafır. Bu anlaşmanın yapılma nedeni şüphesiz ki ABD vatandaşları ile Hollanda Antillerinde ikamet edenler arasındaki ticari ilişkileri artırmak ve vergi muafiyeti nedeniyle ülkeye yeni gelir kaynakları sağlamaktır. Diğer ülkeler de yine sadece kendi ülkesinin çıkarlarını koruyacak türden anlaşmalar imzalamışlardır.

Burada görüldüğü gibi bazı vergi cenneti ülkeler diğer ülkeler ile hiç vergi anlaşması yapmazken bazıları da kendi ülkelerini cazip kılıcı ve ülkelerini tanıtıcı bir takım anlaşmalar yapmışlardır. Ancak, vergi cennetleri hakkında yaygın kanı bu ülkelerin genel olarak ne kendi aralarında ne de diğer ülkeler ile vergi anlaşmaları yapmamalarıdır.⁷²

Vergi cenneti ülkelerin hiç vergi almaması veya sadece nominal vergileme de bulunması, diğer ülkelerle bilgi alışverişinde bulunmaması, vergi yasalarının şeffaflıktan yoksun olması ve fiilen herhangi faaliyette bulunma zorunluluğunun olmaması, vergi yükünden kurtulmak isteyenleri kendilerine çekmektedir. Diğer taraftan vergi cenneti ülkeler küresel sermayeyi çekmek amacıyla uyguladıkları off shore hesaplarıyla da diğer ülkeler yönünden önemli bir vergi kaybı oluşturmaktadır. Bir çok ülkedeki sermaye bu hesaplar vasıtasıyla vergi cenneti ülkelere akmaktadır.

Bunun sonucunda vergi cennetlerine giden sermaye; yerleşik olduğu ülkelerin kamusal hizmetlerinin finansmanına katılmamaları ve bunlardan karşılıksız yararlanmaları, elde ettikleri kârları transfer ettikleri için ödemek zorunda oldukları vergileri ödememeleri nedeniyle gelir kaybına yol açmaları, eşitlik ve adalet ilkelerini

⁷² Hoşyumruk, a.g.e., s.14-15.

zedelemekte ve dünyadaki finansal akımların yönünü değiştirmesi gibi olumsuzluklar meydana getirmektedir.⁷³

Tercihli vergi sistemleri ise; vergi cenneti olan veya olmayan ülkelerde uygulanabilmekte ve herhangi bir kasıt unsuru taşımadan, uygulanan ülkeler açısından avantaj, diğerleri açısından ise dezavantaj oluşturarak zararlı vergi rekabetine yol açmaktadır. Tercihli vergi sistemi; düşük vergi veya sıfır vergi uygulaması, sistemin şeffaf olmaması ve bilgi değişiminin bulunmaması nedeniyle, vergi cenneti ülkelerdeki vergileme rejiminin oluşturduğu etkilerin aynısını meydana getirmektedir. Vergi cennetlerinden farklı yönleri ise; serbest vergi kantonları oluşturmaları ve bunlardan sadece yabancıların yararlanması, matrahın suni olarak tanımlanarak gerçek olmayan giderlerin matrahtan düşülmesine izin verilmesi veya gerçek giderleri suni olarak arttırmaya izin vermeleri, uluslar arası transfer fiyatlandırma ilkelerinin uygulanmaması, vergi oranları veya matrahın pazarlığa tabi olması ve yurt dışından elde edilen gelirin vergiden istisna edilmesi gibi nedenlerle zararlı vergi rekabetine yol açması olarak ifade edilmektedir.⁷⁴

VI) ÜLKELER VE SEKTÖRLER İTİBARIYLA YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ

A) İkili Anlaşmalar- Çok Taraflı Anlaşmalar ve Yabancı Sermaye Hareketleri

Bugün birçok ülke, yabancı yatırımları çekmek amacıyla, uygulamalarını serbestleştirmenin yanı sıra, yatırım ajansları kurarak bu alanda çalışmalar yürütüyor.

Uluslar arası yatırım anlaşmaları, tüm bu çabalara ilave bir yabancı yatırım çekme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hükümetler, Uluslar arası yatırım anlaşmaları vasıtası ile yapılan düzenlemelerle mevcut uygulamaların ve kuralların değişmeyeceğini garantiliyor.

Uluslar arası Yatırım Anlaşmaları:

- 1- İkili (ülkeler arası)
- 2- Bölgesel (NAFTA, ASEAN)
- 3- Çok Taraflı (GATS, TRIMS) olabiliyor.

⁷³ Cangir, Niyazi, “Vergide Rekabet yada Vergi Politikalarının Değişen İşlevi-I”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı:91, Temmuz 2000, s.105-107.

⁷⁴ Meriç- Ay, a.g.m., s.316.

Ülkeler yatırım çekebilmek için yatırım ortamında çeşitli düzenlemeler yapıyor. Uluslar arası yatırım anlaşmalarının bu düzenlemelere katkısı:

- Daha şeffaf
- Sıkça değişmeyen kurallara sahip
- İleriye dönük tahmin yapılabilen ve
- Güvenilir bir yatırım ortamını yatırımcıya garanti etmektir.

Berberinde sermaye ile birlikte teknoloji, yönetim becerisi ve çeşitli pazarlara giriş şansını getiren doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını taraf ülkeler arasında teşvik etmek ve ilgili ülkenin hukuki düzeni içinde yatırımların korunmasını sağlamak amacıyla, yatırımların karşılıklı korunması anlaşmaları akt edilmektedir.

Ülkemiz müteşebbis ve sermayesinin dış ülkelere açılması, aynı zamanda yabancı sermaye ve ileri teknolojinin ülkemize gelmesi yolu ile ekonomimizin globalleşen dünya ekonomisi içinde etkin bir şekilde yer alması, genel ekonomik politikamızın ana hedefleri arasındadır. Bu çerçevede, ülkemizde yapılan yabancı sermaye yatırımlarının korunması ve daha fazla yabancı sermaye gelişinin özendirilebilmesi için, yatırım ve ticari ilişkilerimizin yoğun olduğu veya bu ilişkilerin gelişmesine yönelik potansiyele sahip olduğu düşünülen ülkelerle, yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmalarının imzalanmasına 1962 yılında başlanmıştır. Bu anlaşmaların müzakeresi ve sonuçlandırılması, Dışişleri Bakanlığı'nın 5 Mayıs 1969 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkındaki Kanunda belirtilen yükümlülükleri saklı kalmak kaydıyla, Hazine Müsteşarlığı'nın yetki ve sorumlulukları arasındadır.

Yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmaları metinlerinde genellikle yatırımcı, yatırım, gelirler ve ülke terimlerinin tanımları, milli ve en çok kayırlan ulus muameleleri, kamulaştırma, kayıpların tazmini, transferler, halefiyet, bir taraf ile diğer tarafın yatırımcısı arasındaki uyuşmazlıkların çözümü, akit taraflar arasındaki uyuşmazlıkların çözümü, diğer kuralların uygulanması ve özel taahhütler, anlaşmanın uygulanabilirliği ve yürürlüğe girme, süre, yürürlükten kalkma konuları ile ilgili maddeler yer almaktadır.

Küresel rekabet içinde ülkemizdeki sermaye yetersizliği, ekonomik kalkınmayı dış kaynaklarla finanse etme gereğini doğurmaktadır. Bu nedenle, doğrudan yabancı

sermaye yatırımları, ekonomik gelişme ve büyüme için gerekli araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir.⁷⁵ Ancak ülkemiz doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından yeteri ölçüde yararlanamamaktadır. Örneğin 2000 yılında küresel yatırımlar 1.3 trilyon dolara yükselirken Türkiye ancak 982 milyon dolarlık bir pay ile 52.sırada yer alabilmiştir.⁷⁶ 2001 yılında Türkiye Doğrudan Yatırım endeksine göre dünyada 136 ülke arasında 12. sırada bulunmaktadır.

Türkiye’de 1980’li yıllarla birlikte başlayan serbestleşme politikalarına paralel olarak Yabancı Sermaye Mevzuatı günü koşullarına göre düzenlenmiştir. Daha sonra 1986, 1992 ve 1995 yıllarında Yabancı Sermaye Çerçeve Kararlarında yapılan son değişikliklerle mevzuat daha liberal hale getirilmiştir. Yatırım ortamını iyileştirmek için:

- 1994 yılında Rekabet Koruma Kanunu kabul edilmiş ve Rekabet Kurulu oluşturularak çalışmaya başlamıştır.
- Fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması konusunda önemli adımlar atılmış, Türk Patent Enstitüsü kurulmuştur.
- 56 ülkeyle Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması imzalanmış, bunlardan 34 tanesi yürürlüğe girmiştir.
- 39 ülkeyle Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması imzalanmıştır.

Türkiye’de 1999 yılı sonunda Uluslar arası Tahkim yürürlüğe girmiştir. Mevzuatın sağladığı kolaylıklarla birlikte, Türkiye, coğrafi konumu, genç nüfus yapısı, Pazar büyüklüğü ve düşük maliyetli iş gücü ile de yabancı yatırımcılar için oldukça çekici bir ülke haline gelmiştir. Ayrıca, Türkiye’nin Avrupa Birliğiyle yapmış olduğu Gümrük Birliği Anlaşması da yabancı sermayeli yatırımcılar için olumlu bir gelişmedir.

Ancak ülkemizin içinde bulunduğu koşullarda, yeni yatırımların yapılması veya mevcut yatırımların genişletilmesi ve potansiyelimizin iyi kullanılarak küresel sermayeden daha büyük pay elde edilmesi için bir çok bürokratik işlemlerin azaltılması gerekir. Bunlardan:

- Yatırımın başlamasından, işletmeye geçiş dönemine kadar ilgili tüm kuruluşlar tarafından verilen izin, onay ve lisanslar;

⁷⁵ TCMB, Yıllık Rapor, 2000, Ankara.

⁷⁶ UNCTAD, a.g.r., s.16.

- Yatırımın özelliği nedeni ile belli bir bakanlık veya kamu kuruluşu tarafından verilen özel izinler;
- Arsa tahsisi, yapı izni, hizmetler ve çevre standartları ve
- Vergi, ithalat-ihracat, gümrük, işçi çalıştırma, taşımacılık, ve benzeri konularda alınması gereken izinler, başta gelmektedir.

Uygulanan prosedür incelendiğinde; detaylı bir ön incelemenin var olduğu, sonradan yapılan denetlemelerin ise yetersiz kaldığı, aynı belgelerin birçok kurum tarafından istendiği, kurumsal yapılar ve resmi yetkilerin kimi kez birbiri ile çatıştığı, mevzuatın sürekli değiştiği, açık, yeknesak ve genel kabul görmüş idari uygulamaların olmadığı, merkezi idare ile yerel idareler arasında koordinasyon eksikliği bulunduğu görülmektedir. Bütün bu işlem ve formaliteler yabancı sermayenin girişini caydırmaktadır.

Ülkeler hem yerli, hem de yabancı yatırımcılar için daha uygun bir yatırım ortamı yaratmak, daha çok sermayeyi dışarıdan getirebilmek amacıyla, bir rekabet içindedirler. Bu amaçla özellikle yükselen Pazar ekonomisine sahip ülkeler, daha liberal hukuki düzenlemeler yapmakta, rekabete dayalı teşvikler sunmakta, promosyon çalışmalarına ağırlık vermekte, yerli ve yabancı sermayeli firmalar arasında iş ilişkilerini geliştirmektedirler. Yatırım ortamını daha uygun hale getirebilmek için, yatırımları ve özellikle üretimi yavaşlatan unsurların, hem genel olarak hem de sektörel bazda incelenerek azaltılması veya mümkünse ortadan kaldırılması yoluna gidilmektedir.⁷⁷

B) Sektörler İtibariyle Yabancı Sermaye Hareketleri

Yabancı sermaye genel olarak bir ülkeye üç sektör kapsamında gelir: hizmet sektörü, madencilik ve imalat sanayi.

Hizmet sektörüne gelen yabancı sermaye ülkeye yeni bir yatırım ve üretim artışı getirmediği için, ekonomiye etkisi nispeten düşüktür ve daha çok kısa dönemde ödemeler dengesinin sağlanmasında olumlu etkide bulunur.

Yabancı sermayenin madencilikte yoğunlaşması ise ancak hammadde yönünden zengin ülkelerde olur. Bu tip yatırımların temel amacı, çıkarılan maddeleri işlenmemiş veya ayrı işlenmiş bir şekilde dışarıya aktarmaktır. Bu sebeple, ekonomi üzerindeki etkisi nispi olarak düşüktür.

⁷⁷ Çeken, a.g.e., s.108.

Yabancı sermayenin asıl sermaye birikimini arttırdığı, verimli olduğu ve beraberinde teknoloji getirdiği sektör, imalat sanayidir. Gelişmekte olan ülkelerin tipik özellikleri, doğal kaynakların ve bol işgücünün olmasına karşın, sermayesinin, teknolojisinin ve yönetim bilgisinin olmamasıdır. İşte imalat sanayiine gelen yabancı sermaye tüm bunları beraberinde getirir. Gelen yabancı sermaye, eksikliğinden dolayı kurulamadığı, yoğun teknoloji kapital birikimi gerektiren, rekabet olmadığı için kolay kâr elde edebileceği alanları tercih eder, ki bunlar, iç pazarın genişliği sebebi ile genelde tüketim mallarıdır. Daha sonra kurulan bu sektörlerde ileri geri bağlantılar sağlanır ve üretim dengesi oluşturulur. Böylece sektör yavaş yavaş gelişir ve rekabet oluşmaya başlar, bu da sanayiinin ara malı ve yatırım malı üretmesini sağlayarak ülke ekonomisinin gelişimini ithalata bağımlı olmaktan kurtarır. Sonuçta, bu oluşumdan kısa dönemde hem gelen yabancı sermaye hem de uzun dönemde ülke yarar sağlar. Ancak bu süreç “olması gereken “ durumdur ve gerçekleşmesi her zaman mümkün olmamaktadır.⁷⁸

Günümüze kadar Türkiye’de yapılan yabancı sermaye yatırımlarını sektörel açıdan incelediğimizde, bu yatırımların % 1.74’ünün tarım, % 1.07’sinin madencilik, %56.75’inin imalat sanayi ve %40.44’ünün ise hizmetler sektöründe yapıldığı anlaşılmaktadır.

Madencilik sektöründe, çok sayıda çok uluslu şirket ülkemizde arama faaliyetlerini sürdürmekte ve bunlar olumlu sonuçlar vermektedir. Bazı firmalar ise maden işleme tesisleri kurmuşlardır. Tarım sektörüne yapılan yabancı sermaye yatırımları ise, genellikle sigara ve gıda sektörlerinde toplanmaktadır. Gıda sektörüne yapılan yabancı sermaye yatırımları ise, özellikle su ürünleri işleme, hazır ve dondurulmuş gıda üretimi gibi konularda yoğunlaşmaktadır.

Diğer taraftan, imalat sanayiindeki yabancı sermaye yatırımları, özellikle son yıllarda otomotiv ve otomotiv yan sanayi alanlarında gerçekleşmiştir. Japon Toyota firması ve Sabancı Grubu ortaklığı ile Adapazarı’nda 100.000 adet/yıl otomobil üretmek üzere başlatılan yatırımı, Hyundai ve Honda gibi büyük firmalarla yapılan yatırımlar izlemiştir. Ayrıca mevcut otomobil tesisleri de kapasite artışı ve modernizasyon amaçlı

⁷⁸ Turgut, Osman B., ”AET ile Entegrasyon Sürecinde İmalat Sanayiine Gelen Yabancı Sermayenin Rolü: Portekiz ve Türkiye Üzerinde Bir İnceleme”, AET ile Bütünleşmede Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü , İnceleme Yarışması II, YASED, yay.no:34, 1989, s.119.

büyük yatırımlar yapmışlardır. Bunların dışında, elektronik sanayileri de en çok yatırım yapılan alanlardır. Çimento sektöründe ise, büyük çaplı tevsi ve modernizasyon yatırımları yapılmıştır.

Tablo 1.2’de yabancı sermaye izinlerinin sektörler arası dağılımı 1980 yılından günümüze yer almaktadır.

Tablo1.2: Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı (Milyon \$)

Yıllar	İmalat	Tarım	Madencilik	Hizmetler	Toplam
1980	88.76	-	-	8.24	97.00
1981	246.54	0.86	0.98	89.13	337.51
1982	98.54	1.06	1.97	65.43	167.00
1983	88.93	0.03	0.02	13.76	102.74
1984	185.92	5.93	0.25	79.26	271.36
1985	142.89	6.37	4.26	80.97	234.49
1986	193.47	16.86	0.86	152.81	364.00
1987	293.91	13.00	1.25	347.08	655.24
1988	490.68	27.35	5.62	296.87	820.52
1989	950.13	9.36	11.86	540.59	1.511.94
1990	1.214.06	65.56	47.09	534.49	1.861.20
1991	1.095.48	22.41	39.82	809.55	1.967.26
1992	1.274.28	33.59	18.96	493.13	1.819.96
1993	1.568.59	21.05	11.37	462.38	2.063.39
1994	1.107.29	28.27	6.20	335.85	1.477.61
1995	1.996.48	31.74	60.62	849.48	2.938.32
1996	640.59	64.10	8.54	3.123.74	3.836.97
1997	871.81	12.22	26.70	767.48	1.678.21
1998	1.018.29	5.75	13.73	609.67	1647.44
1999	1.123.22	17.19	6.76	553.40	1.700.57
2000	1.115.20	59.74	6.32	.1878.87	3.060.13
2001	1.255.88	134.68	29.90	1.318.12	2.738.58
2002	892.01	32.82	17.29	1.300.81	2.243.00
Toplam	17.930.95	608.64	318.20	15.137.50	33.995.35

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yabancı Sermaye Raporu 2002.

Hizmetler sektöründeki yabancı sermaye yatırımlarının büyük kısmı, turizm sektörüne yapılmaktadır. Ayrıca, yabancı sermayeli hipermarket yatırımları da son yıllarda hızla artmaya başlamıştır. Bankacılık sektörü de bu sektör içinde önemli bir yer tutmaktadır. Yaklaşık 20’nin üzerinde yabancı banka yurdumuza gelmiştir.

En fazla yatırım yapılan on sektörün ilk üç sırasında hizmetlerle ilgili sektörler yer almış ve bunları sanayi sektörleri izlemiştir. İlk üç sırayı paylaşan bankacılık ve diğer finans sektörleri ile turizm ve ticaret sektörlerine yapılan yatırımlar, toplam yabancı sermaye yatırımlarının yaklaşık 1/3'ünü geçmektedir. İlk üç hizmet sektörünü takip eden sanayi sektörleri sırasıyla otomotiv, kimya ve tütün işlemedir. İlk on sektöre yapılan yabancı sermaye yatırımları, toplam yabancı sermaye yatırımlarının yaklaşık 3/4'ünü oluşturmaktadır.

Yıllar itibariyle bakıldığında imalat sanayi hizmetlere göre daha ağırlıklı olarak yer almaktadır. İmalat sanayiinde yabancı yatırım oranı yıllar itibariyle giderek azalırken, buna karşılık hizmet sektöründe ise yıllar itibariyle bir artış söz konusu olmuştur. Özellikle 2000 yılında hizmetler sektöründe % 61'i aşan bir pay söz konusu olmuştur.⁷⁹

AB Komisyonu Ekonomi ve Finans Direktörlüğü uzmanı Dörck Verbeken'e göre cari açık hızla yükseliyor ve Türkiye'nin önlem alması şart ayrıca cari açığın doğrudan yabancı sermaye ile finanse edilmesi gerekmektedir.⁸⁰

Diğer taraftan AB üyelik sürecinde Türkiye'de küçük çiftçi üretimini de büyük bir dönüşüm beklediği göz önüne alınırsa bu gelişmelerin açık işsizliği arttıracığı kesindir.⁸¹ Aşağıdaki Tablo 1.3 ve Tablo 1.4'te görüleceği üzere AB içindeki istihdamın sektörel yapısıyla Türkiye'deki istihdamın sektörel yapısı birbirinden çok uzaktır. AB ortalamasında tarım sektöründeki işgücünün toplam işgücü içindeki payı % 5,2 iken Türkiye'de tarımın toplam işgücü içerisindeki payı 2001 yılında % 37,6'dan 2002 yılında % 34,9'a gerilemiştir. Türkiye'nin istikrarlı bir büyüme ve istihdamın da buna uygun olarak sektörler arasında yeniden dağılımını sağlayabilmesinin en önemli koşullarından birinin de doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekmek olduğu açıktır. Ancak doğrudan yabancı yatırım artışıyla yurt içi yatırım ve tasarruf düzeyinin yetersizliği sorunu aşılabilir ve tarım sektöründeki gizli işsizler sanayi ve hizmetler sektörüne kaydırılabilir.

⁷⁹ Erçakar, a.g.e., s.81.

⁸⁰ Milliyet, "AB'den Türkiye'ye "ekonomik kriz"Uyarısı", <http://www.milliyet.com.tr>, 02.02.2005.

⁸¹ Becker, Joachim, "AB'nin Doğu ve Güney Genişlemesi Üzerine" *İktisat .Dergisi*, Sayı:454, (Ekim 2004), s.59.

Tablo1.3: İşgücünün Sektörel Dağılımı 2003 (toplam işgücü içindeki %'lik payı)

	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER
AB-25	5,2	25,2	69,2
Belçika	2,2	22,2	75,6
Çek cumhuriyeti	4,5	39,4	56,1
Danimarka	3,3	22,2	74,5
Almanya	2,4	27,2	70,3
Estonya	6,1	32,3	61,5
Yunanistan	16,0	23,4	60,6
İspanya	5,7	29,1	65,3
Fransa	4,1	21,7	74,3
İrlanda	6,5	27,7	65,8
İtalya	4,4	29,0	65,5
GKRY	:	:	:
Letonya	13,4	25,8	60,8
Litvanya	17,8	28,0	54,1
Lüksemburg	1,3	21,5	77,2
Macaristan	5,8	31,9	62,3
Malta	:	:	:
Hollanda	3,3	18,9	77,7
Avusturya	12,9	23,8	63,3
Polonya	18,4	28,6	53,0
Portekiz	12,6	32,3	55,0
Slovenya	10,9	36,9	52,3
Slovakya	4,4	34,1	61,5
Finlandiya	5,1	26,0	68,9
İsveç	2,3	22,8	74,8

Kaynak: Eurostat, Portrait of the European Union , Luxemburg, 2004, <http://epp.eurostat.cec.eu.int> 08 Ocak 2005, s.17.

Tablo 1.4: Türkiye’de İşgücünün Sektörel Dağılımı (15+ Yaş, Bin Kişi)

Sektör	2001		2002	
	Sayı	Pay (yüzde)	Sayı	Pay (yüzde)
Tarım	8.089	37,6	7.458	34,9
Sanayi	3.774	17,5	3.954	18,5
Hizmetler	9.661	44,8	9.942	46,5
Toplam	21.524	100,0	21.354	100,0

Kaynak: DPT,T.C. Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), Ankara, 2003, <http://ekutup.dpt.gov.tr> 12 Mart 2005, s.33.

Ön Ulusal Kalkınma Planı'nda: "İstihdam yapısının tarım dışı sektörler lehine değiştirilmesi, ekonominin ihtiyaç duyduğu işgücünün yetiştirilmesi, işgücünün niteliğinin bilgi çağına gerekleri doğrultusunda yükseltilmesi ve işgücü piyasasında etkinliğin ve işgücü verimliliğinin artırılması ihtiyacı özellikle geri kalmış bölgelerde daha yoğun olarak hissedilmektedir."⁸² ve 2004 Yılı Programında: " Üretken yatırımların artırılması ve istikrarlı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi suretiyle istihdam artışının sağlanması ve işsizliğin azaltılması esastır. İstihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması bakımından önem taşıyan ve sanayi sektörünün gelişmesine girdi vererek destek sağlayan küçük ve orta boy işletmelerin istihdam yaratma potansiyellerinden azami ölçüde yararlanılacaktır.Daha fazla üretim ve istihdam oluşturulması için yerel potansiyeller harekete geçirilecektir."⁸³ açıklamaları yer almaktadır. Bu hedeflerin belirlenmesi yanında bunların başarıya ulaşabilmesi için yabancı yatırımlara yönelik mutlaka bir stratejinin temelini de vergi politikaları oluşturmalıdır.

Tablo 1.5: Sektörlere Göre Yabancı Sermaye İzinleri

Milyon USD	İmalat Sektörü	Tarım Sektörü	Madencilik Sektörü	Hizmetler Sektörü	Toplam	% Değişim
1980-84	710	8	3	255	976	2,8
1985-89	2.071	72	24	1.419	3.586	10,2
1990-94	6.259	171	123	2.635	9.188	26,1
1995-99	5.649	130	117	5.905	11.801	33,5
2000	1.105	60	5	2.307	3.477	9,9
2001	1.245	135	29	1.317	2.726	7,7
2002	892	33	17	1.301	2.243	6,4
2003(1)	711	8	124	365	1.208	3,4
Toplam	18.642	617	442	15.504	35.205	100,0
% Dağılım	53,0	1,8	1,2	44,0	100,0	

(1) Ocak-Haziran dönemini kapsamaktadır. İzin sistemi kaldırılmış olduğundan bu tarihten sonra yeni istatistik üretilmemektedir.

Kaynak: Türkan Ercan, Türkiye'de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı, T.C.Merkez Bankası Yayını, 2005, <http://www.tcmb.gov.tr> 12 Mart 2005, s.4.

Yabancı sermaye izinlerinin sektörlere göre dağılımı yukarıdaki Tablo 1.5'de incelendiğinde yatırımların % 53 'ünün imalat sektöründe, % 44'ünün de hizmetler

⁸² DPT, T.C.Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), <http://ekutup.dpt.gov.tr> , 12.03.2005,s.124.

⁸³DPT,2004 Yılı Programı, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*, <http://ekutup.dpt.gov.tr> 12.03.2005, s.169.

sektöründe gerçekleştiğini görebiliriz. Bu yönüyle doğrudan yabancı yatırımların büyüme ve istihdama olan katkısının büyük olduğu belirtilebilir.

Ancak şu da ifade edilmelidir ki yatırım izinlerinin sermaye türüne göre dağılımı incelendiğinde yeni yatırımların payının çok düşük bir düzeyde olduğu görülecektir. Aşağıdaki Tablo1.6'da bu durum görülmektedir.⁸⁴

Tablo1.6:2000-2003 Yıllarında Yabancı Sermaye İzinlerinin Yatırım Türüne Göre Dağılımı

YATIRIM TÜRÜ	2000	2001	2002	2003
Yeni	667	127	117	251
Sermaye Artışı	185	763	614	869
İştirak	351	306	266	88
TOPLAM	1.203	1.196	997	1.208

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, <http://hazine.gov.tr/stat/yabser/ybssonturk.htm>, 12 Şubat 2005.

⁸⁴ Kılıçarslan, a.g.e., s.104.

II.BÖLÜM

TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

I) YABANCI SERMAYE GİRİŞİNİ DÜZENLEYEN YASALAR

Türkiye’de yabancı sermayeye ilişkin yasal düzenlemelerin tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Ancak yabancı sermayeye karşı çekingen tutum uzun yıllar sürmüştür.

Cumhuriyet öncesi dönemde, kapitülasyonlar, dış borçlar veya Duyun-u Umumiye, yabancı sermaye konusundaki nirengi taşlarını oluşturur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yabancı sermaye yatırımlarının kötü bir geçmişi olduğundan Cumhuriyet döneminde uzun süre dış kaynaklara el atma cesareti gösterilememiştir. Osmanlı döneminden intikal eden yabancı sermayeyi düzenleyici olarak sadece 30 Kasım 1914 tarihli Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Munkasem Şirketlerle, Ecnebi Sigorta Şirketleri hakkında kanunu muvakkat vardı.⁸⁵

Türkiye’de yabancı sermayeli firmalarla ilgili mevzuatın oluşması, II.Dünya Savaşından sonra uluslar arası yabancı sermaye hareketlerinin bütün dünyada yayılmasıyla başlamıştır. İlk düzenleme 25.05.1947 tarihinde çıkartılan 13 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Karar’dır. Bu karar ile yabancı sermayenin geliş şekli, amacı, transferleri hakkında ilk düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye’de yabancı sermayenin teşviki konusundan ilk çıkarılan yasa, 01.03.1950 tarih ve 5583 Sayılı, Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun’dur. Bu yasa ile ülkemize gelen yabancı sermayeye transfer garantisi verilmiş ve dışarıdan borç almak isteyen işletmelere borçlarını dövizle transfer etme imkanı sağlanmıştır.

09.08.1951 tarih ve 5821 Sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ile, yabancı firmalara toplam kârlarının % 10’unu transfer hakkı sağlanmıştır. Bu yasa, 5583 Sayılı Yasa’nın yerine geçmiş 6224 sayılı yasanın temelini oluşturmuştur.

⁸⁵ Dural, Fatih, ”Türkiye’de Uygulanan Yabancı Sermaye Mevzuatı ve Yatırım Teşvik Hükümlerinin Değerlendirilmesi “, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı:25, Ankara, 1995, s.11.

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile ülkemizde yabancı sermayenin gerçek anlamıyla teşvikinin başladığı söylenebilir. Bu yasa liberal bir nitelik taşımaktadır. Bu yasa ile hem yabancı sermayenin kâr transferleri ile ana sermayenin iadesi konusunda hiçbir kısıtlama getirilmemiş hem de yurtdışına transferi mümkün olmayan kârların istenildiğinde ana sermayeye ilavesini kabul edilmiştir. Ayrıca bu yasa ile yerli şirketlere tanınan bütün haklardan yabancı firmaların da faydalanabileceği öngörülmektedir.

Bu yasa ile ülkemizde yabancı sermayenin gelmesi tamamen Türk Devletinin iznine bağlıdır. Devletin yabancı sermaye girişine izin verip vermemesi, ülkemizde yapacağı fayda- maliyet analizine bağlıdır. Yabancı sermaye girişine izin verilirken, yatırımın ülkenin ekonomik kalkınmasına yararlı olması, kalkınmasına yararlı olması, kalkınma planlarında öncelik taşıyan sektörlerde faaliyet göstermesi, beraberinde teknoloji getirmesi, ithal ikamesi sağlanması, büyük ölçüde ithal malı hammaddelere bağlı olmaması, Türk özel sektörüne açık bulunan bir faaliyet sahasında çalışması ve tekel veya özel imtiyaz ifade etmemesi koşulları aranmaktadır.⁸⁶

16.03.1954 tarihinde yürürlüğe giren 6326 sayılı Petrol Kanununa göre de ülkemizde yabancı sermayeli firmaların yatırımları yapılmaktadır. Bu yasa ile ülkemizde faaliyette bulunan yabancı firmaların petrol arama, sondaj, üretim, tasfiye ve dağıtım faaliyetleri düzenlenmektedir. Yasaya göre, yatırımcı arama yaptığı veya işletme kurduğu araziye satın alma veya kamulaştırma hakkına sahiptir. Yatırımcı ihtiyaç duyduğu malzemeyi yurtdışından getirdiğinde gümrük muafiyetine tabidir. Ancak bu yasa daha sonra 1658 ve 6987 sayılı kanunlarla bazı değişikliğe uğramıştır.⁸⁷

28.02.1960 tarihinde yürürlüğe giren 60/7462 sayılı Ereğli Demir Çelik Fabrikaları T.A.Ş. Kanunu ile, 6224 sayılı yasadaki daha liberal hükümler getirilmiştir. Bu yasa sadece Ereğli Demir ve Çelik Fabrikalarının kurulması için ülkeye yabancı sermaye sağlamak amacıyla çıkarılmış ve bu firmalara sürekli olarak varlıklarını devam ettirme hakkını vermektedir.

Türkiye’de özellikle 1980 öncesi dönemde yabancı sermaye konusunda yeterli başarı sağlanamamıştır. Bunda, 6224 sayılı Yabancı Sermaye Kanununun

⁸⁶ Karluk, Rıdvan, *Türkiye Ekonomisi*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1997, s.525.

⁸⁷ Oksay, Kazım, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırım Kılavuzu*, Doğan Kardeş.Mat.San.A.Ş., İstanbul, 1967, s.3.

yetersizliğinden çok, uygulama zorlukları ile yabancı sermayeye karşı tepki ve engellemeler etkin olmuştur.

Yabancı sermaye uygulamalarındaki yetki dağılımını gidermek ve bürokrasiyi asgariye indirmek için Maliye, Ticaret, Sanayi ve Teknoloji bakanlıklarıyla, Devlet Planlama Teşkilatı'na verilmiş bulunan bütün görev ve yetkiler başlangıçta Başbakanlığa daha sonra Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlı olarak kurulan “Yabancı Sermaye Başkanlığı”na devredilmiştir. Bu şekilde yabancı sermaye için bir tek muhatap meydana getirilmiştir.

“24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri” kapsamında uluslar arası sermaye ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Yabancı sermaye ile ilgili bütün konularda Bakanlar Kurulu Kararı alınması şartı sadece büyük projelerde ve bankacılıkta korunarak 8/168 sayılı “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” 25.01.1980 tarihinde yürürlüğe girmiş “Bakanlar Kurulu”nun yabancı sermaye ile ilgili yetkilerinin büyük bir bölümü o zaman ki DPT Yabancı Sermaye Başkanlığına devredilmiştir. 86/10353 Sayılı kararname ile Bakanlar Kurulu Kararı, ancak toplam yabancı sermaye tutarı 50 milyon doları aşan yatırımlar için öngörülmüştür. 04.03.1992 tarih ve 92/2789 sayılı Kararname ile, yeni “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı” yürürlüğe konmuştur.

17.07.1991 tarih ve 91/436 sayılı Kararname ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine alınmıştır. Bu Müdürlük, 09.02.1994 tarih ve 4059 sayılı Kanun ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıklarının ayrılması sonucunda Hazine Müsteşarlıklarının ayrılması sonucunda Hazine Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetine devam etmektedir. Türkiye'ye sermaye getirilmesi ile ilgili promosyon, izin, tescil, yatırım teşvik araçlarından yararlandırma, izin belgelerini ve tescillerini iptal etme ve kararda sözü edilen tüm işlemleri yürütmekten Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü sorumlu tutulmuştur.

Çerçeve Karaları 1986 ve 1992 yılları arasında iki kez değişikliğe uğramıştır. Bu dönemlerde de liberalleşme sürecine devam edilmiş ve önemli değişiklikler getiren son düzenleme 07.06.1995 tarihinde yürürlüğe konulan 95/6990 “ Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı “ ile yapılmıştır. ⁸⁸

⁸⁸ T.C.Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2001, www.hazine.org.tr.

Yabancı Sermaye yöneldiği ülkelerde yabancı sermaye yasaları dışında ülkede üretim ve ticari faaliyetlerini düzenleyici, koruyucu yasaların üzerinde de önemle durmaktadır. Faaliyetlerini yasalara bağlı olarak güven içinde yapma olanağı bulamadığı ülkelerde yatırımı riskli olarak algılamaktadır. Türkiye uzun yıllar ticari ve üretim faaliyetlerini düzenleyici çağdaş yasal düzenlemeleri yapma becerisi gösterememiş, bu nedenle olası yabancı sermaye girişlerinden yeterince yararlanamamıştır. Gümrük birliği ile birlikte söz konusu yasal düzenlemelerdeki eksiklikleri AB mevzuatına uyum gereği nedeniyle giderme fırsatı bulmuştur. Yasal düzenlemeler büyük ölçüde tamamlanmış ancak bu düzenlemelerin yaşama geçirilebilmesi için gerekli kurumsal yapı oluşturulamamıştır. Tüm bunlara karşın 1996 başında Türkiye yabancı sermaye önünde önemli engeller oluşturan söz konusu yasal düzenlemelerdeki eksikliklerini gidermiştir.⁸⁹

Bu düzenlemeler sonucunda, yabancı yatırımcılar tekel veya özel imtiyaz teşkil etmemek kaydıyla, Türk özel sektörüne açık her alanda, her türlü mal ve hizmet üretimine yönelik faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Yeni düzenlemeyle yabancı sermaye kavramına patent ve ticari marka gibi fikri haklar da dahil edilmiştir. Şirket kuruluşu, ortaklığa katılma ve şube açma durumlarında, yurtdışında yerleşik bir kişi veya kuruluşun asgari 50.000 dolar tutarında yabancı sermaye getirmesi gerekmektedir. Yabancı kuruluşların, Kambiyo Mevzuatı çerçevesinde her çeşit dış kredi temin etmeleri serbesttir. Sermaye artışı, yabancı ortak katılım payının değişmediği durumlarda, kuruluşlarca serbestçe yapılır ve sermaye artışı müteakip müsteşarlığa müracaat edilerek tescil ettirilir.⁹⁰

Yatırımları teşvik araçlarının en önemlilerinden biri olan yatırım indiriminin, yatırım teşvik belgesi olmaksızın yatırımcıya otomatik olarak sağlanmasına ilişkin 4842 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Türkiye’de kurulacak yabancı sermayeli şirketler için asgari sermaye şartını kaldıran, izin ve onay sistemini bilgilendirme sistemine dönüştüren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Haziran 2003’de kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun ile, daha geniş bir yatırımcı tanımı ve uluslar arası standartlara uygun bir doğrudan yabancı yatırım tanımı getirilmiştir. Kanun, ayrıca yürürlükten

⁸⁹ Tügiad, ”2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: XVI- Yabancı Sermaye” RGA Yönetim Danışmanlık Ltd.Şti., Mayıs 1996, s.43.

⁹⁰ T.C.Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı,2001, www.hazine.org.tr

kaldırılmış olan 6224 sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Kanununda yer alan milli muamele, kâr ve temettü transferi ile şirketin tasfiyesi veya satılması hallerinde sermaye payının yurt dışına transferi serbestisi ve yabancı teknik personel çalıştırılması serbestisi gibi ilkeleri korumuş; gayrimenkul edinimi, uluslar arası tahkim ve kamulaştırmaya karşı koruma gibi konularda ise yeni düzenlemeler getirmiştir.⁹¹

II) TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ

Jeopolitik konumundan dolayı bütün dünya Türkiye'nin ağırlığının her anlamda arttığını kabul etmekte ve Türkiye'yi bu bölge için hem örnek, hem de lider bir ülke olarak tanımlamaktadır.⁹²

Dünyamızın hızla değişen siyasi koşulları Ülkemizin Dünyadaki siyasi ve ekonomik değerini aniden ön plana çıkarmış ve Türkiye'yi ABD'nin en önemli müttefiki konumuna getirmiştir.⁹³

Dünyada küreselleşme ve bloklar arası rekabet hızla yayılmakta, dünya ticaret hacmi trilyon dolara ulaşmakta ve siyasi bloklar yıkılırken, ekonomik sınırların kalkarak Dünyanın tek bir pazara dönüşebileceğine inanılmaktadır. GATT'ın ve Uruguay Turu'nun beraberinde getirdiği yeni olanaklar, bir yandan mal ve hizmetlerin bütün dünyada gittikçe daha serbestçe dolaşımını sağlarken "internet" yoluyla bilgi akışında hudutları olmayan yeni bir dünyanın oluştuğuna işaret edilmektedir.⁹⁴ Türkiye'nin de bu sistemin içerisinde olması doğaldır. Çünkü küreselleşen bir dünyada tek başına rekabet edebilmek güçtür. Aynı durum gelişmekte olan çoğu ülkeler için de geçerlidir.

Türkiye ekonomisinin dünya pazarlarına açılması 1980-83 dönüşümü ile başlamış 1989-90'da da tamamlanmıştır. Bu süreçte, öncelikle mal piyasaları dış pazarlara açılmış ve ticaret kotalarının koruması altındaki ithalat rejimi serbestleştirilmiştir. Döviz kuru, yüksek bir devalüasyonu takiben esnekleştirilmiş ve dolaylı teşviklerle birleştirilerek sanayinin ihracata yönlendirilmesinde temel bir araç görevi görmüştür. Ulusal mali piyasaların serbestleştirilmesi ve dış finans merkezleriyle eklemlenme

⁹¹ Kılıçarslan, Harun, Avrupa Birliği'nde Vergi Rekabeti ve Türkiye, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2005, s.110.

⁹² Sadıklar, C.Tayyar, *2000'li Yıllar Dünya ve Türkiye*, TBMM Vakfı Ofset Tesisi, Ankara, 1998, s.217.

⁹³ Garih, Üzeyir, *Globalleşme Sürecinde Türkiye*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000, s.26.

⁹⁴ Ekin, Nusret, *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*, İTO Yayınları, İstanbul, 1999, s.79.

süreci bu gelişmeleri yakından izlemiş ve Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllarda tamamıyla dışa açık bir ekonomi konumuna girmiştir.⁹⁵

Tablo 2.1: 1980-2000 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti

(Milyon Dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Açığı	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %
1980	2.910,10	7.909,40	-4.999,30	10.819,50	36,80
1981	4.702,90	8.933,40	-4.230,50	13.636,30	52,60
1982	5.746,00	8.842,70	-3.096,70	14.588,70	65,00
1983	5.727,80	9.235,00	-3.507,20	14.962,80	62,00
1984	7.133,60	10.756,90	-3.623,30	17.890,50	66,30
1985	7.958,00	11.343,50	-3.385,50	19.301,50	70,20
1986	7.456,70	11.104,80	-3.648,10	18.561,50	67,10
1987	10.190,00	14.157,80	-3.967,80	24.347,80	72,00
1988	11.662,00	14.335,40	-2.673,40	25.997,40	81,40
1989	11.624,70	15.792,10	-4.167,40	27.416,80	73,60
1990	12.959,30	22.302,10	-9.342,80	35.261,40	58,10
1991	13.593,30	21.047,00	-7.453,50	34.640,50	64,60
1992	14.714,60	22.871,10	-8.156,50	37.585,70	64,30
1993	15.345,10	29.428,40	-14.083,30	44.733,50	52,10
1994	18.105,90	23.270,00	-5.164,10	41.375,90	77,80
1995	21.637,00	35.709,10	-14.071,90	57.346,00	60,60
1996	23.224,50	43.626,70	-20.402,20	66.851,20	53,20
1997	26.261,10	48.558,70	-22.297,60	74.819,80	54,10
1998	26.974,00	45.934,90	-18.960,90	72.908,90	58,70
1999	26.587,20	40.686,70	-14.099,50	67.274,00	65,30
1999*	10.658,60	11.168,70	-4.144,50	21.826,60	72,00
2000*	14.803,20	20.370,40	-9.202,40	35.173,60	54,80

(*): Ocak-Mayıs (Geçici)

Kaynak: İTO, AĞUSTOS, 2000

Tabloyu incelediğimizde 1980 yılında 2.910,1 milyon dolar olan ihracatımız, 1990 yılında 12.259 milyon dolara çıkmış ve 1980 yılında 10.819,5 milyonluk dış ticaret hacmi 1990 yılında 35.261,4 milyon dolara ulaşmış 1999 yılında ise toplam ihracatımız 26.587,2 milyon dolara ve toplam dış ticaret hacmi de 67.274,0'a yükselmiştir.

⁹⁵ Yeldan, A.Erinç, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde Üretim, Birikim ve Bölüşüm İlişkilerine Toplu Bir Bakış "97-99"*, Petrol-İş, 1999, s.272.

Aynı durum ithalat için de geçerlidir. 1980 yılında 7.909,4 milyon dolar olan ithalatımız 1990 yılında 22.302,1 milyon dolara çıkmış, dış ticaret açığı ise 4.999,3 milyon dolardan 9.342,8 milyon dolara yükselmiştir. 1999 yılında ise toplam ithalatımız 40.686,7 milyon dolar, dış ticaret açığımız ise 14.099,5 milyon dolar olmuştur.

Türkiye Ekonomisinin 1980 sonrasında dış dünya ile eklemlenme sürecinin iki önemli dönemeçten geçmiştir. Bunlardan birincisi 1980-83 döneminde uygulamaya konulan ve mal ve hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesine ve ulusal fiyat sisteminin giderek dünya fiyatlarına yakınlaştırılmasına yönelik bir “yapısal uyum reform” programıdır. 24 Ocak Kararları diye de anılan bir programın temel amacı bir yandan ulusal ekonominin birikim ve kaynaklarının dağılım mekanizmalarında Pazar fiyatlarının ana belirleyici unsur oluşturması, diğer yandan da dünya pazarlarıyla eklemlenmeyi sağlamaya ve mal ve hizmet ihracatını arttırmaya yönelik yoğun bir devlet desteği ile sürdürülen dışa açılım stratejisidir. 1980 sonrası Türkiye ekonomisindeki en temel dönüşüm, sanayinin ihracata yöneltilmesi sürecidir.

Türkiye ekonomisinde dışa açılma sadece reel üretim sektörlerinde değil, finans ve kambiyo hizmetlerinde de yeni politika değişikliklerinin en önemlileri 1989’da yayımlanan 32 sayılı kararname aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve sermaye hareketleri üzerindeki tüm kısıtlamalar kaldırılmıştır. Böylece Türkiye, kambiyo rejiminin dünya pazarlarıyla eklemlenme ve küreselleşme sürecinde ikinci dönemeci gerçekleştirerek ulusal mali piyasalarını dünya finans sisteminin denetimine terk etmiş olmaktadır.

Bugün dünya ticaretinin büyük bir kısmını gerçekleştiren gelişmiş ülkeler sermaye yoğun üretim tekniğinden bilgi yoğun üretim tekniğine geçmiş olan ülkelerdir. Ekonomik küreselleşme sürecinde uluslararası büyük yarış bu ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Burada Türkiye için önemli olan, dünya ekonomisinin belkemiğini oluşturan gelişmiş ülkelerle birlikte küreselleşme sürecinde yer almak ve büyük bir rekabet yarışına katılabilmektir.⁹⁶

Türkiye geniş toprakaltı ve topraküstü kaynaklara sahiptir. 51 milyonu aşkın büyük bir nüfusu, çalışkan, yetişmiş elemanları ve işgücü vardır. Kalkınmak ve sanayileşmek kararını uzun yıllar önce almış ve bu konuda çok şeyler başarmıştır. Türkiye’de eksik

⁹⁶ Özkavrak, Özlem, - Dileyci, Dilek, *Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye*, www.foreigntrade.gov.tr 25.01.2006, s.9.

olan şeylerin başında teknoloji, sermaye ve yönetim bilgisi gelmektedir. Bu unsurlar ise sınırlarının dışındadır. Kalkınmak sanayileşmek isteyen hatta sanayileşmiş ülkeler dahi bu kaynakları kullanmaktadır.⁹⁷ Oysa Türkiye bugüne kadar yabancı sermaye konusunda pasif bir uygulama içinde olmuş sadece gelen yabancı sermaye taleplerini kabul veya red ile yetinmiştir.⁹⁸

Türkiye'nin ekonomik alanda çağın gerektirdiği atılımı gerçekleştirmesi için yapması gerekenleri belirlemek amacıyla; Türkiye ile ABD, Japonya ve çeşitli AB ülkelerinin ekonomik durumlarını mukayese etmekte fayda vardır. Böyle bir mukayesenin yapılması iki açıdan yararlı olacaktır. Dünyanın iki büyük gücü ABD ve Japonya ile birlikte, seçilen AB ülkeleri uluslararası ekonomik alanda kendilerini kanıtlamış, dünya ekonomisi ile bütünleşmesini tamamlamış olan ve uluslar arası rekabet yarışında başı çeken ülkelerdir. Diğer yandan küreselleşme kadar bölgeselleşme eğilimlerinin de arttığı günümüzde, dünyanın en önemli bölgesel bloklarından biri olan, AB'ye üye olma yolunda Türkiye önemli adımlar atmış bulunmaktadır. Böylelikle Türkiye ile AB ülkeleri arasında yapılacak bir mukayese hem küreselleşme hem de bölgeselleşme sürecinde Türkiye'nin durumunu ortaya koyacaktır.

Tablo 2.2: Temel Ekonomik Göstergeler Yönünden Türkiye ile Gelişmiş Ülkelerin Karşılaştırılması (1998)

Ülke Adı	Büyüme	Kişi Başına (GSMH \$)	İşsizlik (%)	Enflasyon % (TÜFE)	Konsolide Bütçe Açığı GSMH (%)	Toplam Kamu Borçları/ GSMH	Borç Faiz Ödemesi/GSMH	Kısa Dönem Faiz Oranları %
Almanya	2.2	28795.0	9.3	1.0	---	61.1	3.0	3.5
İngiltere	2.2	23667.3	6.2	3.4	0.0	48.7	2.8	7.3
İsveç	2.6	26302.9	6.5	-0.1	0.4	74.2	3.0	4.2
ABD	4.3	31381.2	4.5	1.6	0.6	56.7	3.2	4
Japonya	2.8	30046.4	4.1	0.6	---	97.3	1.2	0.7
Türkiye	2.8	3212	6.3	84.6	-7.0	13.0	11.7	111.3

⁹⁷ Karakoyunlu, Erdoğan, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları", *Yabancı Sermaye Hakkındaki Görüşler*, YASED Yayınları No: 3, İstanbul, 1982, s.48.

⁹⁸ Akdiş, Muhammed, "Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentileri", <http://www.makalem.com>, 12.05.2005, s.6.

Yukarıdaki tablo 2.2’de Türkiye ile gelişmiş ülkelerin temel ekonomik göstergeleri yer almaktadır. Tablodan da görüldüğü gibi Türkiye’nin gelişmekte olan bir ülke olduğu düşünüldüğünde bu büyüme hızının düşük olduğu açıktır. Gelişmiş ülkelerle Türkiye’nin kişi başına düşen GSMH rakamları arasındaki fark bunu doğrulamaktadır. Türkiye’de devlet borcunun GSMH’deki payı ise gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük olmakla birlikte, faiz ödemelerinin payının bu ülkelere göre çok daha yüksek bir oranda olması, borç yapısındaki çarpıklığı göstermektedir. Kısa dönem faiz ve enflasyon oranları ile konsolide bütçe açığının GSYİH içindeki payı açısından da Türkiye ile bu ülkeler arasında önemli farklar vardır.

1996 yılında Dünya Bankası tarafından yayınlanan “Global Ekonomik Öngörüler ve Gelişmekte olan Ekonomiler” adlı raporda, uluslar arası ticaret hacminin GSYİH’ya oranındaki değişim, ülkelerin kredibilite durumundaki değişim gibi kriterler esas alınarak çeşitli ülkelerin “Global Ekonomik Birleşme” indeks değerleri tespit edilmiş ve buna göre ekonomik birleşme açısından ülkelerin bir sıralaması yapılmıştır. Bu sıralamaya göre Türkiye, 1980-1995 yılları arasında dünya ekonomisi ile bütünleşmede başarılı olan ülkeler arasında yer almaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu’nun 1999 yılında yapmış olduğu bir araştırma sonuçlarına göre Ülkemiz uluslar arası rekabet gücü sıralamasında 59 ülke arasında 44. sırada yer almıştır. Türkiye, küreselleşmenin hız kazandığı günümüzde, piyasa- devlet işbirliği içinde hızlı ihracata dayalı sanayileşme politikasına hız vermeli, böylece uluslar arası rekabet gücünü arttırmalıdır. Bunun için de, öncelikle devlet ve piyasanın ekonomideki fonksiyonunun yeniden tanımlanması gerekir.

Yapılan son senaryolara göre cari fiyatlarla Türkiye’nin toplam GSMH’nin 2010 yılında 627 milyar dolara, 2020 yılında ise 1.6 trilyon dolara yükselmesi bekleniyor. (Financial Markets of Turkey, 1998). Devlet Planlama Teşkilatı’nın cari fiyatları esas alarak yaptığı düşük gelişme senaryosuna göre Türkiye’nin GSMH’sı 2010 yılında 458 milyar dolar, 2020 yılında 994 milyar dolara ulaşacaktır. Cumhuriyetin 100.yıl dönümü olan 2023 yılında GSHM’nin 1.2 trilyon, 2025 yılında da 1.5 trilyon dolara yükseleceği tahmin edilmektedir. Aynı tahminlere göre kişi başına GSMH gene piyasa fiyatlarına göre 2010 yılında 12046 dolara 2020 yılında 15047 dolara, 2025 yılında da 17457 dolara yükselecektir.

Türkiye 1980 yılında aldığı liberalleşme kararından sonra ekonomik yapıda köklü değişiklikler yapmıştır. 1989 yılı başında dış mali ilişkilerde tam liberalleşmeye gidilmiş, iç mali yapıda da faiz hadleri tamamen piyasa koşullarına bırakılarak, uluslar arası sermaye hareketlerindeki sınırlamalar da kaldırılmıştır. Ancak, alınan bütün önlemlere, yapılan yasa değişikliklerine, ekonominin çok az ülkede örneği görülebilecek şekilde liberalleşmesine rağmen Türkiye'ye yabancı sermaye girişi rakip ülkelerle kıyaslanmayacak kadar düşük seviyede kalmıştır. 2000 yılında Türkiye'ye gelen toplam yabancı sermaye miktarı 9.4 milyar dolarda kalmıştır. Türkiye, 1988-2000 yılları arasında yıllık ortalama 150 milyon dolardan fazla doğrudan yabancı sermaye çeken 52 gelişmekte olan ülke içinde Kazakistan'dan sonra 23. olabilmektedir.

Türkiye'de 1980'li yıllarda başlayan liberalleşme politikasına paralel olarak Yabancı Sermaye Mevzuatı da yeniden düzenlenmiştir. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren; ekonomik transformasyonun bir parçası olarak, iktisadi gelişmesini hızlandırmak amacıyla yabancı yatırımları ülkeye çekebilmek için Türkiye iki taraflı yatırım anlaşmaları müzakerelerine başlamıştır. Daha sonra 1986, 1992 ve 1995 yıllarında da Yabancı Sermaye Çerçeve Kararlarında yapılan değişikliklerle mevzuat daha liberal hale getirilmiştir. Mevzuatın sağladığı kolaylıklara ek olarak, Türkiye, genç nüfus yapısı, coğrafik konumu, Pazar büyüklüğü ve kalifiye işgücü açısından da yabancı yatırımcılar için oldukça avantajlı bir ülkedir.

Getirilen değişiklikler ve Türkiye'nin Yabancı Sermaye Politikasının temel ilkelerini şu şekilde sıralayacak olursak;

- Yabancı yatırımcılar, Türk yatırımcılarla aynı hak ve sorumluluklara sahiptir,
- Yabancı ortak payına ilişkin yüzde kısıtlaması bulunmamaktadır,
- Kâr payı, royaltiler, tasfiye payı vb.'nin serbestçe transferi yapılmaktadır,
- Yabancı sermayeli teşebbüs, kuruluş ve işletme aşamasında, ihtiyaç duyacağı yabancı personeli istihdam edebilir,
- Yabancı sermaye olarak getirilen dövizlerin, TL'na çevrilmeden Döviz Tevdiat Hesabında tutulabilmesi imkanı getirilmiştir,
- Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onay mecburiyeti kaldırılmıştır,

- Yabancı sermayeli teşebbüslerle ilgili olarak Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğüne yapılacak başvurular süratle sonuçlandırılacaktır.⁹⁹

D) Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yabancı Sermaye Hareketleri

Türkiye'ye Osmanlı döneminde yabancı sermayenin girişi kapitülasyonlarla başlamakla beraber konunun önemi daha çok 1854 yılında yapılan ilk Osmanlı borçlanması ile ortaya çıkmıştır. Osmanlı devletinin borçlanmasına yol açan çok çeşitli faktörler olmasına rağmen bunların içinde, İngiltere ile yapılan 1838 tarihli ticaret antlaşması bir nirengi noktası teşkil etmektedir.¹⁰⁰

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda Avrupa devletlerinin büyük bir baskısı altında bulunuyordu. Sahip olduğu coğrafik konum, geniş Pazar ve yeterince işletilemeyen zengin hammadde kaynaklarıyla Türkiye Avrupa devletlerinin iştahını kabartıyordu.

Osmanlı Devletinin Avrupa sermaye piyasalarında borçlanmaya başlaması merkezîyetçi bir “vergi devleti” kuramayışından ileri gelmiştir. Kuruluş ve yayılma yıllarında Osmanlı Devleti mali bakımdan hiçbir güçlükle karşılaşmamıştır. Mali sistem esas itibariyle nesnel (yani aynı) ve bölgeci (yani mahalli) idi. Şöyle ki, kazanılan topraklar Tımar ve Zeamet şeklide bölgede kamu görevlerini yürütecek olanlara verilmekte ve Tımar ve Zeamet sahiplerinden de bölgede güvenliği sağlamaları ve seferde merkeze asker göndermeleri istenmekteydi. Yayılma devam ettiği sürece böyle bir mali sistemin kendini gittikçe daha fazla kuvvetlendirmesi tabii idi.

Buna karşılık, Türk orduları Avrupa içlerinde durdurulup da dönüş dönemi başlayınca toprağa dayanan bu gelir kaynaklarında da bir azalma başlamıştır. Osmanlı devleti yayılma yıllarında diğer devletlerden haraç alarak, yeni toprakları tımar ve zeametlere bağlayarak gelirlerini arttırırken çözülme ve yıkılma yıllarında haraç vermeye ve bu toprak zenginliklerinin gelirlerinden (asker gücü şeklindeki aynı ve haraç şeklindeki akçalı gelirlerden) yoksun kalmaya başlamıştır.¹⁰¹

⁹⁹ Çomaklı, Şafak Ertan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye ve Teşvik Tedbirleri”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayını, Ekim 2000, s.164.

¹⁰⁰ Karluk, Rıdvan, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, Türkiye Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 1999, s.323.

¹⁰¹ Bulutoğlu, Kenan, *100 Soruda Türkiye’de Yabancı Sermaye*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970, s.65.

Osmanlı Devletinin genel olarak ekonomisinin zayıflamasında ve özel olarak yerli sanayisinin rekabet gücünün azalmasında ve doğal olarak da borçlanma durumuna düşmesinde 1838 tarihli Ticaret Antlaşmasının stratejik bir önemi vardır. Bu antlaşma ile İngiltere'ye daha önce tanınmış olan kapitülasyonlara ek olarak yeni ayrıcalıklar tanınmış ve benzeri ayrıcalıklar da daha sonra diğer bir kısım ülkelere de yaygınlaştırılmıştır. Bu antlaşma ile:

- Tekelci sınırlamalar tamamıyla sona erdirilecek, gerek ihracat ve gerekse ithalat olanaklarını yabancılar için sınırlayan hükümler ve bu konuda yerli tüccarlara sağlanan tekel ortadan kaldırılacaktır. Kısacası, dış ticaretle miktar kısıtlamaları ve yerli tekeller ortadan kaldırılmaktadır.
- İç ticarete yerli tüccarın inhisarı ortadan kaldırılarak yabancı tüccara da aynı imkanlar sağlanacaktır.
- Yabancı tüccar en imtiyazlı yerli tüccardan daha fazla vergi ödemeyecektir. İthalatta yalnız %3 ithal resmi ödemeyecektir. Ek vergi %2 oranında alınacak ve ithal mallar Osmanlı topraklarının her tarafına başka bir vergi ödmeden gidebilecektir. İhraç mallarından ihracatın yapılacağı iskeleye kadar hiçbir vergi alınmayacak, iskeleye de % 9 oranında vergi alınacaktır. İskeleden ihracında ayrıca % 3 oranında gümrük resmi verilecektir.

Bu antlaşma ile güçlü Batılı devletler kendilerini yerli üreticilerin rekabetinden koruyarak Osmanlı ekonomisini batının sanayi malları için açık bir Pazar haline getirmişlerdir. Bu antlaşma ile Türkiye 1929 yılına kadar gümrük özgürlüğüne sahip olmayacaktır.¹⁰²

E) 1923-1953 Yılları Arası Dönemde Yabancı Sermaye Hareketleri

Cumhuriyet Dönemi'ndeki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin sürecin Cumhuriyet'in ilanının hemen öncesinde, 1923 yılı Şubat ayında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlarla başlatılması yerinde olacaktır. İzmir İktisat Kongresi'nde yeni kurulacak olan devletin her alandaki uygulama tartışmaları ile birlikte iktisadi alanda alınan kararlar önemli yer tutmaktadır.

İzmir İktisat Kongresi'nde Atatürk ,"*Zannolunmasın ki biz ecnebi sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz vavidir. Çok say ve sermayeye*

¹⁰² Avcioğlu, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni*, Cilt:1, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990, s.103-107.

ihtiyacımız vardır. Kanunlarımıza riayetkâr olmak şartıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve şayanı arzudur ki ecnebi sermayesi bizim sayımıza serveti sabitimize inzimam etsin. Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin. Mazide, Tanzimat devrinden sonra ecnebi sermayesi müstesna bir mevkie malikti .Devlet ve hükümet, ecnebi sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Her yeni millet gibi Türkiye buna muvafakat edemez. Burasını esir ülkesi yapturmamız” diyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye ekonomisi güçsüz ve dışa bağımlı bir görünümdeydi .Bu dönemde ülke ekonomisini güçlü bir yapıya kavuşturma gayretleri vardı ve bununla birlikte de ekonomiyi dışa daha az bağımlı hale getirebilmek için gümrük tarifelerinde yükseltmelere gidilmiştir. Yabancı sermaye konusunda ise iyimser görüşler hakimdi.¹⁰³

1924 yılına gelindiğinde, ülkede yabancı sermaye iştiraki 94 adet şirket mevcuttur. Toplam sermayeleri 63.5 milyon sterlin olan bu şirketlerin % 45’i Alman orijinli olup, bu ülkeyi Fransa ve İngiltere gibi ülkeler izlemiştir.

1930 yılına kadar, ülke borçlanması ülkeye döviz girdisi sağlamayan türden bir borçlanma olmasına karşın 1930 yılından sonra ilk defa bir Amerikan şirketine 25 yıl süreyle kibrit tekeli imtiyazı verilerek 10 milyon dolarlık borç alınmış ve bu para ile Merkez Bankası’nın kuruluşu için gerekli sermaye temin edilmiştir. Böylece bu yıla değin ülkemizde faaliyet göstermekte olan bu şirketin faaliyetine son verilmiştir. Diğer şirketlerde millileştirme akımı çerçevesinde 16 yıl içinde tazminatları ödenerek tasfiye edilmişlerdir.

1930’lu yıllara gelindiğinde, Türkiye’de geçmişte yerleşmiş şirketlerin devletleştirilmesine, yapılan sözleşmelerle bunların haklarının tazmini yoluna gidilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, çeşitli faaliyet kollarında yerleşmiş yabancı şirketlerin ödenmiş sermayeleri Türk şirketlerinin ödenmiş sermayelerine ve yine bu şirketlerin kâr durumları da hemen hemen eşitti. Bu şirketlerin belli başlılarının sermaye tutarı 1929’da 37 milyon dolardan ibaretti. Bir kısım sermayenin de dağıtılmamış kârlar olduğu düşünülebilir. 1929 yılı için toplam sermayeleri 5 milyon dolar civarındaydı. Bu

¹⁰³ Atatürk, Mustafa Kemal, *Söylev ve Demeçler*, Cilt:2, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s.110.

miktar da Osmanlı İmparatorluğu'nun aldığı borçlar yanında çok küçük bir miktarda kalmaktaydı.

Yabancı kuruluşlara ait işletmeleri millileştirilmesi meselesi 1928 yılından başlayarak hız kazanmış ve izleyen yıllarda demiryolu, elektrik, su, tramvay gibi kamu hizmetleri sayılan alanlarda faaliyet gösteren yabancı sermayeli kuruluşların birçoğu devletleştirilmiştir. Millileştirme iki taraflı anlaşmalarla yapılmış, anlaşmalar meclis tarafından kanunla onaylanmıştır.

Cumhuriyet rejiminin yabancı sermayeye iyi gözle bakmadığı ve bu nedenle yabancı sermayedarların Türkiye'ye para yatırmakta fazla istekli olmadığına ilişkin görüşler, Lozan'da kaldırılmış olmasına rağmen, kapitüler ayrıcalıklardan yararlanma yollarını arayan yabancı sermaye için söz konusu olabilecektir. Diğer deyişle, Cumhuriyet rejimi genel olarak yabancı sermayeye değil, sadece kapitülasyon türü ayrıcalık arayan yabancı sermayeye iyi gözle bakmamıştır.

Türkiye'de yabancı sermayenin teşviki konusunda çıkarılan ilk kanun, 01.03.1950 tarih ve 5583 sayılı 'Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edinilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun'dur. Bu Kanunla hem ülkeye gelen yabancı sermayeye belirli şartlar altında transfer garantisi verilmiş hem de dışarıdan borç almak isteyen işletmelere borçlarını dövizle transfer etme olanağı getirilmiştir. Bu Kanun, yabancı sermayeyi yurda getirme anlamında bir cazibeye sahip olmamakla beraber Türkiye'nin bu konudaki arzusunu göstermesi açısından ilk işaret sayılabilir.¹⁰⁴

F) 1954- 1980 Yılları Arası Dönemde Yabancı Sermaye Hareketleri

Dünya geneline bakıldığında, 1950'li yıllar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hızlanmaya başladığı bir dönemdir. 1944'te Bretton Woods sistemi ile oluşturulan para sistemi ile doların uluslar arası para olarak kabul edilmesi bir yandan ABD orijinli çok uluslu firmalarca büyük montanlı yatırımlar yapılması, diğer yandan da ABD'nin askeri ve ekonomik yatırımlar yapmaya başladığı dönemdir.

Ülkemizde ise söz konusu dönemde yürürlükte olan 1954 tarihli 6224 sayılı yasa dönemin koşullarına göre oldukça liberal bir yasa hüviyetindeydi. Daha sonraki süreçte ülkenin siyasi koşulları ve akabinde planlı kalkınma döneminin başlaması ile birlikte,

¹⁰⁴ Erçakar, Mehmet Emin, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2005, s.67.

yabancı sermaye girişi ile ilgili bir başka düzenleme 12.09.1963 tarihli 17 sayılı karardır¹⁰⁵ Bu karara göre Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu dışında ülkenin ekonomik kalkınması için gerekli ve faydalı görülecek alanlarda iş yapmak ve ticari bir ortaklığa katılmak isteyen yabancı gerçek ve tüzel kişiler yapacakları işin gerektirdiği öz sermayeyi dışarıdan döviz olarak getirmek zorundadır. Fakat bu kararlar yurda girecek yabancı sermaye yatırımında, menkul- gayri menkul mal alım- satımı, kâr, faiz ve benzeri işlemlerden doğan kazançlarının ülke dışına çıkarılması ve kullanılması yasaklanmıştır.

Uygulamada ise bu yasak delinmiş ve hükümetlerin konu ile ilgili olarak zaman zaman aldıkları kararlarla 17 Sayılı Karar çerçevesinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli ortaklıkların döviz işlemleri serbestleştirilmiştir. Bu nedenle kâr tahakkukunun fazla söz konusu olmadığı yabancı sermaye bu kararname çerçevesine girmektedir. Bunlar yabancı firmaların Türkiye’de büro, şube, temsilcilik, acente gibi oluşumlar içinde bulunması halleridir.

1974 ve 1979 yıllarında ülkeye yeni sermaye girişi bir yana ülkeden yabancı sermaye çıkışı olmuştur. Buradan da anlaşılmaktadır ki, bir ülkenin sadece yasal düzenlemelerle yabancı sermaye çekmesi pek mümkün görülmemektedir. Gerçekleşen rakamlar Türkiye gibi iç piyasası geniş, ekonomik potansiyeli zengin ve stratejik konumu elverişli bir ülke için son derece yetersiz kalmaktadır. Yabancı ortaklı kuruluşların bir kısmı elverişli ortam bulamadıkları için ülkeyi terk etmiştir. Dolayısıyla, bir ülkeye özel yabancı sermaye yatırımlarının girmesi için bu koşullar ve liberal mevzuat yeterli olmamaktadır.¹⁰⁶

G) 1980 Sonrası Yabancı Sermaye Hareketleri

Türkiye ekonomisi 1980’li yıllarda, dünyada vuku bulan gelişmelere paralel şekilde, hızlı bir liberalleşme sürecine girmiş, ekonominin liberalleşmesinin doğal sonucu olarak Türkiye, daha önceki dönemlerle kıyaslanmayacak miktarda yabancı sermaye çekmeye başlamıştır. Bu durum, kaynağın kıt olduğu ülkemiz için önemli bir olay niteliğindedir. Ancak, bugün varılan nokta geçmişe nazaran daha olumlu bir manzara arz etmekte

¹⁰⁵ Şahin, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1997, s.306.

¹⁰⁶ Erçakar, a.g.e., s.75.

birlikte, Türkiye’de yabancı sermaye çekimi diğer ülkelere oranla hâla düşük düzeyde kalmaktadır.

24 Ocak 1980 istikrar programıyla ekonomide köklü yapısal değişiklikler amaçlanmış ve 1980 öncesi dönemde dış dünya ile kopan ilişkiler yeniden oluşturulmaya çalışılmıştır. Söz konusu programda, ihracatın teşvik edilmesi, ithalatın liberalizasyonu, kamu yatırım programının yeniden düzenlenerek imalat sanayiindeki KİT yatırımlarının azaltılması, özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi gibi amaçlar yer almaktadır.

24 Ocak 1980 istikrar programında, atıl kapasitelerin harekete geçirilerek üretimin artırılmasının ve yatırımların hızlandırılmasının geniş ölçüde döviz girdilerine bağlı olduğu gerçeğinden hareket edilmiştir. Bu amaçla döviz girdilerini ve özel olarak ihracatı hızla geliştirecek liberal politikaların uygulanmasına geçilmiştir. Türkiye’nin uyguladığı liberal politikalar uluslar arası alanda desteklenmiştir. 1980 sonrası dönemde IMF ve Dünya Bankası tarafından Türkiye’ye geniş ölçüde kredi açılmıştır. Söz konusu kurumların ardından batılı hükümetler ve yabancı özel bankalar da Türkiye’ye yönelik kredilerini arttırmışlardır. Açılan krediler sayesinde Türkiye’nin ara malları ve yatırım malları ithalatında artışlar olmuştur. İthalat talebinde meydana gelen bu artışlar yabancı ülkeler ile dış ticaret ilişkilerimizin yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek amacı ile 1947 den başlamak üzere birçok yasal düzenlemeler getirilmiştir. Bunlardan ilki 22.05.1947 tarihli ve 13 sayılı “Türk Parası ve Kıymetini Koruma Hakkında Kanun“ olmuştur.En önemli olarak, halen yürürlükte bulunan 6224 sayılı “Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu” 18.01.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir.Hemen ardından 16.03.1954 tarihinde 6326 sayılı”Petrol Kanunu” çıkarılmış ve bu kanun ile Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı şirketlerin petrol arama, sondaj, üretim, tasfiye ve dağıtım faaliyetleri düzenlenmiştir. İlk aşamalarda bu çerçevede içerisinde Türkiye’ye gelen yabancı sermaye, 1980 sonrasında yeni düzenlemelerle geniş boyutta teşvik görmüştür.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Gözet, Behçet, *Türkiye’de Uygulanan Liberal Politika ve Yabancı Sermaye İlişkisinin AT’na Girişteki Rolü*, AET ile Bütünleşmede Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü İnceleme Yarışması II, YASED, Yay. No:34, 1989, s.79.

Türkiye’de yabancı sermaye girişini düzenleyen yasa 18 Ocak 1954 tarihinde kabul edilen 6224 Sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” dur. Ancak kanunun hazırlanması ile ilgili olarak gösterilen serbestlik anlayışı daha sonra uygulamada gösterilememiştir. Bu nedenle 1980’lerin başına kadar Türkiye’ye gelen toplam yabancı sermaye miktarı 300 milyon dolara dahi ulaşamamıştır. Ülkemizde yatırım yapan yabancı şirket sayısı ise yüzün altında kalmıştır. Gerek uygulamaya yönelik mevzuatın yetersizliği gerekse dünyadaki yabancı sermaye hareketlerindeki durgunluk nedeniyle 1980’lere kadar yabancı sermaye girişinde kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır.

Türkiye ekonomisinde, 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile yeni bir sayfa açılmıştır. Türkiye’de 1980 öncesi ve 1980 sonrası olarak ekonomik gelişmeyi iki farklı dönemde ele almak gerekir. 1980’den sonra ekonomi politikalarındaki köklü ve yapısal değişiklikler, ekonomik büyümenin finansmanında temel faktör olan yurtdışı tasarrufları büyük ölçüde etkilemiştir. 1980 sonrasında sabit fiyatlarla kişi başına gelir ortalama % 50 oranında gelişmiştir. Özellikle 1980’li yılların ortalarından sonra pozitif reel faiz uygulaması sonucunda yurtdışı tasarruflar artmış, fakat toplam tasarruf oranında (yurtdışı kaynak miktarında) belirgin bir büyüme olmamıştır.

1980-1986 yılları arasında Türkiye’de reel büyüme oranı, 1980 ekonomik krizi dışında olumlu olup, yılda ortalama % 3.9 ‘dur. 1987-1996 arasında büyüme hızı % 4.7’ye yükselmiştir. Fakat bu dönemde büyüme, yüksek kamu açıkları ve kısa vadeli sermaye girişi ile desteklenen iç talep sonucunda ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle büyümede, daha çok tüketimden kaynaklanan talep artışı önemli rol oynamıştır. Ekonomide reel üretken yatırım artışından çok tüketim ağırlıklı gelişme sağlanması, büyümenin ilerideki dönemlerde gelir yaratma kapasitesinin körlenmesine yol açmıştır. Böylece büyüme, gelir artışları yoluyla tasarrufların artmasını sağlayamamıştır. Bu durum ise, yurtdışı kaynakların arttırılmasını olumsuz yönde etkilemiştir.

Türkiye’de 1980 sonrasında, 1994 (-6.1) ve 1999 (-6.4) yılları dışında ekonomik büyüme (GSMH artışı) pozitif olmuştur. 1999’da, Marmara Depreminin de etkisiyle ekonomide Cumhuriyet tarihinin en büyük daralması yaşanmıştır. Sabit fiyatlarla tarım % 4.6, sanayi % 5, inşaat % 12.7, ticaret % 6.8, ulaştırma ve haberleşme % 4, serbest meslek ve hizmet sektörü % 4.8, oranında küçülmüştür. Bu olumsuz gelişmede, 1998 yılında özel sabit sermaye yatırımlarındaki % 3.9 oranındaki düşüşün ardından 1999

yılındaki % 16 oranındaki azalmanın çok önemli etkisi olmuştur. Bunun yanında reel faizlerin yüksekliği, iç ve dış talep daralması, finansman sorunları ile bazı sektörlerdeki kapasite fazlalığı da daralmaya yol açmıştır. 1998 Ağustos ayından sonra Rusya Krizi'nin ağırlaşmasına paralel olarak ülkeden sermaye çıkışı, uluslar arası rezervleri azaltmıştır. 1999 Mart ayından sonra mali piyasalarda kriz ile bozulan dengeler düzelince, ülkeye yabancı kaynak girişi artmaya başlamıştır.

Bir ekonomide sermaye oluşumu yetersiz ise, bu durum doğrudan ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'de ekonominin % 6'lar seviyesinde daraldığı 1994 ve 1999 yıllarında gayri safi sabit sermaye oluşumu, bir önceki yıla göre % 15'ler seviyesinde gerilemiştir. Bu yıllarda ülkeye gelen yabancı sermaye miktarı bir önceki yıla göre artmamıştır. Şu bir gerçektir ki, yabancı doğrudan sermaye yatırımları, ülkenin sabit sermaye birikimine katkıda bulunarak ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı hızlandırmaktadır.¹⁰⁸

Ülkenin yatırım ihtiyaçları ile yabancı sermaye için caziplik avantajlarını iyi değerlendirmek gerekir. Yabancı sermaye ülkeyi sömürür endişesinden kurtulup, akılcı yöntemlerle ve bilinçli bir ekonomi politikası ile yabancı sermayeden faydalanmak konusu düşünülmeli ve programlanmalıdır.¹⁰⁹ Yabancı sermayenin gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınması üzerindeki etkileri incelenirken varılan sonuç, bu yatırımların ilgili ülkelerin ekonomilerinin bir parçası haline gelebildiği, yani bu ilk yatırım bir takım tamamlayıcı yurt içi yatırımları teşvik ettiği ve dolayısıyla yurtiçi tasarrufların mobilize olmasını kolaylaştırdığı takdirde yararlı olabileceği şeklindedir. Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler açısından önemli olan, kendi kalkınması üzerinde yabancı sermaye yatırımlarının etkisini arttırmak için aktif bir politika izlemesidir. Aktif uygulamada esas olan ise, yetkililerin ekonomik planlama çevresinde gerekli görülen sektörlerde gerekli görülen konularda en geniş imkanlara sahip yabancı sermaye kuruluşlarını bulup onları davet etmesidir.¹¹⁰

¹⁰⁸ Akpınar M.- Keskin E., "Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Sermaye Yatırımlarının Trend Analizi ve AB Üyeliğinin Sermaye Hareketlerine Etkileri", *Dünya Ekonomi Dergisi*, İstanbul, 2000, s.61.

¹⁰⁹ Karakoyunlu, Erdoğan, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları (24 Ocak 1980 Öncesi ve Sonrası) ve Yabancı Sermaye Dairesinin 1980 Faaliyetleri Sonuçları*, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1981, s.21.

¹¹⁰ Akdiş, a.g.m., s.8.

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde giderek yoğunlaşan döviz ihtiyacı, kısa vadeli sermaye ithalini gündeme getirmiştir. 11 Ağustos 1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanuna dayalı olarak çıkarılan 32 sayılı Kararname ile yabancı sermaye üzerindeki miktar kısıtlamaları kaldırılmış ve yabancıların Türkiye’deki menkul kıymet piyasasından alım yapabilmelerine izin verilmiştir. Ayrıca bu kararname Türkiye’deki yerleşik kişilerin de, yabancı ülkelerdeki menkul kıymet piyasalarından alım yapabilmelerine olanak tanımıştır. Temel olarak Türk parasının kullanım alanını genişletmeyi amaçlayan bu kararname ile Türk lirasının konvertibilitesi sağlanmıştır. Ancak herhangi bir ülke parasının konvertibl hale getirilebilmesi için, öncelikle söz konusu ülke parasına olan güvenin sağlanması gerekmektedir. Bu anlamda 32 sayılı Kararname ile yabancı yatırımcılara, uluslar arası cari işlemlere ilişkin ödeme ve transferlerinde, herhangi bir kısıtlama getirilmeyeceği konusunda, güvence verilmiştir. Ayrıca ellerinde Türk lirasını bulduran yabancı yatırımcılara, piyasanın yetersiz çalışması nedeniyle, Türk Lirasını dövize çevirememeleri durumunda, bazı kolaylıklar getirilmiştir. Böyle bir durumla karşılaşan yabancı yatırımcılar kendi ülkelerinin merkez bankaları aracılığıyla, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’na bu paraları iade edebilecek ve karşılığında istedikleri döviz alabileceklerdir.

32 sayılı Kararname ile serbestleşme sürecine giren Türkiye’de reel faiz hadlerinin yükselmesinin etkisiyle yabancı sermaye girişlerinde önemli artışlar olmuştur. Riski düşük menkul değerler arasında yer alan hazine bonoları gibi kamu borçlanma kağıtlarının faiz hadlerinin yüksekliği, hem yerel hem de yabancı yatırımcıları bu menkul değerlere yönlendirmiştir. Yabancı yatırımcıların yurtdışından getirdikleri fonlar ile yerel yatırımcıların gerek yurt içinden gerekse yurt dışından temin ettikleri fonlar, yurt içinde sermaye stoğunu arttırmaktadır. Yurt dışından döviz olarak getirilen fonlar, söz konusu menkul değerlere yatırım yapmak amacıyla, Türk lirasına çevirmektedir. Böyle bir durumda ülkeye sermaye girişi olmakta ve Türk lirasının dış değeri reel olarak yükselmektedir. Ancak hazine bonolarının vade bitiminde, elde edilen getirinin tekrar dövize çevrilerek yatırımcı ülkelere geri dönmesi veya yerel yatırımcıların yurt dışından temin ettikleri borçları döviz olarak geri ödemeleri hem

yabancı sermaye stoğunda azalmalara neden olmakta, hem de Türk lirasının dış değerini reel olarak düşürmektedir.

Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi gibi düzenlemeler ile ÷lkemize yabancı sermaye girişi teşvik edilmiş ve bu tarihten sonra yabancı sermaye yatırımlarında önemli artışlar gör÷lmüştür. Alınan bu teşvik tedbirleri arasında yerli ve yabancı sermaye oranı ile kâr ve ana sermaye transferi üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, yabancı teknik ve idari personel istihdamına izin verilmesi ve altyapı ile ilgili kamu yatırımlarında “ yap-işlet-devret” modelinin kabulü ile “joint-venture” şeklindeki ortak yatırım girişimleri yer almaktadır.

1980 yılından sonra, yeni ekonomik kurallar benimsenmek suretiyle, dünya ÷lkeleri ile bütünleşme yoluna giren Türkiye'nin pazarı, dışa açık bir ekonomiye henüz tam olarak geçememiş olması ve bunu teşvik etmek amacıyla yabancı sermayeye büyük destek verilmesi ve sağlanan ekonomik ve politik istikrar nedeniyle, doymuş bir piyasa ve güçlü rakiplerle rekabet edilmesi gereken dış piyasalara sahip olan sanayileşmiş ÷lkelerin yatırımcıları için çok çekici hale gelmiştir. Bu nedenlerle, 1980'li yıllarda ÷lkemizde yapılan yabancı sermaye yatırımları büyük oranda artmıştır.

Türkiye'nin ekonomisinin dışa açılması liberalizasyon politikalarının yürürlüğe konması, tüm yabancı sermaye yatırımları için tam yetki ile Yabancı Sermaye Dairesinin kurulması, ÷lkede girişilen özelleştirme faaliyetleri ile bir kısım kuruluşların özel yatırımcılara devredilmesi, bu anlamda yabancı yatırımcılar da söz konusu kuruluşlardan satın aldıkları hisseler oranında artması ve kırtasiyeciliğın azaltılması ile artmaya başlayan yabancı sermaye yatırımları günümüze kadar iyi bir yükseliş kaydetmiştir. Ancak Türkiye, içinde bulunduğu coğrafyada yabancı sermayeyi büyük ölçüde çekebilecek bir bölge ÷lkesi olması ve Avrupa ile Asya'nın birleştiği noktada yer alması nedeniyle bu artışların yeterli olmadığını görebilmekteyiz.

1992 yılına kadarki artışlar, kurulan koalisyon hükümetleri ve içindeki lider değişimleri sonucunda oluşan ekonomik istikrarsızlıklar ve kötüye giden ekonomi nedeniyle azalma meyline girmiş ve 1992 yılında ÷lkemize girişine izin verilen yabancı sermaye miktarları, bir önceki yıla göre % 7.5 oranında azalarak 1.967 milyon dolardan, 1.820 milyon dolara inmiştir. 1993 yılında tekrar artma eğilimine girerek, 2.124 milyon \$ 'a yükselen yabancı sermaye yatırımları, 1994 yılında Türk ekonomisini etkisi altına

alan krizden önemli ölçüde etkilenmesi nedeniyle, % 30.13 oranında düşerek 1993 yılında 2.124.99 milyon \$ iken, 1.484.66 milyon \$'a düşmüştür.

1994 yılından sonra, yabancı sermaye yatırımları tekrar artmaya başlamıştır. 1995'de %97.91'lik rekor bir artışla 2.938.32 milyon \$'a , 1996 yılında ise % 30.5'lik bir artışla 3.836.97 milyon \$'a çıkmıştır. 1995 yılında görülen yaklaşık % 100 'lük artış oranı, bir önceki yıl görülen önemli miktardaki düşüş dahi göz önüne alındığında, gene de 1984 yılındaki % 100'ün üzerindeki artıştan sonraki en büyük artış oranıdır. 1996 yılı sonu itibariyle, ülkemizde 3582 adet yabancı sermayeli şirket faaliyette bulunmakta iken bu kuruluşların Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nce tescil edilen sermayelerinin toplamı 235.9 trilyon TL'dir. Bu toplamın yaklaşık yarısını yabancı sermaye oluşturmaktadır.

Ülkemiz, içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle Gümrük Birliği'nin kabulünden sonra dahi beklendiği ölçüde yabancı sermaye çekememiştir. 1995'den günümüze Gümrük Birliği'nin yaratması gereken ticaret etkisinden yararlanılamamış, Türkiye'nin Gümrük Birliği üzerinden ticaret etkisi Pazar genişlemesi gibi teoride beklenen olgular gerçekleşmemiştir.¹¹¹

1987 yılından günümüze kadar geçen sürede Türkiye'de büyüme hızı ile gayri safi sabit sermaye oluşumu ve ülkeye giren yabancı sermaye yatırımları arasında olumlu bir ilişki vardır. Büyüme hızının düştüğü 1991 yılında yabancı sermaye girişleri artmamış, sermaye oluşumu da zayıflamıştır.1994 yılında bir önceki yıla göre sabit sermaye yatırımları azalmış ve diğer faktörlere de bağlı olarak büyüme hızı eksi % 6.4 olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde yine bir krizle karşı karşıya kalınmıştır. 1994 yılındaki kriz ile 2001 krizini karşılaştırdığımız zaman 1994 krizinde Türk Lirası'nın % 160 değer kaybetmesine karşın 5 ay süren krizin ertesinde yeniden yapılanma, düzelme hareketleri başlamıştır. 1994 yılının ikinci yarısı gelişmeler için ilk adımların atıldığı yıl olmuştur. 2001 yılına baktığımızda ise hemen hemen bütün yılın kriz içinde geçtiğini ve krizin tedavi yöntemlerinin, toparlanmanın 2002 yılına kaydığı görülmektedir.

Yabancı sermaye, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de ekonomik gelişmeye katkıda bulunmaktadır. Bunu bilincinde olan Cumhuriyet Hükümetleri, ülkenin ekonomik

¹¹¹ Akpınar,- Keskin, a.g.m., s.60.

gelişmesini hızlandıracak yabancı sermayenin ülkeye çekilmesini teşvik etmişlerdir. Bu bağlamda yabancı sermaye yatırımları ile ilgili temel şu ilkeleri benimsemişlerdir:

- Her türlü mal ve hizmet üretimine yönelik yabancı sermaye yatırım ve faaliyetleri; Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunması, yatırım ve faaliyetin Türk özel teşebbüsüne açık olan bir sahada olması, tekel veya özel imtiyaz oluşturmaması kaydıyla serbesttir.
- Yabancı sermaye teşebbüsü, aynı alanda faaliyette bulunan yerli teşebbüslerle her bakımdan eşittir.
- Yabancı sermaye mevzuatına göre, yabancı ortak payına ilişkin yüzde sınırlaması yoktur.
- Yabancı sermayeli teşebbüsün işletme aşamasında ihtiyaç duyacağı yabancı personelin istihdamı serbesttir.
- Yabancı sermayeli teşebbüsün tasfiyesi veya yabancı ortak hisselerinin satışı durumunda yabancı ortağa isabet eden net gelirin transferi bankalarca bekletilmeksizin yapılır.
- Türkiye'ye giren yabancı sermaye, ülke çapında tekel oluşturacak faaliyetlerde bulunan kuruluşlarda çoğunluk hissesine sahip olamaz.

1980 sonrasında Türkiye'nin ekonomisinin dışa açılması, liberalizasyon politikalarının yürürlüğe konması, tüm yabancı sermaye yatırımları için tam yetki ile Yabancı Sermaye Dairesinin kurulması ve kırtasiyeciliğin azaltılması ile artmaya başlayan yabancı sermaye yatırımları, 30 Haziran 2002 tarihi itibarıyla toplam stok olarak 32,3 milyar dolara ulaşmış olup yatırım yapan yabancı şirketlerin sayısı da 6132'yi bulmuştur. Ancak bütün bu gelişmelere rağmen Türkiye'nin yabancı sermaye gelişi açısından olması gereken, ya da arzu edilen düzeye ulaştığını söylemek zordur.¹¹²

Aşağıdaki tabloda, 1980'den günümüze yabancı sermaye yatırım tutarlarındaki değişim görülmektedir.

¹¹² Türkan, Ercan, *Türkiye'de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı*, T.C.Merkez Bankası Yayını, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/yabanci_sermaye.pdf, 12 Şubat 2005, s.26.

Tablo:2.3: Türkiye’de Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları

Yıllar	İzin Verilen Yabancı Sermaye (Milyon \$)	Yabancı Sermayeli Firma Sayısı	Fiili Giriş (Milyon \$)
1980	97	78	35
1981	338	109	141
1982	167	147	103
1983	103	166	87
1984	271	235	113
1985	234	408	99
1986	364	619	125
1987	655	836	115
1988	821	1172	354
1989	1.512	1525	663
1990	1.861	1856	684
1991	1.967	2123	907
1992	1.820	2330	911
1993	2.063	2554	746
1994	1.478	2830	636
1995	2.938	3161	934
1996	3.836	3582	914
1997	1.678	4068	852
1998	1.646	4533	953
1999	1.700	4950	813
2000	3.477	5328	1.707
2001	2.725	5841	3.288
2002	2.243	6280	1.042
2003(*)	1.208	6511	575
TOPLAM	35.203	6511	16.372

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr/english/ybs/geneling.htm>, 05 Şubat 2005,

(*) 30/6/2003 İtibarı ile

Tablodan da görüldüğü üzere örneğin, 1980 yılında yeni kurulan ‘Yabancı Sermaye Dairesi 97 milyon \$ değerinde yabancı sermaye yatırımına izin vermiştir. 1981’de ise yabancı firmaların Türkiye’de bağlı şirketlerinin hemen hemen tamamı, sermaye artırımını ve/veya tevsi ve yeni projeleri için izin talebinde bulunmuş, toplam 104 yabancı firmaya 338 milyon \$’lık yatırım için izin verilmiştir.

Fiili giriş olarak 1980 yılında yalnızca 35 milyon \$ olarak gerçekleşen yabancı sermaye girişi, 1990 yılında 1 milyar \$ düzeyine kadar çıkmasına karşın, bu yıldan itibaren yatay bir seyir izlemeye başlamış ve neredeyse yerinde saymıştır. 1997 yılına gelindiğinde Türkiye, 3,5 trilyon \$ tutarındaki yabancı yatırım miktarının ancak %

03'ünü alabilmiştir. Oysa bu yıllarda (80'li yıllar) oldukça liberal politikalar izlememize karşın yabancı sermaye girişleri açısından Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi yakın zamanda dışa açılmış ülkelerin dahi gerisinde kalmıştır. Yalnızca 1997 yılında Polonya 5 milyar \$, Macaristan 2 milyar \$ ve Çek Cumhuriyeti 1,3 milyar \$'lık yabancı sermaye yatırımı çekmişlerdir.¹¹³

Türkiye'nin 2001-2003 yıllarındaki yabancı yatırım girişlerindeki performansı Yunanistan hariç bütün AB-25 ülkelerinin gerisindedir. Diğer aday ülkeler olan Bulgaristan 21. sırada ve Romanya 62. sırada 140 ülke sıralamasında iyi bir yer almışlardır. Türkiye ise 110. sıradadır. Bu sıralamada AB'nin büyük ekonomilerinden İngiltere, İtalya ve Almanya'nın sırasıyla 83.,98. ve 102. sıralarda bulunmaktadır.¹¹⁴

Doğrudan yabancı yatırımları çekme potansiyeli ve performansının karşılaştırmasında ise daha aydınlatıcı bilgilere ulaşmak mümkündür. Türkiye hem performans hem de potansiyel bakımından düşük seviyede kalmaktadır. 1988-1990, 1993-1995 ve 2000-2002 dönemlerindeki konumu anıldığı gibi geri durumdadır. Hem düşük potansiyel hem de düşük performansa sahip hiçbir AB ülkesi yoktur. Yalnızca Litvanya 1993-1995 döneminde bu durumda olmuştur ancak o tarihlerde de Litvanya AB üyesi değildi. Daha da öte, AB ülkeleri yüksek potansiyele sahiptirler. Zaman zaman performans sorunu yaşayan ülkelerin olduğu görülmektedir.¹¹⁵

Bölgesel birleşme sonucunda genişleyen pazarda kurulmuş bulunan yabancı ortaklıklar da yerel girişimlerle aynı avantajlara sahip olurlar. Birleşen ülkelere mal satamayacaklarını ve ticaretin saptırılacağını düşünen blok dışı ülke girişimcileri bu ülkelere yönelik doğrudan yatırımları arttırabilirler.¹¹⁶

¹¹³ Erçakar, a.g.e., s.77.

¹¹⁴ UNCTAD, World Investment Report, 2003, s.14.

¹¹⁵ UNCTAD, a.g.r., s.17.

¹¹⁶ Karluk, Rıdvan, "Dünya Ekonomisinde Küreselleşme ve Bölgeselleşme Eğilimleri ve GB-Bölgesel Ekonomik Gelişmeler", *Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye*, Sayı:19-20, 1995, s.9.

Tablo 2.4: Türkiye’deki Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülkelerine Göre Dağılımı

AVRUPA BİRLİĞİ	FİRMA ADEDİ	Mevcut Yabancı Sermaye	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı (%)
Almanya	1.084	1.115.561.380	% 13.69
Avusturya	106	37.586.661	% 0.46
Belçika	85	81.573.831	% 1.00
Danimarka	48	53.062.872	% 0.65
Finlandiya	19	6.220.044	% 0.08
Fransa	277	535.165.617	% 6.57
Hollanda	449	2.243.598.180	% 27.53
İngiltere	413	712.994.541	% 8.75
İrlanda	29	12.754.101	% 0.16
İspanya	57	98.548.288	% 1.21
İsveç	48	49.909.970	% 0.61
İtalya	249	440.079.434	% 5.40
Lüksemburg	53	201.402.304	% 2.47
Portekiz	6	197.995	% 0.00
Yunanistan	76	33.001.940	% 0.40
AVRUPA BİRLİĞİ TOPLAM	2.999	5.621.657.158	% 68.97
DİĞER OECD ÜLKELERİ			
A.B.D.	393	631.250.249	% 7.74
Avustralya	16	785.362	% 0.01
Çek Cumhuriyeti	3	67.008	% 0.00
Güney Kore	56	52.884.065	% 0.65
İsviçre	234	580.653.133	% 7.12
İzlanda	1	154.294	% 0.00
Japonya	62	337.283.056	% 4.14
Kanada	32	7.921.976	% 0.10
Macaristan	6	1.225.651	% 0.02
Meksika	1	16.100	% 0.00
Norveç	18	3.139.951	% 0.04
Polonya	4	123.196	% 0.00
Yeni Zelanda	1	325.040	% 0.00
DİĞER OECD ÜLKELERİ TOPLAM	827	1.615.829.081	% 19.82
OECD ÜLKELERİ - TOPLAM	3.826	7.237.486.239	% 88.79
Diğer Ülkeler	2.758	1.188.640.139	% 11.21
GENEL TOPLAM	6.584	8.426.126.378	% 100.00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/ybskurulus_ulke.htm, 12 Şubat 2005.

Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde AB’ye aday ülke konumundaki Türkiye’ye AB dışından da yabancı yatırım akışının olması beklenebilir. Yukarıdaki Tablo 2.4’te Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımların ülkelere göre dağılımı verilmiştir.

Türkiye’deki doğrudan yatırımların % 69’u AB ülkelerinden gelen yatırımlardır. Diğer OECD ülkelerinden gelen doğrudan yabancı yatırım miktarı da yaklaşık % 20’dir. Diğer ülkelerin payı ise % 11’de kalmaktadır. Mevcut koşullarda yabancı yatırımların büyük bir kısmını AB’den alan Türkiye’nin üyelik sürecinde vergi rekabetine girişmek suretiyle bu potansiyeli daha da arttırabilir. Bunun yanında AB dışındaki ülkelerin de AB pazarına Türkiye üzerinden girme isteğinin üyelik sürecinde artması durumunda doğrudan yabancı yatırımlarda büyük artışlar sağlanabilir.¹¹⁷

III) TÜRKİYE’DE YABANCI SERMAYENİN OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLERİ

Türkiye’de 1963 yılından itibaren uygulanan beşer yıllık planlı dönemler boyunca, “yüksek büyüme hızları” ve “sanayileşme yönünde yapısal değişim” temel hedefler olarak anılmıştır. Benimsenen sanayileşme stratejileri ve izlenen ekonomik politikalar, 1980 öncesi ve sonrası dönemlerde büyük bir farklılık gösterir. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programı ve devamında izlenen politikalar, daha önce her 8-10 yılda bir yürürlüğe konan istikrar programlarından farklı olarak ekonomi ve sanayileşme politikasında daha köklü bir değişikliği yansıtmaktadır. Nitekim para, maliye, dış ticaret ve döviz kuru politikalarında radikal değişiklikler yapılmış ve “ithal ikamesine dayalı- iç piyasaya yönelik” sanayileşme yerine “ihracata dayalı- dışa yönelik” sanayileşme yönünde bir dönüşüm gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

1980 sonrası dönemde, sanayi kesiminin desteklenmesi üretim aşamasında yoğunlaştırılmış ve yabancı sermaye teşvikleri artırılmıştır. Sanayi kesimindeki bu yapısal değişim, imalat sanayii üretimi içinde ara ve yatırım mallarının arttırılmasıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Yatırım malları içinde, karayolu taşıtları, elektriksiz makineler ve madeni eşya üretimi ilk sıralarda yer alırken, ara malları üretiminde ise petrol ve demir- çelik ürünleri en fazla paya sahip olmuşlardır. Ayrıca ara ve yatırım malları ithalatı önemli ölçüde kolaylaşmıştır. Böylece sanayiinin ihtiyacı olan yeni teknolojiler ve modern pazarlama yöntemlerinin ülke içindeki kullanımı yaygınlaştırılmıştır.

Özellikle 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren, hükümetler sanayii sektöründe altyapı yatırımlarını hızlandırmak ve daha iyi şartlarla kaynak ihtiyacını karşılayabilmek için, “yap-işlet-devret” modelini devreye sokmuşlardır. Sermaye piyasasına yönelik

¹¹⁷ Kılıçarslan, a.g.e., s.103.

olarak ise, öncelikle küçük tasarrufların sanayiye yönlendirilmesini sağlamak amacıyla gerekli ön şartlar hazırlanmış ve 1981 yılındaki bir kanun ile Sermaye Piyasası Kurulu oluşturulmuştur. Bu önlemlere paralel olarak, bankacılık hizmetleri modernleştirilmiş ve uluslar arası işlemlerin daha da hızlandırılabilmesi için, gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Sanayileşme politikasının vazgeçilmez ön şartlarından olan ulaştırma ve haberleşme hizmetlerinin iyileştirilmesi konusuna ise özel bir önem verilmiştir.¹¹⁸

Türkiye yabancı sermaye çekme açısından büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen, bugüne kadar bu konuda pasif bir uygulama içinde olmuş sadece gelen yabancı sermaye taleplerini kabul veya red ile yetinmiştir. Bu sebeple ülkemize gelen yabancı sermaye çok düşük seviyelerde kalmıştır.

1995-2000 yılları arasında ülkemize gelen net direkt yabancı sermaye ortalama yıllık 767 milyon dolar civarında seyretmiştir. Aslında ülkemiz için bu son derece azdır. Dışarıdan gelen sermayenin azalmasıyla birlikte, yerli sermayede son zamanlarda yurt dışında yatırım yapmayı tercih etmektedir. Dışarıya çıkan sermaye 1980'lerde yıllık ortalama 50 milyon doların altında kalırken, 1990-95 arasında yıllık 120 milyon dolar üzerine çıkmıştır. 1995-1999 yılları arasında ise 375 milyon dolara ulaşmış ve bu miktar 2000 yılında 1milyon dolar üzerine çıkmıştır.

Dünya ekonomisinde mal ve hizmetler, sermaye ve enformasyon olağanüstü bir hareketlilik kazanmıştır. Küresel sermaye hareketleri artık geleneksel ulusal devlet kavramını esaslı bir biçimde değiştirerek vatansız bir hale gelmektedir. Son yıllarda OECD çerçevesinde yürütülen “çok taraflı Yatırım Anlaşması”na (MAI) ilişkin gelişmeler ve tartışmalar bunun güncel bir örneğidir. Türkiye’de bu gelişmeleri yakından izlemiştir. Yeni gelişmelerin yarattığı tehdit ve fırsatları analiz ederken, uluslar arası hareketliliği günden güne artan küresel sermayenin ülkemize çekilmesi için çeşitli uğraşlar olmuş, ancak istenilen sonuçlara ulaşılmamıştır. Türkiye’ye giren sermayenin 1 milyar doların altında Malta ile eşdeğer bir miktarda kalması düşündürücüdür.

Dünya Bankası’nın talebi üzerine, Başbakanlık Teftiş Kurulu’nun “Yolsuzlukla Mücadele ve İyi Yönetim” başlıklı çalışmaya, yabancı sermayeyi etkileyen en önemli

¹¹⁸ www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/işteturkiye/turkce/iktisadi271.htm.18.01.2007

faktör yolsuzluktur. Çalışmada yabancı sermayenin gelmesini engelleyen faktörler oranları itibariyle aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.¹¹⁹

- Yolsuzluk düzeyi % 65
- Bürokrasi % 42
- İşgücü maliyeti % 35
- Yerel piyasa büyüklüğü % 25
- Gümrükler % 20
- Siyasi ve ekonomik istikrar % 10
- Vergi rejimi %5
- Yatırım kârlılığı % 5

Ülkemize yabancı sermayenin gelmemesinin nedenlerini yukarıdaki oranları ve açıklamalarıyla ele aldığımızda ;

- Ülkemizde siyasi istikrarın olmaması yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Yabancı yatırımcılar yatırımı yapmadan önce ülkemizin bir siyasi istikrara sahip olmadığına dikkat ediyorlar. Çünkü ülkemizdeki politik durum onların yatırım kararlarını doğrudan etkilemektedir. Örneğin ülkemizde seçimler yaklaştığında onlar da yatırımlarını durduruyorlar. Hangi parti kazanacak? Nasıl bir hükümet ve programla ortaya çıkacak? Eğer hükümetin programı, yabancı yatırımcılara karşı ise, liberal değilse, onlar da ülkemize yatırım yapmaktan hem vazgeçiyorlar hem de olanı da başka ülkelere çekiyorlar.
- Aile tipi şirket engeli de yabancı yatırımcıları caydırmaktadır. Yabancı yatırımcıların gelmesi bakımından, özel sektörün bunlara karşı tavrı çok önemlidir. Türkiye’de şirketlerin halka açılması henüz tam anlamıyla gerçekleşmiş değildir. Şirketler sermayelerinin ortalama % 20’sini halka açacaklar. Aile şirketi geleneği devam ediyor. Böyle olduğu sürece Türkiye’de halka açılan şirketlerin yabancı sermayeye açılmalarını beklemek çok güç. Genellikle aile şirketleri niteliğinde olan çoğu firmalar şirket sermayelerini ve şirket gözetimini yabancı sermaye ile paylaşmak istememektedir. Küreselleşen dünyada bu düşünceye sahip

¹¹⁹ Forum, ”Yabancı Sermayeyi Yolsuzluk da Ürkütüyor”, *TOBB Yayınları* Sayı:6, 2001, s.31

şirketler hem çok pay kaybetmekte hem de yabancıların girişine engel olmaktadır.

- Dışsal etkenlerin olumsuz etkileri de, Türkiye'ye yabancı sermaye girişini engellemektedir. Bunlar ülkemizin iradesi dışında meydana gelen bir takım olumsuzluklardır. Depremler ve deprem beklentileri, Türkiye'nin bulunduğu bölgede sıcak/ soğuk çatışmaların yaygınlığı ve Türkiye'nin bu çatışmalarda "taraf" konumunda olması ihtimali yabancı sermaye girişini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Türkiye'de iç pazarın darlığı da yabancı yatırımcıları caydırmaktadır. Türkiye'de gelir dağılımının adaletsizliği ve alt gelir grubundakilerin fakirliği, üst gelir grubundakilerin ise ne imal ve ne de hizmet olarak yerli hiçbir şey kullanmamalarından dolayı iç pazarın çok daralması, yabancı sermaye girişini de olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü bunların burada üretecekleri mal ve hizmetlere de talep olmayacağını bildikleri için yatırım yapmaktan vazgeçmektedirler.
- Türkiye'de yolsuzluk düzeyinin çok yüksek olması, yabancı yatırımcıları korkutmakta Dünya Bankası'nın ülke bazında yaptırdığı yolsuzluk araştırmaları sonucunda düzenlenen yasal olmayan (rüşvet, komisyon) ödemeler indeksinde Türkiye'nin durumu pek parlak görünmemektedir. Duruş böyle olunca yatırımcı da böyle bir ortamı hiçbir zaman tercih etmez. Yine bu araştırmaya dayalı olarak yabancı firmalar elde ettikleri gelirin % 2,5'ünü rüşvet olarak vermektedirler.
- Direkt yabancı sermaye yatırımların gittiği ülkelerde bir de fiziki sermayeyi kullanacak beşeri sermayenin, yani eğitilmiş insan gücünün yeterli olması gerekir. Ancak ülkemizin bu konuda zayıf olduğu söylenmekte ve bunun sonucunda da yatırımcı, kalifiye işgücü gerektiren yatırımlarını yatırmaktan vazgeçmektedir.
- Türkiye'de özelleştirmenin gecikmesi de yabancı yatırımcılar için bir dezavantajdır. Örneğin, Polonya ve Macaristan'ın son yıllarda Türkiye'nin iki-üç katı kadar direkt yabancı sermaye çekmesinin sebebi özelleştirme değildir.

- Türkiye’de yabancı sermayeye tanınan teşviklerin İrlanda, Çin ve Doğu Bloku Ülkeler ile mukayese edilmeyecek oranda zayıf ve düşük olduğu belirtilmektedir. Teşvik oranlarının düşüklüğü yatırımcıyı Türkiye’de yatırım yapmaktan vazgeçirir.
- Türkiye’de ekonomik istikrarın olmaması, kamu açıklarının ve reel faizlerin yüksek olması, fiyat belirsizlikleri, IMF denetimi ve sık sık yaşanan döviz kuru istikrarsızlığı etkisiyle yabancı yatırımcılar ülkemize pek sıcak bakmamaktadırlar. Bütün bunlarla birlikte, Türkiye ekonomisi 1997 yılında başlayan Güneydoğu Asya Krizi ve 1998 Rusya Krizi ile uluslar arası ticari ilişkilerde olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu krizler devam ederken 17 Ağustos Marmara Depremi de Türkiye’nin sanayileşmiş bölgesini vurunca, yabancı sermaye girişi de büyük ölçüde azalmıştır. Ayrıca ekonomik konularda alınan kararların zamanında uygulanmaması ve kararların sık sık değiştirilmesi yabancı yatırımcıyı caydırmaktadır.
- Yabancı yatırımcılar açısından, Türkiye’ye yatırım yapmak en başta çeşitli bürokratik engellere takılmaktadır. Gerçekten de bürokratik prosedürler, Türkiye’de anlaşılması zor, sorumluluğun yayılması için olsa gerek, çok mercili çok onaylı, çok kademeli olup, yabancı sermayeye karar gününden uygulama gününe kadar 10 ila 50 ay kadar bir zaman kaybettirmektedir. Sonuçta hiçbir yatırımcı bu kadar uzun süreli beklemez ve yatırımı için bürokrasinin az olduğu uygun bir ülkeyi seçer.

Türkiye bir takım yasaların uluslar arası standartta olmadığı bir ülke, Türkiye’de şartların zaman zaman tek taraflı değiştirilmesi de yabancıyı ürkütmektedir.

- Türkiye ile AB ilişkilerinde belirsizlikler yaşanmaktadır. Günümüzde küresel sermayenin hem ithalatçısı hem de ihracatçısı AB ülkeleridir. Türkiye’deki direkt yabancı sermaye girişi daha ziyade AB ülkelerindedir. Türkiye ile AB ilişkilerindeki belirsizlikler de yabancı sermaye girişini olumsuz yönde etkilemektedir.

- Türkiye’de kayıt dışı ekonominin haksız rekabete neden olması da yabancı yatırımcıları caydırmaktadır.¹²⁰ Yarattığı olumsuz, haksız, yorucu, yıpratıcı koşullar sebebiyle yabancı sermayenin en temel sorunu kayıt dışı ekonomidir. Hiçbir iş adamı, aynı sektörde faaliyet gösteren kayıt dışı istihdamı sebebiyle vergi ve sigorta primi ödemeyen, kayıt dışı satışları sebebiyle Katma Değer Vergisi, Kurumlar Vergisi, Gelir Vergisi ödemeyen bir rakiple baş etmek imkânını bulamaz. Böyle bir rakiple uğraşmak, kaybedilecek bir savaşı göze almaktır. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin olduğu bir ülkeye, yabancı sermaye yaşam alanı göremediği için gelmemektedir. Kayıt dışı ekonominin yabancı sermaye bakımından yarattığı bir diğer handikap da birleşme ve satın alma işlemlerinde gözlemlenmektedir. Birleşme ve satın almalarla ilgili yapılan hisse değerlemelerinde kayıt dışı hasılatın nazara alınması mümkün olmamakta, bu çerçevede alıcı ve satıcı adaylarının başlangıç noktaları arasındaki uçurumlar, işlemleri gerçekleştirilemez boyuta taşımaktadır. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomi bir taraftan yabancı sermayenin Türkiye’de şirket kurmasına, yerli sermaye ile iş birliği yapmasına mani olmakta öbür yandan Türkiye’deki faaliyetlerinde çok ciddi zorluklar yaratmaktadır. Vergi kanunlarını yanı sıra ekonomiyi düzenleyen tüm kanunlarda gerekli önlemler alınarak, denetim mekanizmalarının bu yöndeki çalışmaları güçlendirilerek ve koordine edilerek kayıt dışı ekonominin bir an önce ileri ülkelerle kıyaslanabilir boyuta indirilmesi, yabancı sermaye performansının iyileştirilmesinin ön şartı olmaktadır.¹²¹
- Türk vergi sisteminin son derece karmaşık olması, firmalar için çok büyük zorluklara neden olmaktadır. Yabancı yatırımcıların vergi alanında karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri de vergi oranlarında, kurallarında ve usullerinde sürekli yapılan değişikliklerdir.¹²² Ayrıca

¹²⁰ Çeken, Hüseyin, *Küreselleşme Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.114.

¹²¹ Erdikler, Şaban, “Türkiye’nin Yabancı Sermaye Performansının İyileştirilmesi Önündeki Vergisel Engeller ve Alınabilecek Önlemler” *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Yıl:6, Sayı:30, Mayıs-Haziran 2003, s.8.

¹²² Çeken, a.g.e., s.115

vergi kanunlarının genel bir strateji kapsamında ele alınmaması, kanunlarda gereksiz bazı kısıtlamaların varlığını tartışmak, bazı gerekçelerle ve endişelerle (örneğin Gelir Vergisi Kanunu'nun 81. maddesinde yabancı sermaye iştirakiyle kurulmuş şirketlerle hisse satışlarında bu farkından kaynaklanan gelirin vergiye tabi tutulmaması için münhasıran kazancın bu hisselerin satışından ibaret olması koşulu gibi) yer almış olması, düzenleyici ve açıklayıcı metinlerin bazen kanunun da ötesine geçerek ek koşullar getirmesi, bu metinlerin bilahare yargı organları kararıyla iptal edilmesi, yargı organlarının kararlarının daha sonra yine aynı düzeydeki bir başka yargı organı tarafından değişik sonuca bağlanması, birbirleriyle çakışan görüşler verilmesi ve bütün bunlara ilaveten inceleme elemanlarının vergi incelemesini vergi, ceza, faiz almak için getirilmiş bir sistem olarak algılaması yabancı sermaye bakımından hukuka uygunluk yönünden endişe ile karşılanan durumlar olarak görülmektedir.¹²³

- Türk Hükümetinin yasal süreçlerle ilgili politikalarının karmaşıklığı ve şeffaf olmaması da önemli bir engel teşkil etmektedir. Ortaya çıkan bir takım belirsizlikler, Türkiye'deki direkt yabancı sermaye üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır.
- Tanıtım eksikliği de yabancı sermaye girişini olumsuz yönde etkilemektedir. Ülkemizde yasaların sık sık değişmesi, ülkeler arası ikili anlaşmalar, ilgili kurumlardan alınması gereken izinler, organize sanayi ve serbest bölgelerdeki imkanlar sürekli değiştiği için bunların yabancı yatırımcılara tarafsız bir şekilde bildirilmesi gerekir. Bu bilgiler yabancı yatırımcıların ilk adımı atabilmek için bilmek istedikleri ve sürekli sordukları soruların başında gelmektedir. Burada önemli olan, genel olarak ülkemizin tanıtılması, tarihi, coğrafyası, doğal kaynakları ve yabancı yatırımcılara sağlayacağı imkanların potansiyel yatırımcıya

¹²³ Erdikler, a.g.m., s.12.

anlatılmasıdır. Bu etkin tanıtım eksikliğinden dolayı yatırımcılar ülkemize gelmekten dolayı çekiniyorlar.¹²⁴

- Sermaye ihraç eden ülkeler genellikle ileri gitmiş batı ülkeleridir. Esasen, Türkiye’de bu ülkelerden sermaye celbetmeye çalışarak yabancı sermayenin sadece yatırımlara finansman temin etmekle kalmamasını, yenilikler, ürünler getirmesini de arzu etmektedir. İleri batı ülkelerinin özelliklerinden biride yapılacak hukuki düzenlemelerde consensus sağlanmasına verdikleri önem ve kazanılmış haklar konusunda değerlidir. Ülkemizde maalesef kazanılmış haklara gereken değer ile consensus sağlanmasına verilen hassasiyet konusunda alınması gereken çok yol vardır. Yabancı sermaye, elindeki kıymetleri verildiği dönemde geçerli olan kuralların bu kıymetler henüz elden çıkarılmadan değiştirilmesini, kazanılmış haklara aykırı düzenleme olarak değerlendirmekte, bu düzenlemeler esnasında kendi görüşünün alınmamış olmasını ise kabul edememektedir. Bu durum bir kereye mahsus alınan vergilerde de, menkul kıymetlerin değerlendirilmesine ilişkin değişikliklerde de yatırım indirimi stopaj oranlarının değiştirilmesinde de böyle olmuştur. Yabancı sermaye, kanunların geriye yürümezliği, kazanılmış haklara saygı gösterilmesi konularında bizden farklı bir anlayışa sahip bulunmaktadır. Ya bizim anlayışımızı benimseyen yabancı sermaye ile yetinmemiz ya da bizim anlayışımızı ileri batı ülkelerinin anlayışına paralel hale getirmemiz zorunluluğu vardır. İkincisini yaparsak, yıl içinde yapılan vergi oranı artırımlarının o yıla ilişkin kazançlara uygulanmayacağını, ayın son günü mükerrer gazetede yayımlanan yeni vergi tutarlarının o günkü satışlara uygulanmayabileceğini kabul etmek zorunda kalacağız. İlk yolu benimserseniz; niye Amerikalı, İngiliz, Fransız, Alman sermayesi Polonya, Macaristan’a giderken Türkiye’ye gelmiyor diye şikayet etmeyeceğiz.¹²⁵

¹²⁴ Çeken, a.g.e., s.115.

¹²⁵ Erdikler,a.g.m., s.12.

Türkiye, içinde bulunduğu coğrafyada yabancı sermayeyi büyük ölçüde çekebilecek bir bölge ülkesidir. Türkiye, Avrupa ile Asya'nın birleştiği noktada yer almaktadır. Jeopolitik konumu bakımından, Avrupa, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya, Akdeniz ile Karadeniz bölgelerinin özelliklerinin hepsini bir arada bulunduğu bir ülkedir. Doğu-Batı ve Kuzey-Güney ekseninde bir kavşak noktasında yer almaktadır. Ortadoğu ve Avrasya bölgelerindeki zengin enerji kaynaklarının Avrupa ve dünya piyasalarına aktarılmasında doğal bir köprüdür. Bu konumdan dolayı, jeopolitik önemi çok fazladır. Bu özelliklerinden dolayı Batı, Türkiye'nin önemini kavramıştır.¹²⁶ Orta Doğu, Kafkasya ve Türk Cumhuriyetleri ile olan bağı yabancı yatırımcılar için, cezbedici bir özellik taşımaktadır. Ayrıca, Orta Doğu ve Kafkasya petrolü ile Orta Asya doğalgazı ile batı arasında bir geçiş kapısı konumundadır.

Yaklaşık 70 milyon nüfus ve 0-14 yaş grubundaki % 28'lik nüfus ile Türkiye, dinamik ve gelecek vadeden bir ekonominin yanı sıra, artan alım gücü ile de yabancı yatırımcılar için büyük ve hareketli bir pazar oluşturmaktadır.

Türkiye, dinamik ve birçok OECD ülkesi ile karşılaştırıldığında büyüme potansiyeli yüksek olan bir ülke konumundadır. Dünya Ticaret Örgütü göstergelerine göre Türkiye, Dünya ticaretinde 20 en dinamik ülke arasında yer almaktadır. 2000 ve 2001 krizleri ile bir miktar küçülme yaşanması bu durumu değiştirmemiştir.

Genç, nitelikli, kolay eğitilebilir ve motivasyonu yüksek bir işgücü, Türkiye'nin diğer önemli bir avantajıdır.

Haberleşme ve diğer altyapı hizmetleri yatırımcıların ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeydedir. 1980 sonrasında geçirdiği dönüşümle ortaya çıkan dinamik ve dünyanın her yerinde yatırıma ve yabancı yatırımla ortak girişlere arzulu bir özel sektörü mevcuttur.

Türkiye'nin ihracat ve ithalatı, potansiyelini tam olarak yansıtmasa da önemli boyutlardadır. Türkiye, 1996 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşması imzalanmıştır. Bununla birlikte AB ülkeleri ile yoğun bir dış ticaret ilişkisi içindedir. Bu da Türkiye'de üretilen ürünlerin ihraç imkanlarının kolaylığını ifade etmektedir.

Özelleştirme programının uygulanmasının ivme kazanması da dolaysız yabancı yatırım girişini hızlandıracaktır.

¹²⁶ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermyat.doc>.

Uluslar arası Tahkim'e ilişkin yasal düzenlemelerin yapılmış olması ve enerji ve diğer altyapı sektörlerinde özel sektörün de yatırım yapmasına olanak tanınmış olması yabancı yatırım girişlerine katkıda bulunacaktır.¹²⁷

Ekonomik ve sosyal reformlar sonucunda ulaşılması hedeflenen makro ekonomik istikrar, yabancı yatırımcıların beklentilerini olumlu yönde etkileyecektir.

Yabancı sermaye, içinde bulunduğumuz koşullarda, Türkiye için büyük bir tehlike oluşturur. Yabancı sermaye girişi; ondan çok daha güçlü ve dinamik bir ulusal yatırım eğilimi olmadıkça ülke üzerinde bir "ekonomik işgal" etkisi yaratır. Bu işgalin yoğun etkisi nedeniyle yabancı sermayenin verdiği zararlar, sağlayacağı faydalardan çok daha fazla olacaktır. Yabancı sermayenin, ev sahibi ülkeye sağladığı ekonomik yararlar şunlardır:

- Yabancı sermaye ev sahibi ülkenin toplam tasarruf oranını yükseltir. Sermaye açığını kapatır. Yatırım oranını ve üretim kapasitesini arttırır.
- Ülkeye ileri teknoloji ve işletmecilik bilgisi getirir.
- İthal ikamesi ve ihracatı arttırma etkileriyle, dış açığı azaltır.
- Yurtiçi rekabeti arttırır, tekelliliği kırar.
- İşsizlik sorununun çözümüne katkıda bulunur.
- Sağladığı kârlar yoluyla, vergi gelirlerini arttırır.

Yabancı sermayenin faydaları garanti değildir. Çünkü bunlar Batının kendi çıkarları zemininde oluşturduğu bir bilimin, teorik gerçekleridir. Yabancı sermayenin faydalarından hiçbiri Türkiye'de gerçekleşmemiştir. Yabancı sermaye grossmarket-perakende, elektrik üretim- dağıtımı, bankacılık, telekom- iletişim, gibi 'gelirin yurtiçinde yaratıldığı' dört sektörde yoğunlaşma eğilimi içindedir. Bu sektörlerin ortak özelliği, yaratılan gelirin ya da tasarrufların yurtiçinde yaratılıyor olmasıdır. Ne bankacılık, ne enerji, ne de söz konusu ettiğimiz diğer sektörlerde dış alemden sağlanan ihracat geliri yoktur. Teknoloji ve sabit sermaye transferi de söz konusu değildir. Yapı değişmezse yabancılar yurtiçinde üretilen gelir ya da tasarrufu kendi merkezlerine aktaracaktır. Bu durumda cari açık ilelebet kapatılamaz.

Yabancı sermayenin sektörel yoğunlaşmasına örnekler şöyledir;

¹²⁷ Güneş, H.Hilmi, Türkiye'de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişim Sürecine Şubat 2001 Krizinin Etkileri, , Marmara Üniv.Sos.Bil.Ens.İkt.A.Bilim Dalı Uluslar arası İkt.Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004, s.67.

- Dünyanın üçüncü büyük perakendecisi konumundaki Fransız Carrefour; Fiba Holding'in iştirakleri arasında yer alan, Türkiye'nin en büyük üçüncü süpermarket zinciri Gima ve Endi'yi 132,5 milyon dolara satın aldı.
- Çukurova Holding'in Turkcell'deki yüzde 52 hissesi TeliaSonera'ya satılıyor.
- Türkiye Ekonomi Bankası'nın (TEB) yüzde 50 hissesi, BNP Paribas'a satıldı.
- Denizbank, Finansbank ve Garanti Bankası için satış görüşmeleri sürüyor.

Yabancı sermaye Türkiye'nin tasarruf oranını yükseltmiyor. Yatırım oranını ve üretim kapasitesini artırmıyor. Çünkü zaten mevcut üretim tesislerini satın alıyor. Yaptığı, ancak kendisi açısından bir yatırımdır. Türkiye açısından ise, yatırım değil plasman yapılmış oluyor. Çünkü tesisin sadece sahibi değişiyor. Nitekim Türkiye'de doğrudan yabancı sermayenin toplam yabancı sermaye içindeki payı çok düşüktür. 2004 yılı itibarıyla Türkiye'ye giren yabancı sermaye 22,6 milyar dolardır. Bunun içindeki doğrudan yatırımların değeri 2,6 milyar dolardır.

Türkiye'ye ileri teknoloji de girmiyor. İleri teknoloji için, şirketin yeni sahibinin yeni yatırım yapması gerekir ki bu çok düşük bir olasılıktır.

Yabancı sermayenin eline geçen şirket, sağladığı kârlar yoluyla vergi gelirini arttırmıyor. Ulusal şirket yabancı olunca, sadece kâr sahibi ve vergi mükellefi değişmiş oluyor. Buna karşılık, yurt dışına yapılan gelir transferi artıyor.

Ekonomik gelişme ulusal tasarruflarla başlar, onunla sürdürülür. Bu mekanizma Türkiye gibi ülkelerde yeni emperyalizmin tahrik ettiği aşırı tüketim nedeniyle işlemez. Çünkü yurtiçi tasarrufun artması kasıtlı olarak engellenmiş oluyor. Sonuç yabancı sermayenin vazgeçilmezliği yalanı ve propagandası olmaktadır.¹²⁸

¹²⁸ Dura, Cihan, "Yabancı Sermaye Türkiye'ye Zarar Veriyor", <http://www.turksolu.org/88/dura88.htm>
18.01.2007

IV) KISA VE UZUN VADEDE TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYEDE YAPILMASI GEREKENLER

Türkiye, gerek yeraltı gerekse yerüstü zengin kaynaklara sahiptir. Türkiye'nin 70 milyonu aşkın büyük bir nüfusu, çalışkan, yetişmiş ve nitelikli bir işgücü vardır. Ayrıca Türkiye, doğu ile batının karıştığı noktada, coğrafi konum olarak önemli bir yerde bulunmaktadır. Asya ve Avrupa arasında bir köprü vazifesi görmesi, Orta Doğu, Kafkasya ve Türkiye Cumhuriyetleri ile olan bağı yabancı yatırımcılar için cezbedici bir özellik taşımaktadır. Türkiye birçok OECD ülkesi ile mukayese edildiğinde büyüme potansiyeli yüksek olan bir ülke konumundadır. Dünya Ticaret Örgütü verilerine Türkiye, dünya ticaretinde en dinamik 20 ülke arasında yer almaktadır.

Türkiye kalkınma ve sanayileşme kararını daha önce almış ve bu konuda çok şeyler başarmıştır. Türkiye, bugünkü ekonomik durumu, kalkınma ve sanayileşme hedefi ve uzun vadeli projeleri ile gerek sermaye gerekse teknoloji bakımından yabancı sermayeye büyük ihtiyaç duymaktadır.¹²⁹

Türkiye'de, ekonomik büyümeyi hızlandırabilmek için iç tasarruflar yeterli değildir. Dolayısıyla yabancı kaynaklara ve özellikle bunlar içinde en sağlam, en güvenilir ve en uzun vadeyle Türkiye'ye gelebilecek direkt yabancı sermaye yatırımlara ihtiyacımız vardır. Türkiye gelişmekte olan bir ülke olduğundan, ekonomik sorunları başında kaynak yetersizliği gelmektedir.

Türkiye'nin, mevcut tasarruf yetersizliği ve düşük kalkınma ile gelişmiş ülkelerin ulaşması oldukça zordur. Türkiye'nin yıllık ortalama % 10'luk bir büyüme sağlayabilmesi için başvurabileceği en sağlam dış kaynak, yabancı sermayedir.¹³⁰ Öte yandan, özel yabancı sermaye yatırımları, ancak özel koşulların varlığında herhangi bir ülkenin kalkınmasına katkıda bulunabilir. Bunun dışında yabancı sermayeyi mutlak kalkındırıcı bir faktör saymak yanlıştır. Yabancı sermaye bir ülkeye, götürdüğünden daha fazlasını geri getirmek için gider.¹³¹

Türkiye'ye gelmesine izin verilen yabancı sermayenin yaklaşık % 90'ını OECD kökenli olup ve bunların içinden de büyük bir bölümü AB ülkelerinden gelmektedir.

¹²⁹ Karakoyunlu Erdoğan, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Uygulamaları*, 2. Türkiye İktisat Kongresi 2-7 Kasım, DPT Yayınları, s.424.

¹³⁰ Çeken, a.g.e., s.117.

¹³¹ Başkaya, Fikret, *Az Gelişmişliğin Sürekliliği*, İmge Kitabevi, 4.Baskı, Ankara, 2001, s.52.

İzin verilen yabancı sermayenin yatırım türlerine bakıldığında, iştirak ve yeni yatırım türleri en yüksek paya sahip olmuşlardır.

Türk ekonomisinde yabancı sermayenin profiline baktığımızda Türkiye'ye 1980-2001'in ilk çeyreğinde toplam olarak 29.223.33 milyon dolarlık yabancı sermaye giriş izni verilmiştir. Bu dönemdeki fiili giriş ve 14207 milyon dolardır. Bu oran izin verilen yabancı sermayenin yaklaşık % 48.6'sına tekabül etmektedir. 1980-2001'in ilk çeyreğindeki yatırım belgelerinin toplam yatırım tutarı 13.958324,36 milyar Türk Lirasıdır, faaliyette bulunan firma sayısı 5.456, bu firmaların toplam sermayesi ise 3.504.412.29 milyar Türk Lirasıdır ve bunun içindeki yabancı sermaye miktarı da 1.925 trilyon Türk Lirasıdır. Bu miktar toplam sermayenin % 54.9'una tekabül etmektedir.

1999,2000 ve 2001 yıllarının ilk çeyreğinde ülkemizde sırasıyla 105,74 ve 128 adet yabancı sermayeli firmanın kuruluşuna izin verilmiştir. İzin verilen yabancı sermayenin yatırım türlerine göre bakıldığında, 2000 yılının ilk çeyreğinde yeni yatırım, 397 milyon dolarla ilk sırada, iştirak yatırımlar ise 81 milyon dolarla ikinci sırada yer almakta, 2001 yılının ilk çeyreğinde tevsii yatırımlar 209 milyon dolarla ilk sırada, sermaye artışları 183 milyon dolarla ikinci sırada yer almaktadır.

Türkiye'de 1980-2001'in ilk çeyreğinde yabancı sermaye izinlerinin sektörel dağılımına bakıldığında, 16 milyar dolarla imalat sektörü ilk sırada yer almaktadır. Hizmetler sektörü 12.500 milyar dolarla ikinci sırada, tarım sektörü 442.49 milyon dolarla üçüncü ve madencilik sektörü 273,43 milyon dolarla dördüncü sırada yer almaktadır.

Yukarıda belirtilen verilerden ziyade önemli olan, yabancı sermayenin Türk ekonomisine olan doğrudan ve dolaylı etkilerini tespit edebilmektir. Doğrudan etkiler daha çok üretim istihdam ve ödemeler dengesinde meydana gelen değişmelerle ilgili yabancı sermayenin ülke ekonomisine yapacağı dolaylı etkiler ise, ekonomik büyüme sonucunda ekonomideki diğer değişkenlerin etkilenmesidir.

Direkt yabancı sermaye yatırımlarının Türk ekonomisine doğrudan etkisi, milli gelire olan net katkısıdır. Milli gelir etkisiyle çok yakından ilgili olarak, direkt yatırımların Türkiye'nin ödemeler dengesi üzerinde yaratmış olduğu etki de oldukça önem taşımaktadır. Ödemeler dengesine olumlu etkide bulunması genel olarak direkt yabancı sermaye yatırımlarına yönelik temel beklentilerden birini oluşturmakla beraber,

Türkiye için bu beklenti özel bir önem taşımaktadır. Bunun sebebi, Türkiye'nin yıllardır sürekli olarak dış ticaret açığıyla karşılaşmasıdır. Türkiye bu açığı az da olsa dış sermaye ile gidermeye çalışmaktadır.¹³²

Dış ödemeler bilançosu açısından bakıldığında direkt yabancı sermayede azalan bir seyir göstermektedir. 1994 yılında 559 milyon dolardan, 1995'te 772 milyon dolara çıkan doğrudan yabancı sermaye, 1996'da 612 milyon dolara ve 2000 yılında da 112 milyon dolara düşmüştür.¹³³

Direkt yatırımların Türk ödemeler dengesi üzerindeki ilk etkisi pozitifdir. Önce yatırımcı olarak ülkemize gelen ilk kurucu firma bir defaya mahsus olmak üzere ödemeler dengesine olumlu bir katkıda bulunur. Çünkü ülkemize bir sermaye girişi var. Bu firmaların kuruluşu tamamlayıp üretime geçmesiyle hem ihracat yoluyla hem de ithal ikamesi yoluyla ödemeler dengesine katkıda bulunmaya devam eder. Ancak, bu firmaların hammadde ve malzeme ithaline başlaması ve dış faktörlere ödeme yapmasıyla ödemeler dengesi olumsuz yönde etkilenebilmektedir.¹³⁴ Türkiye az da olsa ödemeler dengesi açığının bir kısmını direkt sermaye hareketleri ile gidermektedir.

Türkiye ekonomisi, direkt yabancı sermaye yatırımları sayesinde sabit sermaye birikimini artırmakla ve bu da ülkemizin ekonomik gelişmesini ve kalkınmasını hızlandırmaktadır. Türkiye'de büyüme hızı ile sabit sermaye oluşumu yadsınamaz, Ülkemizde 1991 yılında büyüme hızı düştüğünde, aynı yılda yabancı sermaye girişi artmamış, üstelik sermaye oluşumu da zayıf kalmıştır. 1994 yılında bir önceki yıla göre sabit sermaye yatırımları azalmış ve diğer faktörlere de bağlı olarak büyüme hızı % -6.4 olmuştur. Aynı durum 1999 yılında da ortaya çıkmıştır. Ancak buradaki doğrudan yabancı sermaye ve üretim ilişkisi yabancı sermayenin üretimdeki azalmaya bağlı olarak değiştiği şeklinde yorumlanmalıdır¹³⁵

Direkt yabancı sermayenin ülkemize sağlayacağı olumlu etkilerden birisi de, yurtiçi istihdam seviyesini yükseltmesidir. Yabancıların yatırımları arttıkça açık işsizlerin işe alınmasıyla ülke ekonomisinde yeni istihdam olanakları da yaratmış oluyor.¹³⁶

¹³² Çeken, a.g.e., s.117.

¹³³ TOBB,Ekonomik Rapor, 2000, s.110.

¹³⁴ Sezgin, İzlem, *Yabancı Sermaye*, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Müd. Yayınları, İstanbul, 1991, s.4-5.

¹³⁵ Çeken, a.g.e., s.118.

¹³⁶ Savaş, Vural, *Kalkınma Ekonomisi*, Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1994, s.98.

Ülkemizdeki yabancı firmalara baktığımızda, firma sayısı 1980’de 78’dir. O dönemde sadece 78 firmada istihdam edilen kişi sayısı oldukça azdır. Oysa 2000’in ilk çeyreğinde yabancı firma sayısı 5.456’ya ulaşmıştır. Bu da gösteriyor ki ülkemizde o kadar kişi de iş bulmuş demektir.

Direkt yabancı sermayenin ülke ekonomisine sağlayacağı bir diğer olumlu etki de, devletin vergi gelirlerinin artmasıdır. Yabancı sermaye yatırımlarının, yerli yatırımlardan büyük olması ülkemizin zengin bir vergi kaynağına sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü bunların devlete çeşitli vergiler ödediği, dolayısıyla kamu kaynaklarına net bir katkı sağladığı açıktır.¹³⁷ Devletin bu firmalardan aldığı vergi gelirleri sonucunda kamunun yatırımlara ayırabileceği kaynaklar artmakta ve yabancı sermaye bu yolla ülkenin kalkınmasına önemli bir katkıda bulunmaktadır. Fakat ülkemiz bu firmalara vergi muafiyeti veya vergi indirimi gibi kolaylıklar sağlamışsa yukarıda bahsettiğimiz artış çok fazla olmayacaktır.

Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmaların ülke ekonomisinde yaratacağı diğer bir etki ise dolaylı etkidir. Dolaylı etki daha çok dışsal ekonomilerle ilgilidir. Ülke ekonomisine yaratacağı dışsal ekonomilere örnek olarak, yabancı sermayenin beraberinde getirdiği teknoloji, güçlü organizasyon, yönetim bilgisi, çalışanların kalifiye düzeylerinin yükseltilmesi ve teknik bilgi sayesinde birçok sektörün özellikle imalat ve hizmet sektörünün gelişmesine sebep olduğu gibi yurtiçi üretim ve tüketim kapasitesinin de artmasına yol açmaktadır. Bu firmaların yerli firmalarla işbirliği yapmaları ülkemizin ekonomisi için bir sermaye, bilgi ve tecrübe transferi demektir. Ayrıca, bu bir yönü ile okul görevini sağlayabileceği kuşkusuzdur.¹³⁸ Bu firmalar, ülkemize üretim ve yönetim bilgisini getirerek verimlilik artışı sağlayabildikleri gibi dünyadaki ekonomik gelişme sayesinde üretim fonksiyonlarında bir takım değişiklikler getirmekte ve ülkemizin karşılaştırmalı üstünlük durumunu değiştirmektedir. Ayrıca bu teknolojiler sayesinde üretimin maliyeti düşer ve ucuz fiyatla piyasaya mal sürmesine neden olur. Bu da daha çok ülkemizdeki tüketici kitleye

¹³⁷ Tuncer, Baran, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Sorunu*, A.Ü..SBF.Yayımları, Ankara, 1968, s.106.

¹³⁸ Kılıçbay, Ahmet, *Türkiye’nin Ekonomi Politikaları (1930-96 Sonrası)*, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.264.

yaramaktadır. Çünkü tüketiciler hem mevcut ürünlerin daha kalitelisini hem de ürünleri piyasada rahatlıkla ucuz bir fiyattan bulabilirler.¹³⁹

Çeşitli sektörlerde devam etmekte olan kamu kesiminin ağırlığının azaltılması ve piyasa mekanizmasının işleyişini engelleyecek uygulamalardan (fiyat kontrolleri ve tarife dışı engeller) kaçılması Türkiye'ye olan güvenin sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Çok uluslu şirketlerin ana merkezleri tarafından yapılan araştırma ve geliştirme ve benzeri harcamaların, ürünün kullanıldığı bağlı kuruluşlara paylaştırılmasını ifade eden hizmet bedellerinin vergiden düşürülebilmesi, Türkiye'nin imzaladığı çok taraflı çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının gereğidir. Bu konuda vergi mevzuatında yapılması gereken düzenleme yabancı yatırımcılar açısından önem taşımaktadır.

Uzun dönemli ekonomik ve politik istikrarın sağlanması ve kayıt dışılığın önlenmesi, hakkın tesliminde görülen gecikmelerin giderilmesi ve ihtisas mahkemelerinin kurulması ve hukuk sisteminin işler hale getirilmesi, hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için yatırım ortamının arzu edilen koşullara kavuşturulması için gereklidir.

Yabancı yatırımcılar ile yerli yatırımcıların ortak girişimleri desteklenmeli, teşvik edilmelidir. Bu ülke ekonomisinin dünyaya açılmasını ve ülkenin dünyaya entegre olması kolaylaştıracaktır.

Bütün bunlara ilaveten, dolaysız yabancı yatırım girişlerine ivme kazandırılması için özelleştirme uygulamalarının hızlandırılması gerekmektedir. Ayrıca, yabancı yatırımları ileri teknoloji gerektiren üretim alanlarına yönlendirecek şekilde tanıtım yapılmalıdır.

Ülke kalkınmasına ve rekabet gücünün arttırılmasına katkıda bulunacak sektörler ve özellikle ileri teknoloji gerektiren alanlarda yapılacak yerli ve yabancı yatırımlar için, arazi tahsisi, başlangıç döneminde vergi tatili ve serbest bölgelerde uygulanan koşullara benzer koşulların yaratılması gibi ek teşvik unsurlarından yararlanılmalıdır.¹⁴⁰

Her sene takriben bir buçuk milyon gencimize yeni iş imkanı sağlamak durumunda olan memleketimizde istihdam, en acil meselelerden biridir. Yaş ortalaması gittikçe yükselen gelişmiş sanayi memleketleri ile, Avrupa başta olmak üzere, zamanında

¹³⁹ Çeken, a.g.e., s.119.

¹⁴⁰ Güneş, a.g.e., s.71.

ekonomik işbirliğinin artırılması en pratik çözümdür. Yabancı sermaye daha plânlı, daha beynelmilel ve daha büyük mali imkanlara ve bilgiye sahip olduğundan, mahalli krizlerden daha az etkilenecek ve istikrarlı bir istihdam potansiyeli yaratabilecektir. Zamanla bunun sosyal dengeler, emeklilik vs. gibi önemli meselelerde büyük katkıları görülecektir.

Personel eğitiminde ve tecrübeli idarecilerin gelişmesinde kendi imkanlarımızla ancak çok daha kısa ulaşılabilecektir. Yabancı sermaye gerek Türkiye'ye yolladığı uzmanlarla ve gerekse de buradan görev veya eğitim amacıyla muhtelif memleketlere gönderdiği Türk personeli ile memleketimizde eğitilmiş personel sayısının nitelik ve nicelik bakımından artmasını sağlayacaktır. Nitekim 1980'li yıllardan beri dışa açılmış olan memleketimizin ihracat ve teknoloji transferinde gösterdiği başarıda bu insanlarımızın büyük katkısını inkar etmek mümkün değildir.

Amaç yabancı sermayeyi cezbederek bütün ekonomimizi yabancılaştırmak değil, yabancı sermayeyi kullanarak, karşılıklı menfaatler çerçevesinde ekonomiyi kuvvetlendirmek, sermaye birikimini arttırmak ve yeni yatırımlara fon ve bilgi sağlamaktır. Zamanla Türk Sermayesi'nin dış memleketlerdeki yatırımları da artacaktır.¹⁴¹

¹⁴¹ Hornfeld, Arnold, Türkiye'nin Geleceğinde Yabancı Sermayenin Etkileri, *Mercek Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası*, İstanbul, Nisan 2001, s.11.

III.BÖLÜM

DÜNYADA YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ

I) TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYEYİ TEŞVİK EDİCİ GELİŞMELER

A) Finansal Serbestleştirme (Liberalizasyon)

1980'lerin başından itibaren, gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda görüldüğü gibi, Türkiye'de de yeni bir ekonomik gelişim programı başlatılmış ve liberalizasyon programları uygulanmaya konulmuştur. Ekonomik liberalizasyondaki amaç, piyasa mekanizmasına dayalı, dünya ekonomileriyle bütünleşmeyi sağlayacak ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanmasıdır. Ekonomik liberalizasyon programı dış ticaret, finans ve kamu sektöründe yeniden yapılanma çalışmalarını içeren 24 Ocak Kararları sonrasında getirilen hukuki, ekonomik düzenlemeler uygulamaya geçirilmiştir. Bugün ekonomik liberalizasyonda gelinen nokta, Türkiye'nin dış ticaret ve finansal alanlarda hukuki düzenlemeler açısından bazı gelişmiş ülkelere bile daha fazla serbesti olanakları sunmuş olmasıdır.¹⁴²

Finansal liberalizasyon; genellikle hükümetlerin gelişmiş ülkelerin uluslar arası finansal faaliyetlerini kendi ülkelerine çekmek için bankacılık finans sistemi üzerindeki denetim ve kısıtlamaları kaldırdığı ya da önemli bir ölçüde azalttığı deregülasyon uygulamalarının bir sonucu olarak gösterilmekte ve ekonomilerin uluslar arası sermaye akımlarına açılma süreci olarak ifade edilmektedir.

Finansal küreselleşmeye, çok taraflı parasal işbirliğini öngören Uluslararası Para Fonu (IMF) 'nun çalışmaları sonucunda uluslar arası para sisteminin II.Dünya Savaşı sonrasında aldığı şekil, Dünya Bankası ve konsorsiyum bankaları gibi kuruluşların büyük çaplı sermaye yatırımı gerektiren projeleri desteklemeleri, doların 1973'teki devalüasyonu sonucunda kurların dalgalanmaya bırakılması ve teknolojiye yaşanan gelişmeler etkili olmuştur. Bunların dışında reel sektördeki ve dünya ticaretindeki gelişmeler, çok uluslu şirketlerin yatırımlarındaki artış, menkul kıymetlendirme,

¹⁴² Akyüz, Yılmaz, "Ekonomide Liberalleşme ve Sanayileşme : Latin Amerika Deneyimi", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Ankara, 1994, s.10-12.

finansal araçların çeşitliliğindeki hızlı artış, mevzuatın hafifletilmesi, finansal liberalizasyon gibi politik, kurumsal ve teknik etkiler de rol oynamıştır.

1980'lerde yaşanan borç krizi ile önemli ölçüde daralan fiş finansman imkanları sonucunda gelişmekte olan ülkeler kalkınma ve büyümelerini gerçekleştirmek amacıyla gereksinim duydukları sermaye birikimini sağlamak için özel sermaye akımlarının bileşimini değiştirerek, yabancı sermayeye kaymıştır. Dolayısıyla sermayenin dünyasallaşması olgusu ile borç sorunları arasında bir ilişkidir söz edilebilir.¹⁴³

Küresel sermayeyi ülkemize çekebilmek amacıyla dış ticaret esas olarak 1980'lerden başlayan ve 1996'daki AB ile kurulan Gümrük Birliği ile serbestleşmiştir. Mali serbestleşme ise faiz hadleri üzerindeki kontrollerin kalkması, 1984'de döviz ticaretinin serbestleştirilmesi, 1986'da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulması, 1985'de Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemleri yapması, 1989'da sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ve döviz kurunda konvertibilitenin sağlanması aşamalarından geçmiştir. 1989 yılından itibaren Türkiye mali bakımdan dünyanın en liberal ülkelerinden biri haline gelmiştir.

Bu düzenlemeler ile birlikte Türkiye hızlı bir liberalleşme sürecine girmiş ve bu süreç içinde bankacılık sisteminin döviz varlık ve yükümlülükleri artmaya başlamıştır. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren kamu kesimi açıklarının yurtiçi piyasalardan yüksek oranlı reel faizler karşılığında finanse edilmesi, 1990'lı yıllarda kamu kesimi iç borçlanmasının sürdürülemez boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Yüksek oranlı reel faiz politikalarının diğer bir etkisi ise yurtiçine doğru sıcak para hareketlerini teşvik etmiş olmasıdır. Sıcak para politikasının uygulanması ve bankacılık sisteminin giderek artan açık pozisyonları, 1994 yılındaki krizin temelini oluşturmuştur. 5 Nisan 1994 tarihinde alınan kararların etkisiyle Türkiye belirli bir süre için kriz ortamında uzaklaşmıştır. Ancak ekonomideki yapısal düzenlemelerin gerçekleştirilemeyişi, 2000 ve 2001 yılında yeni krizlerin meydana gelmesini hızlandırmıştır. Bu krizlerin ortaya çıkmasında 14 milyar dolarlık sıcak paranın kendi ülkelerine dönmesi etkili olmuştur. Bunun sonucunda önce kurlar ardından da faiz oranları tırmanışa geçmiştir. Döviz krizi bir bankacılık krizine dönüşünce, ekonomi yüzde 9,5 oranında daralmış ve bunun

¹⁴³ Durusoy, Serap, "Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri", <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/finans.htm> 08.01.2007

sonucunda 1,5 milyona yakın işçi, özel sektör ve esnafın işsiz kaldığı bu krizin açtığı yaralar henüz tamamıyla kapanmamıştır.

Kısa vadeli sermaye hareketleri, diğer gelişmekte olan ülkelerde nasıl sonuçlanmışsa ülkemiz açısından da benzer sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle çok tehlikeli olarak görülen sıcak para hareketlerini kontrol edebilmek için kayıt altına alma tartışmaları ülkemizde de yaşanmaktadır. Vergilendirilmesi durumunda kısa vadeli sermaye hareketlerinde azalma olacağı, alınmaması durumunda ise krizlerin önemli nedenleri arasında olmaya devam edeceği yönünde şüpheler bulunmaktadır.¹⁴⁴

Türkiye'deki liberalizasyon programı çerçevesinde finansal sistemde serbest faiz politikası, konvertibiliteye geçişle paranın yurtiçi ve dışında serbest dolaşımı, vergi teşvikleri kredi kısıtlamalarının esnekleştirilmesi, yabancı sermayenin teşvik edilmesi gibi önemli adımlar atılmıştır. Dış mali işlemlerde yapılan liberalizasyonla sermaye giriş ve çıkışlarına ilişkin işlemlerde serbesti sağlanmıştır. Sermaye çıkışına ilişkin düzenlemeler sonucunda yurtdışına sermaye transferi ve yabancıların yurtiçindeki finansal piyasalardan borçlanabilmesi mümkün kılınmıştır. Yurtiçinde yerleşik kişilerin döviz cinsinden borç- alacak ilişkilerine, yurtiçindeki bankaların ve diğer kuruluşların yine yurtiçindeki kişi ve kuruluşlara döviz cinsinden ya da dövize endekli borç verebilmeleri ve döviz cinsinden işlem yapabilmelerine serbesti getirilmiştir.¹⁴⁵

Önceki yıllarda, gelişmekte olan ülkeler için yabancı sermaye teknolojiyi geliştirmek, sermaye açığını kapamak, işsizliğe çözüm getirmek, döviz rezervlerini genişletmek ve ucuz hammadde kullanmak amacıyla getirilirken bugün bunlara ek olarak, sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak, dışa açılmak, ülke içinde dengeli bir rekabet ortamı yaratmak, çevre koruma ve insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi hedefler de benimsenmiştir. Bu hedefler, bağlamında, gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye girişi borçlanma yolu ile gelir yaratarak talebi etkilemekte ve dünya ticaretindeki gelişmeyi hızlandırarak küreselleşmeyi artıran bir rol üstlenmektedir.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Meriç, Metin,- Ay, Hakan, "Küreselleşme Olgusunun Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkisi", *Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu (10-14 Mayıs 2004, Belek-Antalya), Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004. s.309-310.

¹⁴⁵ Akyüz, a.g.m., s.20.

¹⁴⁶ Durusoy, a.g.m., s.2.

Gelişmekte olan ülkelerden Güney Kore ve Meksika'da da Türkiye'deki gibi benzer liberalizasyon programları uygulamaya geçirilmiştir. Ancak bu ülkelerdeki sermaye piyasalarının gelişim hızı daha ileri bir düzeydedir. Güney Kore ve Meksika borsalarında yabancıların payı Türkiye'nin çok üzerindedir. Yabancıların ABD ve Japon borsalarındaki payı % 5 civarında olduğu halde, bu oran Güney Kore'de % 2 – 10 arasında değişiklik göstermekte ve Meksika için % 25 seviyelerine kadar çıkmaktadır.¹⁴⁷

Türkiye'de finansal işlemlerde 1980'lerden bugüne kadar ki uygulamalar sonucunda, özellikle yabancı yatırımcılar yerel menkul kıymet piyasalarında hisse senedi, tahvil ve diğer sermaye piyasası araçlarını alıp- satabilmekte, bunlarla ilgili sermaye transferleri, döviz mevduatı hesapları açtırma ve repo piyasalarına girebilme serbestisi içerisinde hareket edebilmektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerin belli bir evrim içerisinde olmadan ve makro ekonomik dengeler sağlanmadan çok çabuk bir şekilde finansal serbestleşmeye gitmeleri krizle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Nitekim, sermaye hareketleri karşısında gelişmekte olan ülkelerde sorunların çıkmaması için önce kamu ve para piyasaları dengesinin sağlanmış olması, dış ticaret açığının kapanması gerektiğini belirtir. Makro ekonomik denge oluşturulmadan ve para politikaları üzerinden kalkacak müdahalenin yerini alacak araçlar yaratılmadan finansal serbestleşmeye gitmek hatalı görülmektedir. Bu nedenle, dış finansal serbestlikten önce kamu yatırım ve tüketim harcamalarının kısılması, kamu teşekküllerinin özelleştirilmesi, sübvansiyonlara son verilmesi, ve dış ticaret dengesinin sağlanmış olması gerekmektedir. Ancak 1990'lı yıllarda Meksika ekonomisinin kamu açığı ve dış ticaret açığı olmamasına rağmen finansal bir kriz içerisine girmesi, krizlerin arkasında sadece kamu açığı ve dış ticaret açığını görmenin yeterli olmadığına işaret etmektedir.

Ancak sermaye kontrollerinin olması gerektiği görüşüne karşılık bunun aksini savunanlarda olmuştur. Nitekim, Endonezya Maliye Bakanı Mari'e Muhammed ülkesinde yaşanan ekonomik krize rağmen eski kısıtlamaların yeniden canlandırılması yerine, ekonomik ve finansal liberalleşmenin artması yönünde hareket etmiştir. Endonezya'ya karşı olumsuz yaklaşımı önlemenin tek yolu, ekonomiyi daha fazla

¹⁴⁷ Akyüz, a.g.m., s.20.

serbestleştirmek olarak görülmüştür. Öyle ki, bu görüş Endonezya Merkez Bankası tarafından da desteklenmiştir. Gerek Endonezya gerekse Tayland Maliye Bakanları, Ticaret ve finansal alanda yeni korumacı girişimlerin yarardan çok zarar getireceğini vurgulamıştır.¹⁴⁸

B) Özelleştirme

Yabancı sermayenin bir ülkeye yatırım yapabilmesi için üretimde kullanacağı doğal kaynakların varlığı, piyasasının büyüklüğü, coğrafik konumu, ekonomik durumu, faktör fiyatları, ulaşım maliyetleri gibi etmenlerin yanında hükümetin belirli öğeler üzerindeki (ticaret politikası, sanayi politikası, bütçe politikası, vergi politikası, v.b.) iktisat politikalarına bağlıdır. Diğer bir deyişle, hükümetin iktisat politikası ülkenin yabancı sermaye çekme kabiliyetini etkilemektedir.

Yabancı sermaye hareketleri sadece ekonomik faaliyetlere değil, aynı zamanda siyasi faktörlere de bağlıdır. Ülkelerin ya da hükümetlerin politikaları yabancı sermaye hareketlerini etkileyen en büyük etmenlerden birisidir. Bir ülkede siyasi istikrarın sağlanması yabancı sermaye düzeyi üzerinde önemli etkisi olduğu yabancı sermaye literatüründe kabul edilmektedir.

Yabancı sermayeyi daha fazla çekebilmek için ister gelişmiş isterse gelişmekte olan ülkeler tarafından özelleştirme politikaları bir araç olarak kullanılmak istenmektedir. Bu amacın gerçekleşmesi, yabancı şahıslar ve teşekküllere hisse senedi ve mülk satışına izin veren bir özelleştirme uygulaması ile mümkün olabilir.¹⁴⁹

Özelleştirme temelde üretimde verimliliği arttırmak, rekabeti esas alan bir piyasa yapılanmasını sağlamak ve hisse senedi mülkiyetini yaygınlaştırarak devletin fonksiyonel etkinliğini belirli alanlar üzerinde yoğunlaştırma yönünde kullanılan bir yöntemdir.

Devlete gelir sağlama, etkinliğin artmasını teşvik etme, hükümetin ekonomiye müdahalesini azaltma, pay sahiplerinin gelişmesini özendirme, rekabeti artırma, devlet mülkiyetindeki KİT'lerin, mahalli idareler ve kamu kuruluşlarının piyasa disiplini içerisine sokulması gibi temel amaçlar çerçevesinde yapılan özelleştirme

¹⁴⁸ Durusoy, a.g.m., s.4.

¹⁴⁹ Şari, Üzeyir, Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme ve Yabancı Sermaye: Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti Deneyimleri, Uludağ Üniv. Sos. Bil.Ens. İkt. Ana bilim Dalı, İktisat Pol.Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2006, s.22.

çalışmalarından beklenen; ekonomik fayda, kârlılık, verimlilik, üretim, yatırım, istihdam gibi unsurlara dayanır.¹⁵⁰

Yabancı sermaye, ülke içindeki tasarruf yetersizliğini gidermek üzere kaynak bulmak, uluslar arası piyasalarla bütünleşerek istikrar sağlamak ve üretimde kullanacağı modern teknoloji ile yönetim tekniklerinin transferini sağlamak amacı ile talep edilir. Özelleştirme uygulamalarında yabancı sermayeye başvurmanın diğer bir nedeni de döviz gelirlerini arttırmaktır. Özellikle ödemeler dengesi sürekli açık veren ülkelerde bu amaç önem kazanmaktadır. Özel yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişini teşvik etmek suretiyle döviz gelirlerini artırma olanağı vardır. Ancak, gelişmiş ülkelerde bile, kamuoyunda en fazla tepki yaratan özelleştirme şeklini, yabancılara yönelik olarak yapılan özelleştirme uygulamaları oluşturmaktadır. Ülke bağımsızlığını tehlikeye sokacağı ileri sürülerek karşı çıkılan bu tür özelleştirmelerde, yabancılara satılan hisse oranını kotalayarak veya yönetim hakkını koruyacak “altın hisseler” oluşturularak tedbir alınmaktadır

Sermaye piyasasının geliştiği ülkelerde, özelleştirmede en çok kullanılan yöntem, sermayenin tabana yayılması görüşü yönünde, menkul kıymet borsaları yoluyla pay senedi satışlarıdır. Diğer yöntem ise doğrudan veya blok satış yöntemidir.

Özelleştirme uygulamalarında yabancı sermaye doğrudan yatırım yapabileceği gibi, portföy yatırımları şeklinde de yatırım yapabilmektedir. Özelleştirmelerde yabancılara satış, yönetim devri ve kiralama şeklindeki uygulamalar doğrudan yabancı yatırımları çekmektedir. Portföy yatırımlar ise, yabancı tasarruf sahiplerinin bir faiz geliri veya kâr payı elde etmek için uluslar arası sermaye piyasalarında menkul kıymetleri satın almaları şeklindeki yatırımlardır. Kamu işletmelerinin hisse senetleri uluslar arası menkul kıymet borsalarına sürülerek satılması ülkeye portföy şeklinde yabancı sermayenin ithaline neden olmaktadır.

Gerek doğrudan yatırımların gerekse portföy yatırımlarının özelleştirme politikası ile ülkeye çekilmesi mümkündür. Bu konuda, doğrudan yatırımlara mı yoksa portföy yatırımlarına mı öncelik verileceği siyasal tercih meselesidir.¹⁵¹

¹⁵⁰ Karacan, Ali İhsan, "Özelleştirme İyileşme Sağlıyor mu? ", *Dünya Gazetesi*, 14 Eylül 1994, 16 Eylül 1994

¹⁵¹ Şari, a.g.e., s.25-26

KİT'lerin sermaye piyasası kanalıyla özelleştirilmesinde, özelleştirilecek KİT sayısı ve boyutu son derece önemlidir. Sermaye piyasası büyük kapsamlı özelleştirme için gerekli fonları karşılayabilecek yeterlilikte olmalıdır. Ayrıca özelleştirme sonucu sermaye piyasalarından büyük miktarda fonların çekilmesi, diğer şirketlerin yararlanabileceği likit kaynakları sınırlayıcı etki yaratabilecektir.¹⁵² Pay senetlerinin ihracında aşamalı satış yöntemi uygulamalarıyla söz konusu olumsuzluklar giderilebilmektedir. Emekli ve yardım sandıklarının, sendikaların, düşük gelirliilerin satışa katılması için özendirici, kolaylık sağlayıcı çalışmaların yapılmasını gerekli kılan özelleştirme çalışmalarında aynı zamanda yabancıların satışlara katılmasını sağlayıcı düzenlemelerle yabancı borsalarda pay senedi satma uygulamaları ağırlık kazanmaktadır.

Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yapılan özelleştirmelerde, özelleştirilen şirketlerin menkul kıymetlerinin yabancı yatırımcılar tarafından alınması da mümkün kılınmaktadır. Yabancılar satılan menkul kıymet yatırımları yabancı portföy yatırımları şeklinde kabul edilmekte ve yabancı sermaye yatırımcılarına ilişkin hukuki düzenlemeler kapsamında değerlendirilmektedir.

Türkiye'de pay senedi ile yapılan satışlar hamiline niteliktedir. Kamu Ortaklığı İdaresi, sahip olduğu pay senetlerini kullanarak yapacağı satışlardan önce, Sermaye Piyasası Kurulu'nun yayınlamış olduğu "Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin Tebliğ"¹⁵²in 6.maddesi doğrultusunda Kurul'a ve Borsa'ya bilgi verir.

Pazarlık yoluyla doğrudan satın alma yani blok satış halinde satışların kimlere yapıldığı, Türk ve yabancı ortaklara ait her türlü veri Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve Kamu Ortaklığı İdaresi kayıtlarında yer almaktadır.

KİT'lerin özelleştirilmesinde sermaye piyasası aracılığıyla pay senedi satışı yönetiminin kullanılması piyasaların gelişmesini arttırıcı bir etki yaratacaktır. Blok veya Borsada satışlarla, yabancı yatırımcılar Türkiye'de portföy yatırımı yapabilecekler ve böylece ülkeye girecek fon miktarında önemli artışlar kaydedilebilecektir. Öte yandan,

¹⁵² Altıntaş, Berra M., "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasalarına Etkileri ", *Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları*- Yayın No.8, Ankara, 1988, s.94.

tekelleşmenin önlenmesi için anti-tröst yasal düzenlemelerin uygulamaya konulmasının önemi de büyüktür.

Özetle, özelleştirme çalışmalarının ekonomide verimliliği artırıcı yönde şeffaf, açık, sağlam ilkeler doğrultusunda hukuki, idari, mali ve teknik tedbirlerle gerçekleştirilmesiyle, Türk sermaye piyasasının da sağlıklı ve etkin işleyişi sağlanabilecektir.

C) Vergi Politikaları

Bir ülkede uygulanmakta olan vergi politikaları, o ülke ekonomisinde bir kesimden diğer kesime kaynak aktarımı için kullanılan önde gelen araçlardan biridir. Tüm dünyada, gelişmesi istenen piyasalara en büyük destek ve teşvik, vergi politikaları yoluyla yapılmaktadır.¹⁵³

Vergi politikaları ve uygulamalarının koordinasyonu, konusu son yıllarda uluslar arası vergilemenin en popüler konularından birini oluşturmaktadır. Her ulusal egemenliğinin en önde gelen simgesi olarak vergi sistemleri, kendi ulusal sınırları içinde hüküm ifade ederken, günümüzde uluslar arası ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve karmaşıklaşması , farklı vergi sistemlerinin birbirleriyle etkileşimi birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur¹⁵⁴.

Ülkelerin büyük kısmı vergileme haklarını vergi mükelleflerinin o ülkede elde ettiği gelirle sınırlamayı kaynağı nerede olursa olsun bütün gelirlerine yaymak istemektedirler. Bu durumda birden fazla ülkeyle bağlantısı olan müteşebbisler bakımından çift vergileme meselesi ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁵ Vergileme yetkisinin hangi ülkeye ait olduğunun belirlenmesindeki problemlerin , ülkelerin kendi vergi sistemlerini ve vergileme yetkilerini ön plana çıkarmalarından doğan çifte vergileme sorunlarının, ikili ve çok taraflı vergi uluslar arası anlaşmalara konu olması gereği ortaya çıkmıştır.¹⁵⁶ Uluslar arası sermaye hareketlerine olumsuz etkisi ve vergilemenin temel ilkelerine aykırılığı nedeniyle uluslar arası çifte vergilemeye ulusal ve uluslar arası düzeyde

¹⁵³ 93/5148 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 31.12.1993 tarihli mükerrer R.G.

¹⁵⁴ Eyüpgiller, S.Saygın, *Uluslar arası Zarar Verici Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri*, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2002, s.69.

¹⁵⁵ Uluatam, Ç.Özhan, *Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi ve Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası (Teori ve Türkiye Uygulaması)*, Ankara Üniv. Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları No:311, Ankara, 1971, s.86.

¹⁵⁶ Nadaroğlu, Halil, *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Yayınları, 11.Baskı, İstanbul, 2000, s.392.

çözümler aranmıştır. Bu alanda OECD ve Birleşmiş Milletler model anlaşmaları önemli aşamalar kaydetmiş ve çifte vergilemeyi önleme konusunda ciddi bir uluslar arası zemin oluşmuştur.

Global bir köy haline gelen dünyamızda bu sorunların münferit ülkelerin kendi vergi politikalarını dayatmalarıyla çözümlenmesi mümkün olamayacağından vergi koordinasyonu ve vergi işbirliği önemli bir konu olarak gündeme gelmiştir.

Maliye politikasının önemli bir kısmını oluşturan vergi politikaları uluslar arası sermaye piyasalarındaki gelişmelerden etkilenmiştir, ülkelerin diğer ülkelerle çakışan vergi ve harcama politikalarının koordine edilmesi, koordinasyonu bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Vergi politikasının oyun alanı ülke sınırlarını aşıp global arenaya dönüştükçe, bireyler arasında adalet kavramının yanı sıra ulusların arasında adaletin sağlanması ve ekonomik etkinlik için ihtiyaç duyulan vergi koordinasyonu kavramı da maliye literatürüne girmiştir.

Vergi politikaları, vergi rekabetinin neden olduğu seyyal vergi tabanlarına uygulanan, etkinlikten uzaklaşan düşüklükte vergilere karşı vergi politikasını oluşturanların başvurdukları bir çare olarak tanımlanmaktadır.¹⁵⁷

Vergilendirme hakkında yabancıları ilgilendiren konulardan biri, dar mükellef yatırım fonu statüsündeki kurumsal yatırımcıların nasıl bir vergilendirmeye tabi tutulacaklarıdır.

Risk sermayesi, gayrimenkul, A tipi yatırım fonları ve daha az hisse senedi içeren yatırım ortaklıkları ve fonlarının kazançları Kurumlar Vergisi'nden muaftır. (% 0) Ancak bu kazançlar üzerinden değişik oranlarda gelir vergisi kesintisi yapılacaktır.¹⁵⁸

Portföyünde % 25'ten daha az hisse senedi bulduran yatırım fonları ve ortaklıklarında %10, diğer menkul kıymet yatırım ortaklıkları ve fonlarında % 0 oranında vergi kesintisi yapılacaktır. Kesinti esnasında A tipi yatırım fonları için belirlenmiş % 25 oranı, sadece Türkiye'de yerleşik kurumların hisse senetleri için dikkate alınacaktır.

Türkiye'de işyeri veya daimi temsilcisi olmayan dar mükellef kurumların, Türkiye'de menkul kıymet alıp-satması halinde, elde ettikleri gelir, sadece sahip

¹⁵⁷ Eyüpgiller, a.g.e., s.70.

¹⁵⁸ 93/5148 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 31.12.1993 tarihli mükerrer R.G.

oldukları menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından doğuyorsa; değer artış kazancı olarak tabir edilmekte ve kur farkından doğan değer artış kazançları vergilendirilmemektedir. Bu hesaplamada, menkul kıymetlerin elde ediliş tarihindeki TCMB döviz alış kuru esas alınacaktır.

Teşvik edici vergi politikası, yabancı sermayeyi teşvik etmek amacıyla da kullanılabilir. Burada önemli olan, sermaye ihraç eden ülkenin yapacağı yatırımlarla, sermaye ithal eden ülkenin az gelişmiş ülkenin gereksinim duyduğu yatırımlar arasında bir uyum sağlamaktır.

Az gelişmiş ülkelerin yabancı sermayeyi teşvik etmesinin bazı amaçları vardır. Her şeyden önce yabancı sermaye, az gelişmiş ekonomilerde yurtiçi tasarruflarla karşılanacak yatırım miktarını azaltır, dolayısıyla yabancı sermaye yatırımları, yurtiçi tasarruflara ek bir kalem niteliğindedir. Bu bakımdan yabancı özel sermaye yatırımları iktisadi kalkınmanın en az özveri ile gerçekleşmesini mümkün kılar. Yabancı sermayenin iktisadi kalkınmada oynadığı diğer önemli bir rol ise, dış ticaret ve ödemeler bilançosu açığını azaltıp, beraberinde modern teknolojiyi getirmesidir.¹⁵⁹

Sermayeyi kendi ülkelerine çekmeye çalışan vergi cennetleri ve tercihli vergi rejimlerinin vergi rekabetinden zarar gören sermaye ihraç eden ülkeler, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bu ülkelere yönelik olarak gerek vergi mevzuatı düzenlemeleri, gerekse idari önlemler almaya yönelmişlerdir.¹⁶⁰

II) YABANCI SERMAYENİN ÖNÜNDEKİ VERGİSEL ENGELLER VE ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Türkiye yabancı sermaye birikimiyle yabancı sermayeye ihtiyacı olan bir ülkedir. Yabancı sermayeyi çekmek için ek bir takım önlemler almak zorunda, rakiplerinden daha iyi imkanlar sunmak durumundadır.

Yabancı sermaye birçok hallerde vekiller eliyle kullanılan bir sermayedir. Yabancı sermayenin sahibi yoktur. Sadece vekilharç vardır. Vekilharç, sermayenin sahibi olan halk veya onun adına hareket edenlere kendini başarılı göstermek için mümkün olan en yüksek ciro rakamlarını en yüksek kâr rakamlarını açıklamak zorundadır. Çok uluslu

¹⁵⁹ İpek, Selçuk, Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Teşvik Politikalarının Ekonomik Kalkınmaya Etkileri, Uludağ Ünv. Sos.Bil. Ens. Maliye Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1997, s.38-39.

¹⁶⁰ Eyüpgiller, a.g.e., s.75.

şirketlerin hisselerinin çeşitli borsalarda kayıtlı olduğu göz önünde tutulduğunda bu gerçeğin ayırdına daha iyi varılır.

“Yabancı sermaye akımı, bugün olmazsa yarın ülkeye gelecektir” görüşü çok doğru değildir. Özünde karşı çıkmadığımız bu görüş, yabancı sermayeye bugün ihtiyaç duyulduğu için Türkiye bakımından geçerli değildir. İleride yabancı sermayeye ihtiyaç duymayan, zaten kendisi sermaye ihraç eden bir Türkiye’ye kavuşulduğunda veya yabancı sermayenin dahi kurtaramayacağı bir Türkiye ile karşılaşıldığında gelecek bir yabancı sermayeden kimse yarar sağlamaz.

Üzerinde durulması gereken bir başka gerçek de aslında yerli ve yabancı sermaye ayırımının da doğru olmadığıdır. Yabancı sermaye derken aslında anlaşılması gereken doğrudan yabancı sermaye yatırımdır. Yani, bir ülkeye sermaye olarak nakit veya ayın getiren, bir ülkeye süresiz veya çok uzun süreli olarak reel sektörde veya finans alanında faaliyet göstermek üzere gelen, bu ülkenin sermayesinin sahip olduğu hak ve sorumlulukları da aynen paylaşan, yerli sermaye ile beraber elini taşın altına koyan sermayedir. Katma değer yaratan, istihdam sağlayan, gereğine göre piyasaya yeni ürünler, kaliteli mallar sunan, gerektiğinde ihracat yapan sermayedir. Doğrudan yabancı sermayenin bu yönüyle, o ülkede yaratılan katma değere ciddi bir katkısı olmaksızın, sadece katma değerden pay alan portföy yatırımlarıyla ayrı mütalaa edilmesi gerekir.

A) Karşılaşılan Sorunlar

Yabancı sermayenin problemleri, bu ülkenin sermayesinin problemleriyle hemen hemen aynıdır. Sadece yabancı olmasından kaynaklanan anlama güdüsü daha azdır. Anlamak arzusu daha azdır. Bu durumu da dünyada sermayenin yaratılabileceği tek ülke Türkiye olmadığına göre anlayışıyla karşılamak lazımdır. Bununla birlikte, yabancıların yabancı niteliğinden kaynaklanan bazı sorunları da görmezden gelinmemelidir.¹⁶¹

Türkiye’de yabancı sermaye yatırımları hedeflerine ulaşılamamasının temelinde ülkede yaşanan siyasal ve ekonomik istikrarsızlık önemli bir yere sahiptir. Yirmi yılı aşkın bir süredir yüksek enflasyon ortamında yaşanan Türkiye’de kayıtlarını, hesaplarını Türk Lirasının yanı sıra yabancı parayla da izleyen yabancı yatırımcılar,

¹⁶¹ Erdikler, Şaban, ”Türkiye’nin Yabancı Sermaye Performansının İyileştirilmesi Önündeki Vergisel Engeller ve Alınabilecek Önlemler”, *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Yıl:6, Sayı:30, Mayıs-Haziran 2003, s.8.

enflasyonun yıkıcı etkilerini daha fazla hissetmekte, getirilen sermaye kısa sürede aşınmaktadır.

Alınan ekonomik kararların tam olarak uygulanmaması, sık sık değişikliğe uğraması, yabancı yatırımcının önünü görmesine ve uzun vadeli plan yapmasına engel olmaktadır.

Bugüne kadar yeterli özelleştirmenin yapılamamış olması ve yap-işlet-devret ve/veya yap-işlet modellerinin uygulamaya konulmasında gecikilmiş olunması yabancı yatırım girişini olumsuz yönde etkilemiştir.

Hukuk sisteminin ve adalet mekanizmasının işleyişindeki aksaklıklar ve ihtisas mahkemelerinin olmaması yabancı yatırımcı için önemli caydırıcı unsurları oluşturmuştur. Oysa ki, globalleşen dünyada ülkelerin hukuk sistemlerinin yakınlaşması, standartlaşması süreci çok hızlanmıştır. Uluslar arası standartlarda bir hukuki altyapı yatırımcılara, iş kurma ve herhangi bir uzlaşmazlık halinde ne gibi yolların izleneceği konusunda güven veren bir unsur olmaktadır.

Fikri haklar konusunda mevzuat konusunda yaşanan olumsuz gelişmelere rağmen, Türkiye'nin bu konuda uluslararası standartların oldukça gerisinde bulunması, dolaysız yabancı yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir. İlave olarak, yabancı yatırımcıların uygulamada karşı karşıya kaldıkları ve günden güne artma eğilimi gösteren bürokratik işlemler yabancı yatırımcılar için olumsuzluğu arttırmaktadır.

Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının gelmesini engelleyebilecek sorunların bulunmasına rağmen Türkiye, yabancı yatırımlar için cazip olma konumunu korumaktadır.¹⁶²

¹⁶² Güneş, H.Hilmi, Türkiye'de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişim Sürecine Şubat 2001 Krizinin Etkileri, Marmara Üniv.Sos.Bil.Ens.İkt.A.Bilim Dalı Uluslar arası İkt. Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004, s.67.

B) Dünyada Yabancı Sermaye Alanındaki Belli Vergisel Önlemler

Tablo 3.1: Bölgeler İtibariyle Uygulanan Vergisel Teşvikler

	Afrika (23 Ülke)	Asya (17 Ülke)	Latin Amerika (12 Ülke)	Merkezi Doğu Karayipler (25 Ülke)	Batı Avrupa (20 Ülke)	Diğer (6 Ülke)	Toplam
Vergi Tatilleri	16	13	8	19	7	4	67
Hızlandırılmış							
Amortisman	12	8	6	6	10	5	47
Yatırım İndirimi	4	5	9	3	5	-	26
Gümrük Vergisi							
İstisnası	15	13	11	13	7	4	43
Vergi Ertelemesi	10	8	10	12	6	3	49

Tablo 3.1’den anlaşılacağı üzere, 23 Afrika ülkesinin 16’sı, vergi tatili uygulamasını kabul etmektedir. Türkiye’nin rekabet içinde bulunduğunu ifade edebileceğimiz 25 merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin 19’unda hatta 20 Batı Avrupa ülkesinin 7’sinde vergi tatili uygulaması benimsenmiş bulunmaktadır. Toplam olarak bakıldığında, incelenen 103 ülkenin 67’sinde vergi tatili uygulaması yer almaktadır. Bu durumda vergi tatili en yaygın uygulanan bir teşvik tedbiri olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer belli başlı teşvik tedbirlerinin de dağılımı Tablo 3.1’de belirtilmektedir.

Aşağıda ülkeler bazında yapılan bazı açıklamalar yer almaktadır.

1) Avrupa Birliği Ülkelerinde Vergisel Teşvikler

a) Hollanda

2000’li yılların başlarında, Hollanda , yabancı yatırımcılar tarafından Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde İngiltere ve Fransa’dan sonra üçüncü sırada tercih edilen ülke konumundadır. Hollanda’nın sadece yabancı yatırımcılar tarafından değil yerli yatırımcılar tarafından da tercih edilen bir ülke olmasının ardında, hiç şüphesiz Hollanda mevzuatı uyarınca sağlanan vergisel teşvik ve avantajlar yatmaktadır. Sağlanan bu avantajları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- yapılacak yatırımlara ilişkin vergi yükünün önceden belirlenebilmesi ve yatırım riskinin azaltılması
- İştirak kazancı istisnası

Hollanda'nın yerli ve yabancı yatırımcılar tarafından tercih edilmesinin en önemli nedeni, 'iştirak istisnası' hükmünden yararlanma arzusudur.

- 'Çifte Vergilemeyi Önleme' anlaşmaları

Hollanda birçok ülke ile imzalamış olduğu 'Çifte Vergilemeyi Önleme' anlaşmaları neticesinde vergisel avantajlar sağlamaktadır.

- Şirket türlerine göre yapılan özel vergisel düzenlemeler

Bir Hollanda şirketi veya yabancı bir şirketin Hollanda'da bulunan iştiraki, grup şirketlerine finansal veya yönetsel nitelikte hizmet vermesi durumunda, koordinasyon merkezi olarak adlandırılmakta olup, söz konusu şirketlerin kârlarının operasyonel giderlerinin belli bir yüzdesi oranında (%5-25) belirlenen kısmı Hollanda'da kurumlar vergisine tabi tutulmaktadır. Dolayısıyla, şirketlerin vergisel yükümlülükleri büyük oranlarda azaltılmaktadır. Bu nitelikteki şirketlere tanınmış olan vergisel avantaj, Hollanda'nın özellikle çok uluslu şirketler tarafından tercih edilmesine neden olmuştur.

- Grup Finansman Şirketlerine ilişkin vergisel düzenlemeler

Hollanda mevzuatı uyarınca, Hollanda'da faaliyet gösteren grup finansman şirketleri, tüm koşulları yerine getirmeleri durumunda, finansal hizmetlerinden elde etmiş oldukları gelirin % 80'ini rezerv olarak saklı tutma hakkına sahiptirler. Söz konusu şirketler, ancak gelirlerinin kalan % 20'lik kısmı üzerinden kurumlar vergisine tabi tutulacaktır. Böyle bir uygulama yapan şirketler 5 yıl boyunca ayırmış oldukları rezerve ekleme yapma hakkına sahip olmakla beraber ayırmış oldukları rezervi azaltabilirler.

- Yabancı çalışanlar için sağlanan ödenekler

Hollanda'da maaşlı olarak çalışan yabancıların aldıkları maaş ve ödeneklerin toplam tutarının % 30'luk kısmında olası masraflarına istinaden vergiden muaf tutulacak ek ödenek sağlanmaktadır. Ayrıca, bu kişilerin çocuklarına ilişkin okul masrafları,

ülkelerine yapacakları seyahat masrafları, v.b. harcamaları bordolarına yansıtılmayarak, vergi dışı tutulmaktadır. (Benzeri uygulamalar diğer ülkelerde de mevcuttur.)¹⁶³

Hollanda'ya yabancı sermaye en çok AB ülkeleri, ABD ve Japonya'dan gelmektedir. Sektörel olarak bakıldığında ticaret, madencilik, taş ocakçılığı, petrol, kimyasallar ve diğer hizmetlerin en çok yatırım yapılan alanlar olduğu görülmektedir.¹⁶⁴

b) Fransa

1990'lı yılların sonunda Fransa, Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında , İngiltere ve İrlanda'nın ardından doğrudan yabancı yatırımların tercih ettiği üçüncü ülke konumundadır. Fransa mevzuatı uyarınca, yatırımcılara sağlanan vergisel teşvik ve avantajlar şunlardır;

- Merkez ve lojistik merkezlere tanınan vergisel avantaj ve muafiyetler

Fransa vergi mevzuatı uyarınca, çok uluslu şirketlerin Fransa'da diğer grup şirketlerine idari, yönetim ve/veya gözetim hizmetleri vermek üzere ana merkez kurmalarına imkan tanınmıştır. Ana merkez hukuki yapısına ilişkin en önemli koşul söz konusu kurumun Fransa'da kurumlar vergisine tabi olmamasıdır.

Benzer şekilde, çok uluslu şirketler, Fransa'da kurabilecekleri lojistik merkez sıfatındaki işyeri vasıtasıyla, grup şirketlerinin faaliyetleri dahilinde bu kuruluşlara depolama, etiketleme, paketleme, dağıtım gibi konularda hizmet verebilmektedirler. Gerek ana merkezler ve gerekse lojistik merkezlerin iştegal edebilecekleri faaliyetler ve bu faaliyetler üzerinden beyan etmeleri gereken asgari gelir miktarına ilişkin olarak Fransız vergi mevzuatında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

- Yabancıların vergilendirilmesine ilişkin düzenlemeler

Fransa mevzuatı gereği, Fransa'da yabancılar sadece Fransa'da elde edecekleri gelirleri üzerinden vergi ödemekle yükümlü olup, bu kişilerin çocuklarına ilişkin okul masrafları, ülkelerine yapacakları seyahat masrafları, v.b. harcamaları bordrolarına yansıtılmayarak, vergi dışı tutulmaktadır. (Benzeri uygulamalar diğer ülkelerde de mevcuttur.)¹⁶⁵

¹⁶³ Erdikler, a.g.m., s.13-14.

¹⁶⁴ Bilen, Banu, "Hollanda'nın Temel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye Hollanda Dış Ticareti", <http://www.izto.org.tr>, 28.11.2006

¹⁶⁵ Erdikler, a.g.m., s.14.

Fransa, yatırımcılar için gelişmekte olan ülkeler gibi bir çok avantajın yanı sıra zorlukları da bünyesinde barındırıyor. Her şeyi ile oturmuş ve istikrarlı bir pazar olması yatırımcıların lehinedir. Ancak bilinçli ve son derece seçici tüketiciler üreticileri zorluyorlar. Dünyada modanın başkenti sayılan Paris, yurtdışında markalaşma çabalarını sürdüren Türk tekstil ve deri firmaları için büyük önem taşımaktadır. Duruma ülkemiz açısından bakarsak, şimdiye kadar ileri teknoloji taşıyan ürünlerin bu ülkeye ihracatında pek ilerleme sağlanamadığı görülüyor. Çünkü ihraç ettiğimiz ürünlerin başını taze meyve- sebze, seramik ve ambalaj çekiyor.¹⁶⁶

c) Belçika

1990'lı yılların sonunda Belçika, Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında İngiltere, Hollanda ve Fransa'nın ardından doğrudan yabancı yatırımların yöneldiği dördüncü adres olarak karşımıza çıkmaktadır. Belçika mevzuatı uyarınca, yatırımcılara sağlanan vergisel teşvik ve avantajlar şunlardır;

- Yapılacak yatırımlara ilişkin vergi yükünün önceden belirlenebilmesi ve yatırım riskinin azaltılması
- Şirketlere tanınan vergisel avantajlar

Belçika mevzuatı uyarınca belirli koşulların sağlanması durumunda Belçika'da kurulu şirketlere ve şubelere yapılacak olan temettü dağıtımlarının % 95'i vergiden istisna edilmektedir.

- Şirket türlerine göre yapılan özel vergisel düzenlemeler

Bir Belçika şirketi veya yabancı bir şirketin Belçika'da bulunan iştiraki grup şirketlerine finansal veya yönetsel nitelikte hizmet vermesi durumunda koordinasyon merkezi olarak adlandırılmakta olup söz konusu şirketlerin kararlarının masrafları ve operasyonel giderlerinin belli bir yüzdesi oranında (% 8) belirlenen kısmı, Belçika'da kurumlar vergisine tabi tutulmaktadır. Bu nitelikteki şirketlere tanınmış olan vergisel avantaj özellikle çok uluslu şirketlerin Belçika'ya yönelmesine neden olmuştur.

- Yabancı çalışanlar için özel düzenlemeler

Belçika'da yönetici veya müdür pozisyonunda çalışan yabancılar sadece Belçika'da elde edecekleri gelirleri üzerinden vergi ödemekle yükümlü olup, bu kişilerin

¹⁶⁶ Siyasetten Öte Ticaret: Fransa'ya "fransız kalmayalım", <http://www.kobi-efor.com.tr>. 28.06.2005

çocuklarına ilişkin okul masrafları, ülkelerine yapacakları seyahat masrafları, v.b. harcamaları bordrolarına yansıtılmayarak vergi dışı tutulmaktadır.

d) İrlanda

Dünyanın önde gelen üretim ve yazılım merkezlerinden biri olarak nitelendirilen İrlanda, yatırımları teşvik eden ve istihdam yaratan vergisel teşvikleri sayesinde 'Doğrudan Yabancı Yatırımlar'ın da yöneldiği bir adres olmuştur. İrlanda'nın tercih edilmesinin ardında yatan vergisel teşvikler şunlardır:

- Düşük kurumlar vergisi oranı

İrlanda'da 23 Temmuz 1998 yılından önce, % 10 oranında kurumlar vergisine tabi tutulan kurumların, Uluslar Arası Finansal Hizmetler Merkezi (International Financial Services Center –IFSC) ve Shannon Bölgesi bazlı projelerde çalışmalarını durumunda 2005, üretim faaliyetlerinde bulunmaları durumunda ise 2010 yılına kadar vergi yükleri % 10 olarak belirlenmiş olup, belirlenen tarihlerden sonra söz konusu kurumların kazançları üzerinden % 12.5 oranında kurumlar vergisi alınacaktır. Bu oran diğer Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmakta olup, eleştirilere maruz kalmıştır. Komisyon (European Commission) ile yapılan görüşmeler neticesinde 2003 yılından itibaren ticari kazançlar % 12.5, diğer kazançlar ise % 25 oranında kurumlar vergisine tabi tutulacaktır.

- Temettülerin vergilendirilmesi

İrlanda'da temettüler % 20 oranında vergi kesintisine tabi tutulmaktadır.

- İrlanda'da çalışan yabancılara ya da İrlanda'dan yurtdışına çalışma amaçlı giden kişilere sağlanan vergisel planlama kolaylıkları
- KDV ve diğer vergilerde sağlanan indirim ve kolaylıklar
- Üretilen ürünlerin en az % 75'inin ihraç edilmesi koşulu ile gerçekleştirilen hizmet ve mal ithalatları üzerinden KDV alınmamaktadır.
- Yatırım faaliyetleri çerçevesinde; KDV, damga vergisi ve diğer harçlar için indirimler sağlanmaktadır.
- Gümrük muafiyetleri

İrlanda'ya mal ithal ederek malı aynen Avrupa Birliği'nin dışına ihraç eden firmalar için gümrük muafiyetleri bulunmaktadır.

- Hızlandırılmış amortisman uygulaması¹⁶⁷

2) Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Vergisel Teşvikler

a) Polonya

İlk yabancı yatırımlar Polonya'da 1970'lerin sonunda Polonyalı göçmenler tarafından kurulan Polonia adındaki şirketlerdi. 1977 yılında ilk üç şirket kayda geçti. 1980'lerin sonuna doğru sayıları 45'e yükseldi. 1982 yılında tüm yabancılara küçük ölçekli şirket kurma imkanı tanınmıştı. 1985 yılında çıkarılan bir yasa ile anonim şirket kurma olanağı sağlanmıştır.

Polonya'da en çok yatırım yapan ülkeler sıralamasında Fransa, Hollanda, ABD, Almanya, İtalya ve İngiltere sıralanmaktadır. 2003 yılı sonu itibariyle OECD ülkeleri yabancı yatırımların % 90'dan¹⁶⁸ fazlasını gerçekleştirmektedir.

Polonya mevzuatı uyarınca, yabancı ve yerli şirketlere aynı haklar tanımakta, farklı bir yasal statü sunulmamaktadır. Dolayısıyla, sağlanan teşvikler ve avantajlar yabancı yatırımlar için olduğu kadar yerli yatırımlar için de geçerli olduğu gibi elde edilen kazançların vergilendirilmesinde de fark bulunmayacaktır. Yatırımcılara sağlanan vergisel teşvikler şunlardır:

- Azalan kurumlar vergisi oranları

1999 yılında % 34 olan kurumlar vergisi oranı 2000 yılı için % 30 olarak hedeflenmiş, her geçen yıl ise % 2 oranında indirim yapılması planlanmıştır. Hedefler yerine getirilmiş, 2002 yılı için bu oran % 28 olarak gerçekleşmiştir.

- Özel Ekonomik Bölgelerin oluşturulması (vergi tatili-indirilmiş Kurumlar Vergisi

1994 yılında Polonya'da yatırımcılara o yıla kadar vergi tatilinin (tax holiday) ve onu izleyen 10 yıllık süre boyunca da normal kurumlar vergisi oranı üzerinden % 50 oranında bir indirimin sağlandığı özel ekonomik bölgelerin oluşturulmasına ilişkin kanun yürürlüğe girmiştir.

- Özelleştirme

Kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi, Doğrudan Yabancı Yatırımların artmasına neden olan diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Erdikler, a.g.m., s.13-15

¹⁶⁸ Şari, a.g.e., s.71.

Yabancı yatırımcıların % 62.2'si sanayi sektörünü tercih etmiştir. Sanayi içinde en çok ilgi çeken alanlar ise elektrik makinaları, kimyasal ürünler, orman ve kağıt ürünleri oluşturmaktadır.¹⁷⁰

b) Macaristan

Macaristan'da yatırımcılara, özellikle üretim ve yatırım şirketlerine sağlanan cömert vergisel teşvikler Macaristan'ın 'Doğrudan Yabancı Yatırımcılar' için en cazip ülke haline gelmesine neden olmuştur.

- Düşük vergi oranları

Macaristan'da kurumlar vergisi oranı % 18 olarak gerçekleşmektedir. Bu oran diğer ülkeler ile kıyaslandığında düşük denebilecek düzeyde kalmaktadır.

- Vergi tatili (tax holiday)

Belli koşulları sağlamaları durumunda yatırımcılara 10 yıla kadar vergi tatili tanınmaktadır. Bu uygulama 2011 yılına kadar geçerli kılınmıştır.

- Vergi indirimleri

Yine yatırımcıların belli koşulları yerine getirmeleri durumunda, kurumlar vergisi oranı üzerinden % 50 oranında bir indirim sağlanmaktadır.

- Özelleştirme

Kamu kuruluşlarının toplu halde özelleştirilmeleri 'Doğrudan Yabancı Yatırımların' büyük ölçüde artmasına neden olmuştur.¹⁷¹

Macaristan, son yıllarda yabancı yatırımcılar için son derece cazip bir ülke haline gelmiştir. 1996 yılında 2 milyar dolar tutarında doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleşmiş ve 4088 yabancı ortaklı firma açılmıştır. Yatırımların % 50'si yeni alanlara yapılırken diğer yarısı özelleştirilen sanayi tesislerine yapılmaktadır. Macaristan özelleştirme politikasının diğer Doğu Avrupa ülkelerinin aksine en önemli özelliği, yabancı yatırımcılara tamamen açık olmasıdır.

Yabancı sermayeli firmalar Macaristan'ın sanayi malları ihracatının % 70'ini gerçekleştirmekte, toplam istihdamın ise % 20'sini sağlamaktadır.¹⁷²

¹⁶⁹ Erdikler, a.g.m., s.15-16.

¹⁷⁰ Karabalık, Hakan, "Orta Avrupa Ülkelerinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Özelleştirme", <http://www.dtm.gov.tr>, 02.09.2006, s.1

¹⁷¹ Erdikler, a.g.m., s.16.

¹⁷² Karabalık, a.g.m., s.1

c) Çek Cumhuriyeti

Avrupa'nın diğer ülkelerine göre 2000'li yıllara kadar özel vergisel teşviklere yönelmeyen Çek Cumhuriyeti, Şubat 2000'de çeşitli teşvikler sunmaya başlamıştır. Bunlar:

- Kurumlar vergisi muafiyeti (Vergi tatili)

Çek Cumhuriyeti'nde ilk defa üretim gerçekleştirmek üzere şirket kurmak isteyen yatırımcıların, ilk 10 yıl içinde elde edecekleri kazançları kurumlar vergisine tabi tutulmamaktadır. Ayrıca, yatırımlarını sürdürmek isteyen yatırımcılara da belirli koşullar dahilinde indirimler sağlanmaktadır.

- Vergi tatili (tax holiday)

Belli koşulları sağlamaları durumunda yatırımcılara tanınan 2 yıllık vergi tatili süresi 10 yıla çıkarılmıştır.

- Makine ve ekipman ithalatında sağlanan vergisel teşvikler
- Gümrük-Serbest Bölgelerinde (Customs-Free Zone) faaliyette bulunacak firmalara sağlanan teşvikler¹⁷³

Ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımın büyük bir bölümü (yabancı sermayenin % 62'si) 250 kişiden fazla işçi çalıştıran büyük ölçekli yerli şirketlere yönelmektedir. Yabancı sermayenin % 15'i 51-250 işçi çalıştıran şirketlere, % 23'ü ise 50 işçiden daha az işçi çalıştıran şirketlere yönelmiştir.¹⁷⁴

3) Asya Ülkelerinde Vergisel Teşvikler

Birçok ülke, gerek yerli ve gerekse yabancı yatırımlarda yüksek bir düzeye ulaşabilmiş, ihracat düzeyini artırabilmiş, modern teknolojileri yaygın bir biçimde benimsemiş ve tüm bu olumlu gelişmelerin neticesinde son derece hızlı bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilmiş olan Asya ülkelerinin başarılarının en önemli faktörü olarak 'Doğrudan Yabancı Yatırımlar'ı görmektedir.

Asya ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırımları teşvik amaçlı uygulanan bazı vergi politikaları şu şekildedir:

- Endonezya hükümeti Ocak 1999'da onaylanan yeni yatırımlar için sekiz yıla kadar vergi tatili uygulamasını başlatmıştır. Endonezya, yaklaşık 25

¹⁷³ Erdikler, a.g.m., s.15

¹⁷⁴ Şari, a.g.e., s.90.

yıl önce uygulamaya koyduğu vergi reformlarının bir bölümünü oluşturan vergi tatili uygulamasını kaldırmıştı; ancak, yabancı yatırımlarda kaydedilen düşüş ve dahil olduğu ASEAN grubunun diğer üye ülkelerinin sağlamış olduğu geniş vergisel teşvikler karşısında, vergi tatili uygulamasını yeniden yürürlüğe koymak zorunda kalmıştır.

- Birkaç ay içinde, Filipinler ve Tayland da uygulamaya koydukları 'genişletilmiş' vergisel teşvik önlemlerini ilan ettiler. 5-8 yıllık sürelerle vergi tatili uygulamaları başlatıldı. Ağustos 2000'de Vietnam'da benzer uygulamalara gidildi.
- Hindistan hükümeti ise özellikle alt yapı projelerinde, 10 yıla kadar vergi tatili de dahil olmak üzere, önemli birtakım vergisel teşviklerin yer aldığını duyurdu. Yine aynı şekilde, Özel Ekonomik Bölgelerde yatırımcılara 10 yıla kadar vergi uygulaması yapılmaktadır.

4) Çin

Çin'in vergisel teşviklere yönelik politikalarının değişken bir trend izlediği gözlemlenmektedir. Son yıllarda, Çin Hükümeti, yabancı yatırımcılara tanıdığı bazı vergisel imtiyazları (özellikle sermaye malları üzerinde ithalatta uygulanan vergi muafiyetini) yürürlükten kaldırdı. Bunu izleyen birkaç ay içinde, Doğrudan Yabancı Yatırım düzeyinde hissedilir bir düşüş gözlemlenmesi vergi istisnalarının büyük bir bölümünün yeniden yürürlüğe konmasına neden olmuştur.

Yabancı Yatırımcılara sağlanan vergisel teşvikler şunlardır:

- Vergi indirimleri

Çin mevzuatı uyarınca, yabancı yatırım şirketleri faaliyette buldukları ilk yıl vergi ödemekle yükümlü değildirler, kâra geçtikten sonra üç yıl içinde ise hesaplanan verginin yarısını (% 50) ödemekle yükümlü kılınmışlardır.

Yabancı şirketlerin faaliyet gösterdikleri sektörler göre erteleme süresi belirlenmektedir. Örneğin yabancı kaynaklar ile kurulmuş ileri teknoloji şirketlerinin(advanced technology enterprises) kazançları için erteleme süresi 6 yıl olarak belirlenmiştir.

- Vergi tatili uygulaması
- Dolaylı vergilerde sağlanan istisnalar

- İthalat teşvikleri

1991'den bu yana Çin birçok defa ithalat tarifelerini indirmiştir. Son tarifeye göre, ithalatlardan % 16.5 oranında vergi kesintisi yapılacaktır. Bununla birlikte, Çin'de uygulanan vergi teşvikleri iyileştirme anlamında halihazırda gözden geçirilme sürecindedir.¹⁷⁵

Çin'de edindiği en az 5 yıllık kârını yine Çin'de yatırıma dönüştüren yabancı sermayeli işletmeler, daha önce ödemiş oldukları gelir vergisinin yeni yatırım miktarı kadar olan tutarını geri alabilirler.

Çin doğrudan yabancı sermayede çok başarılı bir performans sergilemektedir. Haftada 1.4 milyar dolara yakın doğrudan yabancı sermaye fiilen ülkenin döviz rezervlerine eklenmektedir.¹⁷⁶

C) Önlemler

Kayıt dışı ekonominin sadece bir vergi sorunu olmadığı kabul edilerek başlatılacak bir mücadele için, sadece vergi kanunları kapsamında değil ekonomiyi düzenleyen tüm yasalarda açıklık ihtiyacı kabul edilmelidir. Bu çerçevede kayıt dışı ekonominin ithalat, imalat, ticaret, ihracat işlemlerini bir bütün olarak kapsayacak, tüm ekonomiyi ilgilendiren yasalar üzerinde yapılacak çalışmalarla başarının yakalanabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Öncelikle konunun kararlılık, iletişim ve koordinasyon bölümlerinin ihmal edilmemesi icap eder. Bu iş için Başbakanlık düzeyinde bir birim oluşturulmalıdır. Bu birim Gümrük Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı gibi ekonomik hayatla doğrudan ilintili bakanlıkların üst düzey temsilcilerinden oluşmalıdır.

Hükümet, kayıt dışı ekonomiyle mücadele konusunda kararlılığını dile getirmeli, gereğine göre bu konuda Kanun Gücünde Kararname çıkarma yetkisiyle donanmalıdır.

İletişime özel bir önem verilmelidir. Alınacak kararlar elbette bazı kesimlerin alıştıkları uygulamaları değiştirmelerine yol açacağından tepkiler doğacaktır. Ancak bu konuda kamuoyunun ve kayıt içinde bulunan birimlerin desteği alınmalıdır. Örneğin

¹⁷⁵ Erdikler, a.g.m., s.16.

¹⁷⁶ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Çin Halk Cumhuriyeti Mütteahhitlik Hizmetleri Ülke Profili, ydmh.foreigntrade.gov.tr. 23.09.2006.

çalışma hayatını ilgilendiren iş güvenliği yasasının ekonominin kayıt altına alınmasında sağlayacağı yararlar kamuoyuna iyi anlatılmadığı için, düzenleme sadece işçi ve işveren kesiminin çatışması olarak algılanmış, kamuoyunun desteği sağlanamadığı, orta ve uzun vadeli yararlar iyi anlatılmadığı için, tartışmalar yanlış mecralara kayabilmiştir İyi bir iletişim planının detay değil işin, özü olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Bunlar kısa dönemde alınacak önlemlerle giderilmesi mümkün olmayan engeller niteliğindedir. Bu konularda anlayış değişikliğinin hayata geçirilmesi için, Vergi İdaresinin Yeniden Yapılandırma Projesi süreci içinde ele alınarak uzun vadeli sonuçları hedefleyen bir programın uygulanması gerekir.

Aşağıda yabancı sermayenin vergilendirilmesine ilişkin konularda alınabilecek diğer önlemlere işaret edilmektedir.

- * Dar Mükelleflerin Vergilendirilmesinde Kazancın Türkiye’de Elde Edilmiş Sayılması İçin Aranılan Türkiye’de Değerlendirme Koşulunun Uluslar arası Vergicilik Alanında Yaşanan Gelişmelere Uygun Hale Getirilmelidir.
- * Yabancı Sermaye Portföy Yatırımlarının Vergilendirilmesinde Yeni Esaslar Benimsenmelidir.
- * Türkiye’de İrtibat Bürosu Şeklinde Faaliyet Gösteren Dar Mükelleflere Tanınmış Haklar Gözden Geçirilmelidir.
- * Türkiye’nin Holding Merkezi Olmasını Sağlayacak Hükümler Kurumlar Vergisi Kanununa Eklenmelidir.
- * Vergi Tatili Konsepti Mevzuatımıza Kazandırılmalıdır.
- * Türkiye’de Çalışan Yabancıların Ücretlerinin Bir Kısmını Vergi Dışı Bırakılmalıdır.
- * Konsolide Bazda Vergi Beyannamesi Düzenleme İmkânı Tanınmalıdır.
- * Serbest Bölgelerle İlgili Uygulamaların Açıklığa Kavuşturulması, Bu Konuda Yapılacak Düzenlemelerin Kazanılmış Hakları Zedelemeyeceği Konusunda Teminat Verilmelidir.
- * Büyük Yatırımlar İçin Teşvikler ve Vergilemede Özel Hükümler İhdasına İmkân Veren Bir Yapı Kurulmalıdır.

Dünyanın dev şirketlerinin yeni yatırım projeleri takip edilmeli, bu projelerin Türkiye’ye kazandırılması için insiyatif kullanılarak, arzuladıkları yatırım olanaklarının

Türkiye’de sağlanılmasına çalışılmalıdır. Proaktif bir yaklaşımla ülkemizin mevcut yurt dışı teşkilatı bu hususları gerçekleştirmek üzere eğitilmeli, yetki ve sorumluluk sahibi kılınmalıdır.¹⁷⁷

III) DÜNYADA YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ

Günümüzde hiçbir ülkenin ekonomik yönden kendi içinde yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. Ülkelerin doğal kaynaklar, işgücü, teknoloji, mamul ve Pazar açısından birbirlerine olan ihtiyaçları günden güne artmaktadır. Dünya genelinde yabancı sermaye ithal eden ülkelerin doğal kaynakları ucuz ve bol bir işgücüne sahip olduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde sermaye ihraç eden ülkeler de doğal kaynak ve işgücü eksikliğinden dolayı üretimlerini ucuz ve bol hammadde ve emeğin bulunduğu yerde gerçekleştirmektedirler. Dünyadaki yabancı sermaye yatırımlarının trafiğine ülkelerin iktisadi, siyasi, hukuki ve kültürel yapıları yön vermekte, küreselleşme ve bütünleşme süreci de bu akışı hızlandırmaktadır.

Küreselleşme ve bütünleşme ile birlikte bilgi işlemin ve haberleşmenin hız kazanması, yaygınlaşması ve ucuzlaması sayesinde sermayenin dolaşımı “gerçek zaman” kavramı ile ifade edilebilecek işlemler yoluyla, doğrudan bire bir ilişkilerle, araçları tasfiye ederek(direct banking, online trading, teleshopping vb.) gerçekleşmeye başlamıştır. Yabancı sermaye dünya genelinde zaman ve mekan ile kesintiye uğramadan yaşamında bir süreklilik kazanmakta, dünyanın hemen her yerindeki ekonomik ve iktisadi birimler birbirleriyle entegre olmaya başlamaktadır.¹⁷⁸

Ekonomik sistemleri ne olursa olsun yabancı sermayeden istifade edebilmek için dünya ülkeleri arasındaki rekabet devam etmektedir. Bazı ülkeler daha fazla yabancı sermaye çekebilmek için her çeşit teşvik tedbirlerini almışlar, bürokrasiyi asgariye indirmişler ve dünya çapında teşkilatlanmaya gitmişlerdir.¹⁷⁹

Modern çok uluslu şirketlerin en açık belirtisi, endüstri devrimiyle birlikte uluslar arası imalatın gelişmesidir. Başlangıçta, çokuluslu üreticiler olarak İngiliz firmaları avantajlı durumdaydılar. Önceleri Kuzey ve Güney Amerika en uygun yatırım alanları olarak görülmekteydi. Kısa bir süre sonra Afrika, Avustralya ve Asya da bunları izledi. “Kolonyal yatırımlar”ın, doğrudan yabancı yatırımın öncüsü olarak kabul edilip

¹⁷⁷ Erdikler, a.g.m., s.15-21.

¹⁷⁸ Yıldızoğlu, Ergin, *Globalleşme ve Kriz*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.23.

¹⁷⁹ Yabancı Sermaye Başkanlığı, 6224 Sayılı Kanuna Göre Türkiye’de Yabancı Sermaye, 1983, s.2.

edilmemesi gerektiği konusu tartışmalıdır; ama yerel pazarlar için üretim bu şekilde başlamıştır. 1870 sonrasındaki teknik ve örgütsel gelişmeler, benzer ürünlerin birçok çeşidinin aynı firma tarafından hem yurtiçinde hem de yurtdışında üretilebilmesini olanaklı kılmıştır. Aynı zamanda, madenlerin ve diğer hammadde ürünlerinin aranıp işlenmesi de büyük oranda doğrudan yabancı yatırım çekmiştir.¹⁸⁰

Uluslar arası sermaye akımlarının iktisadi bakımdan anlamlı bir seviyeye ulaşması sanayi devrimini izleyen dönemde olmuştur. Bu dönemde sanayileşmiş ülkelerde, özellikle İngiltere’de insanlık tarihinde görülmemiş ölçüde bir sermaye birikimi süreci başlamıştır. Bu sermaye birikimi sayesinde önce bu ülkede ve daha sonra diğer sanayileşen Batı ülkelerinde emekçi başına düşen sermaye miktarı artmıştır ve gelir dağılımındaki büyük adaletsizlik sebebiyle milli gelirdeki artış daima daha çok sermaye sahiplerinin geliri olarak kalmıştır. Bu da bu ülkelerde sermaye bolluğu yaratmıştır. İşte bu sermaye bolluğu bu ülkelerdeki yatırım fırsatları iyice kullanıldıktan sonra tabii kaynakları bol olan başka ülkelerdeki yatırım fırsatlarının değerlendirilmesi için yurt dışına akıtılmaya başlanmıştır. Sanayileşmiş anavatandaki firmaların hammadde ihtiyaçlarının karşılanması için denizaşırı ülkelere yatırımlar yapılmıştır. Aynı zamanda sanayileşmiş ülkelerin ürünlerinin sürümü için diğer ülkelerde ve özellikle yeni keşfedilmiş yatırımlar yapılmıştır.

Birinci Dünya Savaşından önceki dönemde, yabancı sermaye akımlarının doğduğu yer İngiltere olmuştur. Bütün asır boyunca yabancı sermaye akımlarının büyük ağırlığını İngiltere ekonomisi taşımıştır.¹⁸¹ 19.yy’ın başlarında ihtiyaç duyduğu hammaddelerin, özellikle madenlerin ve petrolün çıkarılması için gelişen İngiliz sanayisinin sömürgelerindeki girişimleri yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı olmuştur.¹⁸² Bu ülkeden dışarı giden sermaye akımı bir ara milli gelirin % 7’sine kadar yükselmiştir. Birinci Dünya Savaşının başlamasından hemen önceki dönemde, 19.asırdan beri yapılagelen yatırımların sonucu olarak sanayileşmiş Batı ülkelerinin diğer ülkelerde birikmiş olan yatırımlarının tutarı aşağıdaki tabloda (Tablo 3.2) gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Birinci Dünya Savaşından önceki yabancı yatırımlar (1913-1914 durumu) (milyon dolar)

Yatırımcı Ülkeler		Yatırılan Ülkeler	
İngiltere	18.000	Avrupa	12.000

¹⁸⁰ Başoğlu, Ufuk,- Ölmezoğulları, Nalan,- Parasız, İlker, *Dünya Ekonomisi Küreselleşme, Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi*, Ezgi Kitabevi, 1999, Bursa, s.5.

¹⁸¹ Bulutoğlu, Kenan, *100 Soruda Türkiye’de Yabancı Sermaye*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970, s.56.

¹⁸² Erçakar, Mehmet Emin, *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2005, s.12.

Fransa	9.000	Kuzey Amerika	10.500
Almanya	5.800	Latin Amerika	8.500
A.B.D.	3.500	Asya	6.000
Diğer Ülkeler	7.700	Diğer Ülkeler	7.000
Toplam	44.000	Toplam	44.000

Kaynak: The International Encyclopaedia of the Social Sciences

1929 yılından önceki dönemde sermaye ihracatı sanayileşmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru ve dolaysız ve özel yatırım şeklinde olmuştur. Sanayileşmiş ülkelere doğru akan sermaye ise kısmen portföy, kısmen de yatırım şeklinde olmuştur.

1930 yılından itibaren yabancı sermaye akımlarının hemen hemen tamamı durmuştur. Sanayileşmiş ülkeler bu tarihten itibaren artık diğer ülkelere büyük miktarlarda net yabancı sermaye akıtmıyorlar, aksine o ülkelerdeki varlıklarını tasfiye ediyorlar ve net yabancı sermaye ithal eder, (dış ülkelerdeki yatırım varlıklarını satarak) ana para ve faizini geri alır duruma geçiyorlar. 1930-38 dönemi yabancı sermaye hareketleri için kırıncı bir dönem olmuştur. 1929 buhranı ne kadar Rusya'daki ihtilale, az gelişmiş ülkelerde yükselmeyen başlayan bağımsızlık ve milliyetçilik hareketlerine rağmen (Çin'de Sun Yat Sen, Türkiye'de Mustafa Kemal hareketleri) 19. asır düzeninin tekrar kurulabileceği fikrine Batılı politikacılar Dünya buhranının doğuşuna kadar saplanmışlardır. Buhrandan sonra bir kısım sanayileşmiş Batı ülkelerinde demokrasi yerine faşizme, otoriter ve aşırı milliyetçi rejimlere terk etmiştir. Uluslar arası özel sermaye yatırımları için dünyanın geniş kesimleri elverişli ve güven verir bölgeler olmaktan çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında en önemli kaynak aktarmalarını A.B.D. kendi müttefiklerine yapmıştır. Bu yardımlar Lend –Lease (ödünç verme ve kiralama) denen program çerçevesinde yapılmıştır. Bu program dahilinde yapılan bağışların, yardımların değeri, Amerikan kaynaklarına göre 57 milyar doları bulmuştur. Aynı dönem içinde A.B.D.'nin bağış şeklinde yardımları bir de UNRRA programı çerçevesinde yapılmıştır. Bu yardımın amacı, daha çok besin yardımı yapmak, savaşta müttefik ülkeler halklarının ve işgal bölgelerindeki halkların beslenme ihtiyaçlarını karşılamaktır.

1954 yılından itibaren Sovyetler Birliği, Çin ve diğer sosyalist ülkeler de yardım programı adı altında az gelişmiş ülkelere iktisadi kaynak aktarmaya başlamıştır.¹⁸³

¹⁸³ Bulutoğlu, a.g.e., s.56.

İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde dünya genelindeki yatırımların dağılımını ele aldığımızda, yabancı yatırımların güvenlik ve istikrar içinde olan ülkelere yönlendirildikleri görülmektedir. Devletler de kendi firmalarını başka ülkelere yatırım yapmayı teşvik ederken bu hususları dikkate almaktadırlar. Örneğin; NATO ittifakının kurulup Batı Avrupa ülkelerinin sağlam bir güvenlik yapısına kavuşmalarından sonra Amerikan yatırımlarının Batı Avrupa'ya yönelmesi, büyük ölçüde bu güvenlik ortamından kaynaklanmaktadır¹⁸⁴

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD şirketlerinin önce Batı Avrupa'ya ve Latin Amerika'ya imalat yatırımlarıyla başlattıkları süreç 1960'lı yılların ortasından itibaren Uzak Doğu'nun dinamik ülkelerine kaymış olup, bu sürece bütün merkez ülkeleri de katılmıştır. 1970'li yıllarda ise başta Japonya olmak üzere Uzak Doğu'nun dinamik ülkeleri çok uluslu şirketleşmeyle devreye girerek, dış yatırımlara geçmiştir.¹⁸⁵ İstatistiki veriler Dünya genelinde doğrudan yabancı yatırımların ulusal üretim ve dış ticaretten daha hızlı büyüdüğünü göstermektedir. Hatta 1980 ile 1990 yılları arasında, dünya ekonomisindeki küreselleşme sürecini ihracattan daha çok doğrudan yabancı yatırımlar yönlendirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası en büyük dolaysız yatırım yapan ABD, 1980'li yıllara kadar çok az yatırımcıya ev sahipliği yapmıştır. 1970'li yıllarda bu durumun ortalama senelik girişi 3-5 milyar dolar civarındaydı. Oysa, 1980'den sonra, başta İngiltere olmak üzere, Japonya ve Hollanda kaynaklı olmak üzere ABD'ye dolaysız yatırım artmıştır. ABD 1980'den sonra yabancı sermayeye ev sahipliği yapan bir numaralı ülke durumuna gelmiştir.¹⁸⁶

Günümüzde dünyada meydana gelen siyasi değişimler, yabancı yatırımcıların yönünü de değişikliğe uğratmıştır. Doğu Bloku ülkeleri ve hatta Çin başta olmak üzere, siyasi ve ekonomik rejimleri farklı ülkeler yabancı yatırımcılar için yeni alanları oluşturmaktadır.¹⁸⁷ Doğrudan yabancı yatırımların faaliyet alanı bakımından son yıllardaki en dikkat çekici gelişme bu yatırımların dağılımında farklı bölgesel

¹⁸⁴ Öymen, Onur, *Geleceği Yakalamak, Türkiye'de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.33.

¹⁸⁵ Kazgan, Gülten, *Yeni Ekonomik Düzen Türkiye'nin Yeri*, Altın Kitap Yayınevi, İstanbul, 1995, s.82.

¹⁸⁶ Kazgan, Gülten, *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1997, s.134

¹⁸⁷ DPT,8.Beş Yıllık Kalkınma Planı,DYSY, 2000, s.6.

görüntülerin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu bölgesel gruplaşma, AB ve NAFTA gibi ticaret bloklarının oluşmasıyla bağlantılıdır.¹⁸⁸

Gelişmekte olan ülkelere yönelik özel yabancı sermaye girişlerinde 1998 Asya Krizinden sonra belirgin bir azalma görülmüş, 1999 yılındaki sınırlı bir artışın ardından 2000 yılının ilk çeyreğinde hızlı bir yükselme gözlenmiştir.¹⁸⁹ Gelişmekte olan ülkelerin toplam yabancı sermaye yatırımlarından aldığı pay 1990 yılı başında % 20 iken bu oran daha sonraları % 40 'a ulaşmıştır.¹⁹⁰ Burada en çok dikkat çeken ülke Çin'dir. Çin ucuz yoğun ve kalifiye işgücü ve serbest bölgeler oluşturarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını cezbeden en önemli ülkelerden biri olmuştur. Çin'e yönelik yatırımlar 1990 yılına kadar yavaş bir tempo ile yükselirken, bu tarihten itibaren hızlı bir artış seyri göstermiştir. 1990 yılından 3.5 milyar dolar olan dış yatırım, 1991'de 4.4, 1992'de 11.2, 1993'te 27.5 olmuştur. 1998 yılında gelişmekte olan ülkelere yapılan yabancı sermayenin 1/3'ü Çin'e gitmiştir. 2000 yılında Çin'e 105 milyar dolar yabancı sermaye gitmiştir. 1990 yılı ile 2000 yılı karşılaştığımızda %11.71'lik bir artış söz konusu ve bu artışla Çin dünyada dördüncü sırada yer almaktadır.

1989-1994 yıllarında ortalama 200.1 milyar dolar olan sermaye yatırımı, aşağıdaki tablo (Tablo 2.7)de de görüldüğü gibi, 1995-2000 yılları arasında hızlı bir artış göstermiştir. Bu artış 1995'te 331.1 milyar dolara ve 2000 yılında ise aşağı yukarı 1.3 trilyon dolara ulaşmıştır. 1989-1994 yılları ortalaması ile 2000 yılını karşılaştığımızda % 60.2'lik bir artış söz konusudur. Tabloyu incelediğimizde dünyadaki yabancı sermaye girişi ile çıkışı arasında aşağı yukarı bir paralellik söz konusudur.

Tablo 3.3: Dünyadaki Yabancı Sermaye Yatırımlarında Meydana Gelen Gelişmeler (1989-2000)

	(Milyar Dolar)						
	1989-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Yabancı Sermaye Girişi	200.1	331.1	384.9	477.9	692.5	1075.0	1270.8

¹⁸⁸ Hirst, Paul,- Thompson, Grahame, *Küreselleşme Sorguluyor*, çev. Çağla Erdem- Elif Yücel, Dost Kitabevi, İstanbul, 1996, s.86.

¹⁸⁹ TCMB, Yıllık Rapor 2000, Ankara, s.10.

¹⁹⁰ Yılmaz, Celal, "Türkiye'de ve Dünyada Yabancı Sermaye", *Ekovizyon Dergisi*, Sayı:41, 2000, s.49.

Yabancı Sermaye Çıkışı	228.3	355.3	391.6	466.0	711.9	1005.8	1149.9
------------------------	-------	-------	-------	-------	-------	--------	--------

Kaynak: UNCTAD (2001) World Investment Report

2000 yılında gerçekleşen 1.270 milyar dolarlık yatırımın % 79'u gelişmiş ülkelere ve %19 da gelişmekte olan ülkelere gitmiştir. En fazla uluslar arası yatırımı 281 milyar dolarla ABD almıştır. 250 milyar dolarla İngiltere onu takip etmiştir. AB, ABD ve Japonya'nın yatırımlarından aldıkları pay toplam yatırımların % 71'ini oluşturmaktadır. Küresel yatırımların % 91'i gelişmiş ülkeler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çok sayıda ülkenin yabancı sermaye rejimlerini serbestleştirmiş olması nedeniyle bir ülkeye yabancı sermaye girişi, daha çok makro ekonomik istikrara, alt yapı yeterliliğine ve nitelikli işgücü arzına bağlı hale gelmiştir.¹⁹¹

İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde, çok hızla gelişen bir yabancı sermaye aktarma şekli de uluslar arası mali örgütler olmuştur. 1950 yılından itibaren uluslar arası örgütlerin, hem sayıları, hem de ödünç verme imkanları artmıştır. Bugün ödünç veren, teknik yardım yapan uluslar arası kuruluşların başında Birleşmiş Milletler gelmektedir. Bu örgüt alt kuruluşları aracılığıyla dış yardımda önde gelen bir rol oynamaktadır. Böylece Birleşmiş Milletlere bağlı yada onun öncülüğü ile kurulmuş ve yardım yapan örgütler şunlardır: Dünya Bankası (IBRD), Uluslar arası Finans Kurumu (IFC), Birleşmiş Milletler Özel Fonu (UNSF), Uluslar arası Kalkınma Birliği (IDA), Teknik Yardım Kurumu (TAB), Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO), Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) ve başka bölgesel iktisadi komisyonlar teknik yardım yapmaktadır. Dünya Bankası (IBRD) Birleşmiş Milletlerin kalkınmayı destekleyen en önemli kurumu olarak çalışmıştır. Bu kuruluş bir yandan kendi üyelerinin sermaye piyasalarından ödünç alır, bir yandan da kendi üyelerinin işleyen faizlerini kullanır. Uluslar arası Kalkınma Birliği (IDA), çok uzun vadeli ve faizsiz ya da çok düşük faizli ödünçler vermiş, çok çeşitli projeleri finanse etmiştir. Bu sayede IDA, kalkınma yolunda olan ülkelerin çok özel ihtiyaçlarını karşılayabilmiş ve onların ödünç alma kapasitelerinin sınırlılığı karşısında yeni imkanlar bulmalarını sağlamıştır. Uluslar arası Finans Kurumu (IFC) özel sanayiinin kalkınmasını destekleyen bir program yürütmüştür. Kendisi bir ödünç verme

¹⁹¹ Çeken, Hüseyin, *Küreselleşme Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.38.

kurumu olmamakla beraber Birleşmiş Milletler Özel Fonu (UNSF), daha çok teknik yardım, eğitim, araştırma konularında bağışlarda bulunmuştur.

Bütün bu örgütlere rağmen, bunların yaptıkları yardımların tutarları, ikili anlaşmalarla sağlanan fonlara kıyasla çok azdır. Son yıllarda az gelişmiş ülkelere girmiş olan yabancı sermayenin % 90'ı ikili anlaşmalar çerçevesinde sağlanmıştır. Uluslar arası çok yönlü anlaşmalar ve bunları kanalaştıran uluslar arası kurumların toplamdaki payı % 10'u aşmamıştır.¹⁹²

IV) AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ

Küreselleşmeyle birlikte finansal ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları artış göstermiştir. Her ne kadar 2000 yılında yabancı yatırımlarında bir azalma eğilimi gözlenirse de dünyada serbestleştirme hareketlerinin devam ettiği dikkate alınırsa yabancı yatırımların artması beklenmelidir.

Bir şirketin üretimini, kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesine yaymak üzere ana merkezin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması bir dolaysız yabancı sermaye yatırımdır.¹⁹³ Yatırım ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, daha rekabetçi bir piyasanın oluşturulması, rekabet politikalarının gelişmesi uluslar arası ticareti ve üretimi artırma eğilimindedir. Bu bakımdan uluslararası alanda yatırım yapan doğrudan sermayeden ülkelerin alacağı pay da önemlidir.¹⁹⁴

Gelişmiş ülkelerin giderek bloklaşması ve bölgeselleşmeyi temsil eden bu blokların dışında kalan ülkelerin Pazar bulma olanaklarının azalması özellikle gelişmekte olan ülkeleri bu bloklara dahil olmaya zorlamaktadır. Bölgeselleşme eğilimlerine cevap verecek politikalar üretmeyen ülkelerin gelecekte mallarını satmayı hedefleyecekleri piyasalarda rekabet etme yeteneğinin azalması muhtemeldir. Türkiye'nin AB'ye üyelik çabalarına bu perspektiften bakılabilir.¹⁹⁵

1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'nda üye devletler arasındaki sermayenin serbestçe dolaşımı ilkesini getirmiştir. Roma Antlaşması sermaye hareketlerindeki

¹⁹² Bulutoğlu, a.g.e., s.63.

¹⁹³ Seyidoğlu, Halil, *Uluslararası İktisat: Teori ve Politika ve Uygulama*, 14.Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001, s.664.

¹⁹⁴ Kılıçarslan, Harun, *Avrupa Birliği'nde Vergi Rekabeti ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Ün.v. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2005, s.97.

¹⁹⁵ Kılıçarslan, a.g.e., s.92.

mevcut kısıtlamaların kaldırılacağını, yeni kısıtlamalar konulmayacağını, bu konuda gerekli kambiyo izinlerinin en liberal ölçüde verileceği hükümlerini getirmiştir. Serbest sermaye hareketlerine bir üye devlet, sermaye piyasası ve krediye ilişkin kendi iç tüzüklerini uygulamak istediği takdirde bunu ayırım gözetmeden yapacaktır. Böylece üye devlet vatandaşları sermayelerini tercih ettiği miktarda ve zamanda üye devletlerden herhangi birisine götürebileceklerdir.

Eğer sermaye hareketleri üye bir devletin sermaye piyasasında olumsuz etkiler yaparsa Komisyon Para Komitesi'ne danıştıktan sonra o devletin kapital dolaşımı konusunda gerekli tedbirleri almasına karar verir. Böylece serbest dolaşım hareketine karşı üye devletler için bir korunma tedbiri Komisyona ve üye devletlere en geç yürürlüğe girdiğinde bildirecektir. Ancak bu hal acil durumlar içindir.¹⁹⁶

Avrupa Topluluğu topluluk içi sermaye hareketlerini serbestleştirmede 11 Mayıs 1960 tarihli Konsey Yönergesinin hazırlanması önemli bir ilerleme olmuştur. Bu yönergede sermaye işlemleri liberalizasyon seviyesi farklı olan dört liste altında toplanmıştır.¹⁹⁷ Bunun da etkisiyle topluluk içinde liberalleşme hızlandı. Fakat milletlerarası parasal ilişkilerdeki istikrarsızlık, enerji krizi gibi nedenlerle bu süreç yavaşladı. 1984 yılında tekrar canlandırmak amacıyla Komisyon, sermaye hareketlerine uygulanan istisnai düzenleme türündeki koruma tedbirlerinin daha sıkı şekilde kontrol edilmesini öngören bir sistem getirdi.

1986 yılında da Roma Anlaşmasını tadil eden Tek Avrupa Senedi'nin kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesi Topluluk içinde sermaye hareketlerinin liberalleşmesini kolaylaştırdı. 1994 yılında yürürlüğe giren Avrupa Topluluğu Anlaşması ile daha önceden sermayenin serbest dolaşımı ile ilgili hükümleri daha kolaylaştıran hükümler ile değiştirildi.¹⁹⁸

Tablo 3.4: Dünyada Kısa Vadeli Yabancı Sermaye Hareketleri (Milyar \$)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Afrika	2,8	7,0	3,7	8,2	-2,2	-8,8	-0,7
Gelişen Asya	30,0	7,3	-17,2	11,5	4,3	-13,5	-21,1

¹⁹⁶Erden, Z. Ufuk, Türkiye'de Yabancı Sermayenin Vergilendirilmesi, İstanbul Üniv. Sos.Bil.Ens. , Yüksek Lisans Tezi, Aralık, 1997, s.53.

¹⁹⁷ Bolat, Ömer, *Avrupa Topluluğunda Sermayenin Serbest Dolaşımı İle İlgili Mevzuat İncelemesi*, İktisadi Kalkınma Vakfı, İKV No:7, İstanbul, 1989, s.6.

¹⁹⁸ Erden, a.g.e., s.55.

Orta Doğu ve Türkiye	1,8	-0,8	-13,0	-1,9	-11,1	-19,5	-16,6
Latin Amerika	48,0	29,1	25,3	2,5	8,7	-3,8	-7,9
Geçiş Ülkeleri	0,5	20,7	12,1	-0,9	-3,4	-5,7	-6,7
Gelişmiş Ülkeler *	481,3	467,5	295,6	884,4	997,3	883,0	774,0
Toplam	501,5	530,8	306,6	903,9	993,5	831,8	721,1

- 1999'a kadar ABD, Kanada, Japonya ve İngiltere alınmış, 1999'dan itibaren de Euro bölgesi ilave edilmiştir.

Kaynak: Meriç, Metin, Hakan Ay, "Küreselleşme Olgusunun Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkisi", Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu (10-14 Mayıs 2004, Belek- Antalya), Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004, s.307.

Tablo3.4'de dünyadaki kısa vadeli sermaye hareketlerinin yönüne bakıldığında en büyük payın gelişmiş ülkelere ait olduğu görülmektedir. 1996 yılından 2002 yılına kadarki dönemde 501,5 milyar dolardan 721,1 milyar dolara yükselen sıcak para hareketinde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere 1998 yılından sonra fazla yönelme olmamıştır. Özellikle 1997'den itibaren başlayan kriz dalgaları ve Latin Amerika ülkelerinde yaşanan istikrarsızlıklar, bu ülkelere sıcak paranın çıkışı ile sonuçlanmıştır.

Birçok gelişmekte olan ülke yaşanan kaynak sıkıntısını aşmada önemli olarak gördüğü yabancı sermayeyi ülkelere çekebilmek için çok çeşitli avantajlar sunmaktadırlar. Her ülkenin yabancı sermaye olarak görmek istediği, aslında kısa vadeli sermaye değil, kalıcı olan doğrudan sermaye yatırımlarıdır. Fakat dünya finans piyasalarında dolaşan 1 trilyon dolara yakın paradan da faydalanarak finansman sıkıntılarını aşmak istemektedirler. Bu nedenle yabancı sermayeyi teşvik amacıyla ya hiç vergi almamakta ya da indirimli vergi alma gibi ayrıcalıklar sunmaktadırlar. Ancak vergi dışı kalan, hemen hemen her kontrolden yoksun bulunan kısa vadeli uluslar arası sermaye hareketleri, sağladığı fayda yanında, Kara Para'yı da yanında sürüklemesi ve yaşanan krizlerde çok etkin olması nedeniyle, zararları da gözle görülür hale getirmiştir.

Bu zararların yanı sıra bu tür sermayeden ülkelerin vergi almamaları aslında yetersiz olan kaynaklarını daha da azaltmaktadır. Aslında geçici bir çözüm olarak görülen fakat uzun dönemde alınmayan vergilerin de katkıda bulunduğu istikrarsızlıklar, ülkeler için beklenen faydadan daha çok zarar olarak yansımaktadır. Bu nedenle sıcak para

hareketlerini izlemenin yanında, bu sermayeden vergi geliri sağlamayı da amaçlayan bir çok konu önemli hale gelmiştir.¹⁹⁹

Merkez içi yatırımlarda riskin düşüklüğü, satın alma gücü yüksekliğinin sağladığı geniş pazar, mikro-elektronik devrimin gerektirdiği yüksek vasıflı işgücünün varlığı, yeni işletme teknikleri vb. yatırımların kararlarını yükseltiyor.²⁰⁰

Gelişmiş dünyadaki iş kayıpları ve işsizlik, düşük ücretli ülkelerle yapılan ticaretle açıklanmayacak kadar büyüktür. Düşük ücretli ülkelere yapılan ithalat, gelişmiş ülkelerdeki mamül mal piyasasında çok küçük bir yer tutar. Gelişmiş ülkelerdeki iş kayıplarının temel sebepleri yereldir.

Emek yoğun üretim söz konusuysa, ücretlerin düşük, sosyal giderlerin daha az olduğu ülkeler tercih ediliyor. Dolaysız yatırımların nedenlerinden biri de budur. Ancak mikro-elektronik devrim sınıai üretimde emeğin payını giderek azaltmıştır. Ve bu da GOÜ'e yapılan dolaysız yatırımları görece azaltmıştır. ÇUŞ'ların kendi ülkeleri dışında yatırım yapmalarının ikinci bir nedeni de çevreyi kirletmenin maliyetinin GOÜ'de neredeyse sıfır olmasıdır.²⁰¹ Gelişmekte olan ülkelere ve geçiş ekonomilerinde sermaye piyasaları gelişmemiş olduğundan bu ülkelere akan sermaye daha çok doğrudan yatırım şeklinde olmaktadır. Aşağıda Tablo 3.5'de bu durum açıkça izlenebilir.

Tablo 3.5: Gelişmekte Olan Ülkelere ve Geçiş Ekonomilerine Net Sermaye Akışları (Milyar Dolar)

	1993-97	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Gelişmekte Olan Ülkeler							
Net Özel Sermaye Akışı	163,1	47,2	66,2	30,4	2,7	20,5	92,5
<i>Net Doğrudan Yatırım</i>	87,8	130,2	145,7	149,8	164,1	112,8	102,6

¹⁹⁹ Meriç,- Ay, s.308.

²⁰⁰ Kazgan, a.g.e., s.132.

²⁰¹ Kazgan, a.g.e., s.126-127.

<i>Net Portföy Yatırımı</i>	68,0	26,4	68,2	9,6	-90,8	-91,7	-75,8
<i>Diğer Net Yatırımlar</i>	7,3	-109,5	-147,7	-129,1	-70,7	-0,6	65,7
Net Resmi Akışlar	15,9	35,6	6,8	-10,6	32,8	5,3	0,5
Toplam Net Akışlar	179,0	82,8	73,0	19,7	35,5	25,9	93,0
Reservlerdeki Değişim	-78,8	-32,9	-84,8	-93,6	-95,4	-170,3	-324,9
Geçiş Ekonomileri							
Net Özel Sermaye Akışı	13,5	30,2	20,4	11,8	17,9	26,5	38,7
<i>Net Doğrudan Yatırım</i>	11,2	22,7	25,5	25,2	24,9	26,5	16,7
<i>Net Portföy Yatırımı</i>	3,0	12,0	-2,2	-3,4	-4,9	-6,9	-11,7
<i>Diğer Net Yatırımlar</i>	-0,7	-4,6	-2,9	-9,9	-2,2	6,9	33,7
Net Resmi Akışlar	7,0	11,4	-0,4	-3,8	-7,1	-2,1	-5,9
Toplam Net Akışlar	20,5	41,9	20,0	8,0	10,8	24,4	32,7
Reservlerdeki Değişim	-12,9	-1,7	-7,9	-23,3	-18,1	-25,7	-39,0

Kaynak: United Nations, World Economic and Social Survey 2004, United Nations, New York, 2004
http://www.un.org/esa/policy/wess/wess2004_files/part1web.pdf, 07 Ocak 2005,s.52.

Dünyada küreselmeye paralel olarak doğrudan yabancı yatırımları çekme gayretinde de artış gözlemlenmektedir. Nitekim aşağıdaki Tablo 3.6'de görüldüğü gibi gittikçe daha çok sayıda ülke doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin mevzuat düzenlemesi yapmaktadır. Neredeyse tamamı doğrudan yabancı yatırım lehine olan mevzuat düzenlemelerinin sayısı da açık bir şekilde artmıştır.

Tablo 3.6: Dünyada DYY'lara İlişkin Ulusal Mevzuat Düzenlemeleri

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Yatırım Rejimlerinde											
Değişiklik Yapan Ülke Sayısı	57	49	64	65	76	60	63	69	71	70	82
Ülkelerde Toplam Mevzuat											

Değişikliği Sayısı	102	110	112	114	151	145	140	150	208	248	244
DDY Lehine Mevzuat Değişiklikleri	101	108	106	98	135	136	131	147	194	236	220
DDY Aleyhine Mevzuat Değişiklikleri	1	2	6	16	16	9	9	3	14	12	24

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2004, United Nations, 2004, [http://www.unctad.org/en/docs/wir2004](http://www.unctad.org/en/docs/wir2004_en.pdf) en.pdf, 16 Eylül 2004, s.8

Veriler, 1980'lerden bu yana gelişmiş ülkelerden düşük ücretli Üçüncü Dünya ülkelerine doğru büyük bir sermaye akışı olduğu savıyla açıkça çelişiyor. 1993'te gelişmiş ülkelerden yeni endüstrileşen ülkelere sermaye akışı, toplam yüz milyar dolar idi. Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'nın 1993'teki toplam gayri safi milli hasılları 18 trilyon dolar, yatırımları 3.5 trilyon dolar ve sermaye stokları yaklaşık 60 trilyon dolardır. Yani 100 milyar dolar, zengin üçlünün yatırımlarının % 3'ünü, sermaye stoklarının da % 2'sini temsil eder. 1990-1993 arasında, Üçüncü Dünya piyasalarındaki yatırım patlaması, gelişmiş dünyanın sermaye stokunu % 0.5 düşürmüştür.

Ülkeler bu alanda bir rekabete girerek büyüme süreçlerini hızlandırmayı amaçlamaktadırlar. Bu rekabetin en önemli aracı ise ülkelerin vergi sistemleri olmaktadır. Nitekim bu duruma örnek gösterilen İrlanda, 1999-2000 yılları arasında kesintisiz bir iktisadi büyüme süreci yaşamıştır. İrlanda'da vergi politikası, kişisel gelirlerin desteklenerek satın alma gücünün artırılması ve kurumların ihracata yönelmesi için teşvik aracı olarak kullanılmıştır. Gelir vergisi oranları aşamalı olarak düşürülürken, kurumlar vergisi de uluslar arası ticarete dönük imalat sanayi kolları ile uluslar arası alanda faaliyet gösteren finansal kuruluşlar için yüzde 10 olarak belirlenmiştir. Yıllar içinde KDV yaklaşık aynı seviyelerde kalırken, gelir ve kurumlar vergi oranları indirilmiş, buna karşılık indirim ve istisna sınırları yükseltilmiştir.

İrlanda'da teşvik politikası, tercihli ve genel teşviklerden oluşmaktadır. Tercihli teşvikler; imalat sanayi sektöründe yeni yatırımlar ve uluslar arası ticarete, özellikle de ihracata dönük hizmetler için kullanılan geri ödemesiz kredilerdir. Genel teşvikler ise esas olarak aynı sektörlere uygulanmakta olan düşük kurumlar vergisi haddidir. Yabancı ve yerli firmalar arasında kesin bir ayırım yapılmamaktaysa da esas olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmek için tasarlanmış bir mekanizma olduğu ifade

edilmektedir. Uluslararası çifte vergilemeyi önleme anlaşmaları ile tamamlanan düşük vergi haddi, başta ABD’li olmak üzere, yabancı firmalara cazip gelmektedir.

Tercihli teşvikler, İrlanda kalkınma kurumlarının yatırım projeleri için rekabet gücünü arttırmıştır. İmalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren yabancı şirketlerin, toplam istihdam hacminde yüzde 45 ve üretimde yüzde 70 pay sahibi olmaları politikanın başarısını göstermektedir. İrlanda ekonomisinin AB piyasası ile entegrasyonu da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmesi ve İrlandalı firmaların performansının artırılmasında temel bir etken olmuştur. Diğer üyelerin pazarlarına erişim imkanı, yabancı sermayenin AB pazarına girebilmek için İrlanda’yı bir üs olarak seçmesinin yolunu açmıştır. İrlanda’nın izlediği politika, bu avantajı etkili bir şekilde kullanmak olmuştur.

Tablo 3.7: İrlanda’ya Doğrudan Yabancı Yatırım Girişi (Milyon Dolar)

	1991-1996 (Yıllık Ortalama)	1997	1998	1999	2000	2001	2002
DYY Girişi	1.469	2.712	8.579	18.500	26.447	15.681	19.033
DYY İhracı	436	1.016	3.906	6.109	4.629	5.864	2.706
Net Yatırım	1.033	1.696	4.673	12.391	21.818	9.817	16.327

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı- Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Dergisi, (Nisan 2004), <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/Nisan2004/irlanda.htm> , 06 Şubat 2005

Tablo 3.7’te, 1991-2002 yılları arasında İrlanda’ya gelen yabancı yatırım miktarı gösterilmektedir. 1991-1996 yılları arasında, yıllık ortalama yabancı yatırım miktarı 1,5 milyar dolar civarındayken, 2000 yılında bu miktar 26,4 milyar dolara ulaşmıştır. Son yıllarda bilgi ve iletişim sektörlerinde yaşanan küresel gerilemeye paralel ülkeye giren doğrudan yabancı yatırım miktarında bir miktar düşüş olmuştur. Doğrudan yabancı yatırım giriş stok miktarı, İrlanda’nın yabancı sermaye konusundaki başarısını daha gözle görülür kılmaktadır. 1980 yılında 32,4 milyar dolar olan İrlanda’ya doğrudan yabancı yatırımı giriş stoku, 2002 yılında yüzde 384 oranında artarak 157,2 milyar dolara ulaşmıştır.²⁰²

²⁰² Dış Ticaret Müsteşarlığı – Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret Dergisi*, (Nisan 2004), <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/Nisan2004/irlanda.htm>, 06 Şubat 2005.

Sermaye hareketlerindeki liberalizasyonun AB'yi büyük bir vergi cennetine dönüştüreceği endişesi taşımaktadır. Bu süreç, finansal sermaye üzerindeki vergi yükünün hafifletilerek, küçük ülkelere diğer ülkelerden kaynak akışını temin etme yönünden yararlı olmuştur. Fakat bu durumun büyük ülkelerde vergi kayıplarına neden olacağı açıktır.

Birlik içindeki küçük ülkelere Belçika, 1982 yılında ilk özel vergi rejimi uygulayan ülkedir. Çok uluslu finansal şirketler için Avrupa'daki en avantajlı ülke iştirak ve temettülerin yurt dışına transferi vergi dışı olduğu için Lüksemburg'tur. Hollanda'da ise, sınırları içinde kurulmuş çok uluslu finans şirketleri için 1997'de özel vergi rejimi kabul edilmiştir. Portekiz, özel bölgelerde yerel idarelerin kontrolünde otonom vergi sistemleri uygulamaktadır. Öte yandan İrlanda ise; bankacılık, sigortacılık, leasing ve factoring gibi akışkan faaliyetleri yürüten yabancı kuruluşlara normal vergi oranı % 32 iken % 10 lık özel bir oran uygulanmaktadır ve bu uygulama 2005 sonuna kadar sürecektir. Ayrıca İspanya'da, AB ülkesi şirketler ile uluslar arası holding ve finansman şirketlerinin avantajlı vergi rejimine tabi tutulmaktadır. Yine İspanya'nın, Kanarya Adaları'nın ekonomik gelişmesini desteklemek amacıyla kurulan ZEC serbest bölgesi, İspanya'da yerleşmiş olamayan kişilere mahsus olup, % 35 oran yerine % 1 vergi oranı uygulanmaktadır.

AB ülkelerinin kendileri aleyhine olacak şekilde tercihli vergi rejimlerinin meydana getirdiği ararlı bir vergi rekabeti söz konusudur ve bu durum özellikle büyük ülkeler açısından vergi kayıplarına neden olabilecektir.²⁰³

Avrupa Birliği'ne dahil ülkeler arasındaki doğrudan yabancı yatırımlara yönelik rekabetin oldukça şiddetli olduğu, bunların ana rakibi konumundaki ülkelerin girişimlerini hesaba katarak teşvik paketleri hazırlamışlardır. Ancak bu rekabetin şiddetinin artıp artmadığı konusu, hükümetlerle yatırımcılar arasındaki teşvik anlaşmalarının gizliliği nedeniyle, çok açık değildir. AB içindeki hükümetler sadece diğer bölgeleri ve hükümetleri ana rakipleri olarak görmekle yetinmemiş, özellikle otomotiv, elektronik ve ilaç endüstrileri gibi hedef sektörlerde ciddi bir rekabete yönelmişlerdir. Bunun sonucu, hükümetlerin "hedefleme stratejileri"nin giderek artan oranda birbirine yaklaşması ve aynışması ile birlikte, özellikle şiddetli rekabet

²⁰³Meriç,- Ay, a.g.m., s.317.

yaşanan alanlarda mevcut yatırımcıların (özellikle Almanya’da) yitirilmemesine büyük özen gösteren promosyon yöntemlerinin geliştirilmesi olmuştur.²⁰⁴

Dünya’da yabancı sermaye ihraç ve ithal eden en büyük grup Avrupa Birliği (AB)’dir. 1995 yılında AB dünyada akım yabancı sermayenin % 35.1’ini ithal etmiştir. Bu oran 1998’de % 35.7’ye ulaşmıştır. Buna karşılık AB 1995 yılında tüm akım şeklindeki yabancı sermayenin % 44.7’sini ihraç etmiştir. 1998’de oran % 59.5’e yükselmiştir. İkinci sırada ABD gelmektedir. 1998’de bu ülkeye dünyadaki toplam yabancı sermayenin % 30’u giriş yaparken ülkenin dış ülkelerde gerçekleştirdiği yabancı sermaye yatırımlarının miktarı %20.5’e ulaşmıştır.

Türkiye’nin 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Gümrük Birliği’ne girmesi Avrupa Topluluğu açısından olumlu olmuştur. Yabancı yatırımcı için uygun ekonomik ve siyasi koşullar yönünden beklentilerinin karşılanmasında Gümrük Birliği önemli bir araçtır.²⁰⁵ Gümrük Birliği nedeniyle Topluluk Mevzuatı’na uyum sağlanacak olması yabancı yatırımcı için olumlu faktörlerdendir. Gümrük Birliği ile Türkiye’ye gelen yabancı yatırımcılarla iş birlikleri ve ortaklıklarında artış da beklenmektedir. Ayrıca Türkiye Gümrük Birliği ile gelecekte Avrupa Birliği’ne tam üye olma fırsatını elde etmiştir. Gümrük Birliğine giriş tarihinden itibaren geçecek birkaç yıl piyasaların dengelerini bulması, mevzuatların uyumlaştırılması çalışmalarının sürdüğü bir geçiş dönemidir. Gümrük Birliği esasen sermayenin serbest dolaşımından ziyade malların serbest dolaşımı ile ilgilidir. Ancak Avrupa Topluluğu ile Türkiye arasında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi anlaşmalar ile kabul edilmiş olup Gümrük Birliği bu gelişmeyi hızlandıracaktır. Ayrıca Gümrük Birliği Avrupa Topluluğu kökenli sermayenin Türkiye’ye akışını da arttıracaktır. Gümrük Birliği ile Türkiye ekonomisini büyütecek, kaynaklarının daha akılcı dağılımını sağlayacak ve dış kaynak yani yabancı sermayenin yurda girişini arttıracaktır.

Yabancı sermaye yatırımlarının gittikleri Avrupa Topluluğu ülkelerinde önemli ölçüde refah düzeyine olumlu katkıda bulunduğu gerçeği görülmektedir. Ancak bu

²⁰⁴ Muter, Naci B., Kovancılar, Birol,” Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabeti”, *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu (10-14 Mayıs 2004, Belek- Antalya), Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004, s.344.

²⁰⁵ Tüzün Çiğdem, “Yabancı Sermaye ve Gümrük Birliği”, *Ekonomik Forum Dergisi*, Şubat 1996, Ankara, sayı:2, s.29.

durum gittiği ülkenin ekonomik ve siyasal istikrarıyla doğrudan ilişkili olduğundan istikrar sağlanamıyor ise bu olumlu etkiler gerçekleşmemektedir. Yabancı sermayenin refah yükseltici etkileri Türkiye'nin siyasal ve ekonomik istikrarına bağlıdır. Avrupa Topluluğu kaynaklı yabancı sermayenin Türkiye'ye istenilen düzeyde gelmesi, Türkiye'nin ekonomik ve siyasal performansı ile yakından ilgilidir.²⁰⁶

²⁰⁶ Erden, a.g.e., s.56.

SONUÇ

Küreselleşme süreci ile birlikte hızla artan uluslar arası ekonomik rekabet, özellikle kıt faktörlere sahip gelişmekte olan ülkeleri dış kaynaklardan daha etkin bir şekilde faydalanmaya zorlamaktadır. Bundan dolayı gelişmekte olan ülkeler, küresel rekabetin hem belirleyicisi hem de sonucu olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından daha fazla pay elde edebilmek için yeni politikalar uygulamaya yönelmektedirler.

Geçmişte yabancı sermaye sadece sermaye açığını kapatmak, üretimi arttırmak, işsizliği azaltmak, işgücü ve taşıma gibi üretim maliyetlerini azaltmak, düşük vergi avantajlarından yararlanmak gibi nedenlerle cazip bulunuyordu. Günümüzde ise, yabancı yatırımlardan beklenenler daha da artmıştır. Bu faktörlere ilave olarak ülkeye yeni teknolojiler getirmek, sermaye ihraç eden ülkenin politik ve ekonomik desteğini sağlamak, dışa açılmak, çevreyi korumak, insan kaynaklarını geliştirmek gibi beklentiler de eklenmiştir. Yabancı sermaye yatırımları hem istihdamı arttırmak hem de insan kaynaklarını geliştirmek açısından çok önemli görevler üstlenmiştir.

Türkiye’de yaşanan politik ve ekonomik istikrarsızlığın giderilmesi, enflasyonun düşürülmesi gerekmektedir. Yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesi için alınması gereken en önemli tedbir vergi sistemlerinin ulusal düzeyde, uluslar arası normlara uygun şekilde düzenlenmesidir. Ülkelerin teşvikler konusunda birbirleriyle rekabete girmeleri teşviklerin etkinliğini azalttığı gibi ülke gelirinin büyük bir kısmının yabancı şirketlere doğru kaymasına da neden olmaktadır. Bu konuyla ilgili en iyi çözüm ülkelerin birbirleriyle işbirliği içinde hareket etmeleridir. Uygulanacak olan vergisel teşvikler mutlaka şeffaf olmalı ve vergi kanunlarında açıkça belirtilmeli ve kolayca uygulanabilecek şekilde hazırlanmalıdır. Teşvikler sadece belli bir bölge, sektör yada firmayı değil ekonominin bütününe kapsayacak şekilde uygulanmalıdır.

Nicolas Kaldor’a göre yabancı sermayeye verilecek vergi teşvikleri meselesinde az gelişmiş ülkelerde şöyle bir olgu ile karşılaşılmaktadır. Yabancı sermaye daha ziyade iç pazara dönük üretim yapmayı tercih etmektedir. Hele bu ülkelerde nüfus yoğunluğu fazla ve iç talep de canlıysa iç pazara olan rağbet daha da artmaktadır. Dolayısıyla, iç pazara dönük üretim yapmak isteyen yabancı sermayeye verilen teşvikler daha olumlu ve çabuk etki yapmaktadır. Oysa bu az gelişmiş ülkelerin lehine değildir. Çünkü iç tasarruflar yabancı sermayenin ürettiği ürünlerini tüketime gitmektedir. Böyle bir

yabancı sermaye teşviği az gelişmiş bir ülkenin ulusal çıkarlarıyla da örtüşmemektedir. Ama eğer yabancı sermayeden istenen ihracata dönük bir üretim ise, yabancı yatırımcı bu konuda isteksiz davranmaktadır. Türkiye buna dikkat etmek zorundadır. Eğer yabancı sermayeye teşvik vermek istiyorsa dış pazara dönük üretim yapan sermayeyi tercih etmelidir.

Sonuçta,yine Kaldor'un deyişiyile bilhassa bizim gibi az gelişmiş ülkelerin yabancı sermayeye teşvik verirken özellikle vergi indirimleri konusunda birbirleriyle yarış etmek yerine ortak hareket etmeleri, yani dayanışma içinde olmaları, deyim yerindeyse tıpkı petrol üreticisi ülkelerde olduğu gibi bir vergi teşviki dayanışma kuruluşu oluşturmaları yabancı sermaye ile ilgili maliyeti en aza indirmek bakımından daha mantıklıdır.

KAYNAKLAR

- Akpınar, M.- Keskin, E. "Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Sermaye Yatırımlarının Trend Analizi ve AB Üyeliğinin Sermaye Hareketlerine Etkileri", Dünya Ekonomi Dergisi, İstanbul, 2000.
- Akdış, Muahmmmed, "Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler" <http://www.makalem.com.12.05.2005>.
- Akyüz, Yılmaz, "Ekonomide Liberalleşme ve Sanayileşme:Latin Amerika Deneyimi", *Mükliyeliler Birliği Dergisi*, Ankara, 1994.
- Altıntaş, Berra M., "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasalarına Etkileri", *Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları* yayın No:8, Ankara, 1988.
- Aren, Sadun, "Teknolojinin Üretimdeki Yeri ve Çağımızdaki Durumu" Teknoloji Transferi, T.M.M.O.B.Açık Oturum Tam Metni, İstanbul, 1987.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Söylev ve Demeçler*, Cilt:2,Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959.
- Avcioğlu, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni*, Cilt 1, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Başkaya, Fikret, *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, 3.Baskı, Ankara, 2000.
- Başkaya, Fikret, *Az Gelişmişliğin Sürekliliği*, İmge Kitabevi, 4.Baskı, Ankara, 2001.
- Başoğlu, Ufuk,- Ölmezoğulları, Nalan- Parasız, İlker, *Dünya Ekonomisi Küreselleşme,Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi*,Ezgi Kitabevi, Bursa 1999
- Becker, Joachim, "AB'nin Doğu ve Güney Genişlemesi Üzerine", *İktisat Dergisi*, Sayı:454, (4 Ekim 2004).
- Benk, Serkan, "Vergisel Teşvikler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", *Bursa Bilanço*, Sayı 60-61, Ağustos 2004.
- Bilen, Banu, "Hollanda'nın Temel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye Hollanda Dış Ticareti", <http://www.izto.org.tr>. 28.11.2006.
- Bilici, Nurettin, "Vergi Cennetleri ile Mücadele", *Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları , Önlenmesi Yolları*, 19.Türkiye Maliye Sempozyumu, (10-14 Mayıs 2004), Uludağ Üniveristesi İ.İ.B.F.Maliye Bölümü, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Bolat, Ömer, *Avrupa Topluluğunda Sermayenin Serbest Dolaşımı ile İlgili Mevzuat İncelemesi*, İktisadi Kalkınma Vakfı, İKV No:7, İstanbul, 1989.
- Bozkurt, Ünal, *Ekonomide Yabancı Sermayenin Yeri ve Önemi*, Yased Yayınları No:20, İstanbul, 1985.
- Bulutoğlu, Kenan, *100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970.
- Cangir, Niyazi, "Vergide Rekabet yada Vergi Politikalarının Değişen İşlevi-I", *Yaklaşım Dergisi*, Sayı:91, Temmuz 2000,
- Coşkun, İsa, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Rejimi ve Yabancı Sermaye Sayılan Teşvikler", *Yaklaşım*, Sayı:65, 1998.
- Çeken, Hüseyin, "Küreselleşme Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi", *Değişim Yayınları*, İstanbul, Ekim 2003.
- Çomaklı, Şafak Ertan, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Teşvik Tedbirleri", *Vergi Sorunları Dergisi*, Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayını, Ekim 2000.
- Demircan, Daim, *Türkiye'de Yabancı Sermaye*, Dilek Matbaası, İstanbul, 1971.

- Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Dergisi, (Nisan 2004), http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/Nisan_2004/irlanda.htm.06 Şubat 2005.
- DPT, 2004 Yılı Programı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001- 2005), <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2004.pdf>, 12.03.2005
- DPT, T.C. Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), <http://ekutup.dpt.gov.tr>. 12.03.2005
- DPT, 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı, DYSY,2000.
- Dura, Cihan, "Yabancı Sermaye Türkiye'ye Zarar Veriyor", <http://www.turksolu.org/88/dura88.htm>. 18.01.2007.
- Dural, Fatih, "Türkiye'de Uygulanan Yabancı Sermaye Mevzuatı ve Yatırım Teşvik Hükümlerinin Değerlendirilmesi", *Yaklaşım Dergisi*, Sayı:25, Ankara, 1995.
- Durusoy, Serap, "Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri", <http://foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem.2000/finans.htm>.08.01.2007
- Ekin, Nusret, *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*, İTO Yayınları, İstanbul, 1999.
- Erçakar, Mehmet Emin, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Uludağ Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2005.
- Erden, Z.Ufuk, Türkiye'de Yabancı Sermayenin Vergilendirilmesi, İstanbul Ün. Sos.Bil.Ens., Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1997.
- Erdikler, Şaban, "Türkiye'nin Yabancı Sermaye Performansının İyileştirmesi Önündeki Vergisel Engeller ve Alınabilecek Önlemler", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Yıl:6, Sayı:30, Mayıs- Haziran 2003.
- Eyüpgiller, S.Saygın, Uluslar arası Zarar Verici Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2002.
- Forum, "Yabancı Sermayeyi Yolsuzluk da Ürkütüyor", *TOBB Yayınları*, Sayı:6, 2001.
- Garih, Üzeyir, *Globalleşme Sürecinde Türkiye*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000.
- Giray, Filiz,- Koban, Emine,- Gerçek, Adnan, *Avrupa Birliği ve Yatırımlara ve İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Karşılaştırmalı Değerlendirmesi*, Minevra Ofset A.Ş., 1.Basım, Bursa,1998.
- Gönensoy, Emre, "Türkiye Ekonomisi ve Yabancı Sermaye " (Açık Oturum), *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl:19, Sayı:11,Kasım-1982.
- Gözet, Behçet, Türkiye'de Uygulanan Liberal Politika ve Yabancı Sermaye İlişkisinin AT'na Girişteki Rolü. AET ile Bütünleşmede Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü İnceleme Yarışması II.,YASED, Yay.no:34, 1989.
- Güneş, H.Hilmi, Türkiye'de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişim Sürecine Şubat 2001 Krizinin Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. Sos.Bil.Ens.İkt.A.Bilim Dalı Uluslar arası İkt.Bilim Dalı, İstanbul, 2004.
- Hamitoğulları, Beşir, *Teknoloji Transferinin Teorik Bazı Sorunları: Teknoloji Transferi Sorunu ve Türkiye*, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları No:1974/5, 1974
- Hirst, Paul,- Thompson, Graham, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, çev: Çağla Erdem- Elif Yücel, Dost Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Hornfeld, Arnold, "Türkiye'nin Geleceğinde Yabancı Sermayenin Etkileri", *Mercek Türkiye Metal Sanayiciler Sendikası*, İstanbul, Nisan 2001.
- Hoşyumruk, Şennur, *Vergi Cennetleri, Tercihli Vergi Rejimleri ve Zarar Verici Vergi Rekabetinin OECD Ülkeleri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:775, Eskişehir, 1997.

- İpek, Selçuk, *Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Teşvik Politikalarının Ekonomik Kalkınmaya Etkileri*, Uludağ Ün. Sos.Bil.Ens. Maliye Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1997.
- İnceci, Barbaros, *Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Sübvansiyonlar*, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1993.
- Karabalık, Hakan, "Orta Avrupa Ülkelerinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Özelleştirme", <http://www.dtm.gov.tr>. 02.09.2006.
- Karaca, Yüksel, "Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri:OECD Bünyesindeki Çalışmalar Ne Aşamada, *Vergi Dünyası*, Haziran 2001.
- Karacan, Ali İhsan, "Özelleştirme İyileşme Sağlıyor Mu?", *Dünya Gazetesi*, 14 Eylül 1994, 16 Eylül 1994.
- Karakoyunlu, Erdoğan, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Uygulaması*, 2.Türkiye İktisat Kongresi 2-7 Kasım, DPT Yayınları.
- Karakoyunlu, Erdoğan, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları (24 Ocak 1980 Öncesi ve Sonrası) ve Yabancı Sermaye Dairesinin 1980 Faaliyetleri Sonuçları, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1981.*
- Karakoyunlu, Erdoğan, "Türkiye'deki Yabancı Sermaye Yatırımları", *Yabancı Sermaye Hakkındaki Görüşler*, YASED Yayınları, No:3, İstanbul, 1982.
- Karluk, Rıdvan, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İTO Ekonomik Yayınlar Dizisi No:13, İstanbul, 1983.
- Karluk, Rıdvan, *Uluslar arası Ekonomi*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Karluk, Rıdvan, "Dünya Ekonomisinde Küreselleşme ve Bölgeselleşme Eğilimleri ve GB-Bölgesel Ekonomik Gelişmeler", *Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye*, Sayı:19-20, 1995.
- Karluk, Rıdvan, *Türkiye Ekonomisi*, Beta Basın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1997.
- Karluk, Rıdvan, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*, Türkiye Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 1999.
- Karluk, Rıdvan, "[Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı](http://www.tcmb.gov.tr)", www.tcmb.gov.tr. 18.01.2007.
- Kazgan, Gülten, [100 Soruda Ortak Pazar ve Türkiye](http://www.gercek.com.tr), 3.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1975.
- Kazgan, Gülten, *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri*, Altın Kitap Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Kazgan, Gülten, *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Kılıçarslan, Harun, *Avrupa Birliği'nde Vergi Rekabeti ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniv. Sos.Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2005.
- Kılıçbay, Ahmet, *Türkiye'nin Ekonomi Politikaları (1930-96 sonrası)*, Der Yayınları, İstanbul, 1997.
- Kök, Recep, "Türkiye Cumhuriyetinin Yüzüncü yılına Hazırlanırken Ortaya Çıkan Temel Reel Dönüşümler ve Küreselleşmeden Doğan Kaygılar" www.euroasiaforum.com. 16.12.2006
- Meriç, Metin,- Ay, Hakan, "Küreselleşme Olgusunun Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkisi", *Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19.Türkiye Maliye Sempozyumu (10-14 Mayıs 2004, Belek- Antalya), Uludağ Üniv. İ.İ.B.F.Maliye Bölümü, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Milliyet, AB'den Türkiye'ye "ekonomik kriz":Uyarısı, <http://www.milliyet.com.tr>/2005/02/02, 02 Şubat 2005.
- Muter, Naci,- Kovancılar, Birol, "Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabeti",

- Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*, 19.Türkiye Maliye Sempozyumu (10-14 Mayıs 2004, Belek- Antalya), Uludağ Üniv. İ.İ.B.F.Maliye Bölümü, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Nadaroğlu, Halil, *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Yayınları, 11.Baskı, İstanbul, 2000.
- Oksay, Kazım, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırım Kılavuzu*, Doğan Kardeş Mat.San.A.Ş., İstanbul, 1967.
- Öymen, Onur, *Geleceği Yakalamak, Türkiye'de Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Öz, Semih, "Vergi Cennetleri ile Yapılan Bilgi Değişim Andlaşmaları", www.vergisorunlari.com.tr. 28.11.2005.
- Özkavrak, Özlem,-Dileyci, Dilek Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye (www.foreigntrade.gov.tr.25.01.2001)
- Öztekin, Basri, *Yabancı Sermaye Hakkındaki Görüşler*, Yased Yayınları No:3, İstanbul, 1983.
- Sadıklar, C.Tayyar, *2000'li Yıllar Dünya ve Türkiye*, TBMM Vakfı Ofset Tesisi, Ankara, 1998.
- Savaş, Vural, *Kalkınma Ekonomisi*, Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1994.
- Selamoğlu, Gülnar, *Yabancı Sermaye*, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1985.
- Serdengeçti, Turan, "Yatırımlarda Devlet Yardımları", *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl:1, Sayı:5, Eylül-Ekim 2002.
- Seyidoğlu, Halil, *Uluslar arası İktisat: Teori ve Politika ve Uygulama*, 14.Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001.
- Sezgin, İzlem, *Yabancı Sermaye*, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Müd.Yayınları, İstanbul, 1991.
- Siyasetten Öte Ticaret:Fransa'ya "fransız kalmayalım", <http://www.kobi-efor.com.tr>. 28.06.2005
- Şahin, Ali Ergin, "Yabancı Sermayenin Türkiye'deki Durumu", *Vergi Sorunları*, M.G.K.D.Yayını, Sayı:89, 1996.
- Şahin, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1997.
- Şari, Üzeyir, *Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme ve Yabancı Sermaye* : Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti Deneyimleri, Uludağ Üniv. Sos.Bil.Ens.İkt.Ana Bilim Dalı, İkt.Pol.Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2006.
- Şatıroğlu, Kadir, *Çok Uluslu Şirketler*, Ankara Üniv. SBF.Yayınları, No:536, Ankara, 1984.
- Şenlik, E.,- Güngör, H.T.,- Ünver, S., "Yabancı Sermayenin Türkiye'deki Durumu ile İlgili Düzenlemeler", *Vergi Dünyası*, M.H.U.D.Yayını, Sayı:23, İstanbul, 1983.
- T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Çin Halk Cumhuriyeti, Müteahhitlik Hizmetleri Ülke Profili ydmh.foreigntrade.gov.tr.23.09.2006
- T.C.Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2001 www.hazine.org.tr
- T.C.M.B. Yıllık Rapor, 2000.
- TOBB,Ekonomik Rapor, 2000.
- Tuncer, Baran, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Sorunu*, A.Ü.SBF.Yayınları No:241, Ankara, 1968.
- Turgut, Osman B., "AET ile Entegrasyon Sürecinde İmalat Sanayiine Gelen Yabancı Sermayenin Rolü: Portekiz ve Türkiye Üzerinde Bir İnceleme", AET ile Bütünleşmede Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü, İnceleme Yarışması II, YASED, Yay.no:34, 1989.

- Türkan, Ercan, *Türkiye'de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı*, T.C.Merkez Bankası Yayını,http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/yabanci_sermaye.pdf; 12 Şubat 2005.
- Tügiad, "2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar:XVI-Yabancı Sermaye", *RGA Yönetim Danışmanlık Ltd.Şti.*, Mayıs, 1996.
- Tüzün, Çiğdem, "Yabancı Sermaye ve Gümrük Birliği", *Ekonomik Forum Dergisi*, Sayı:2,Şubat 1996, Ankara.
- Uluatam, Ç.Özhan, *Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi ve Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası (Teori ve Türkiye Uygulaması)*, Ankara Ün. Siyasal Bilimler FakültesiYayınları No:311, Ankara, 1971.
- UNCTAD, *World Investment Report, United Nations, New York, 2001.*
- UNCTAD, *World Investment Report, United Nations, New York, 2003.*
- Uras, Güngör, *Türkiye'de Teknoloji Transferi Konusunda Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar: Teknoloji Transferi Sorunu ve Türkiye*, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları No:1974/5
- Uras, Güngör, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İktisadi Yayınlar, İstanbul, 1979.
- Yabancı Sermaye Başkanlığı, 6224 Sayılı Kanuna Göre Türkiye'de Yabancı Sermaye, 1983.
- YASED, "Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler", *Yased Yayınları*, İstanbul, 1988.
- Yeldan, A.Erinç, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde Üretim, Birikim ve Bölüşüm İlişkilerine Toplu Bir Bakış 97-99*, Petrol-İş, 1999.
- Yetkiner, Erkan, "Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri", *Vergi Dünyası*, Sayı:235, (Mayıs 2001).
- Yıldızoğlu, Ergin, *Globalleşme ve Kriz*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- Yılmaz, Celal, "Türkiye'de ve Dünya'da Yabancı Sermaye", *Ekovizyon Dergisi*, Sayı:41, 2000.
- <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/isteturkiye/turkce/iktisadi271.htm>. 18.01.2007
- <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermyat.doc>.
- 93/5148 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 31.12.1993 tarihli mükerrer R.G.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : Bandırma / 1975

Öğr.Gördüğü Kurumlar	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	: 1990	1993	KEV Özel Lisesi
Lisans	: 1994	1998	Uludağ Üniversitesi İİBF. Maliye Bölümü
Yüksek Lisans	: 2003		Uludağ Üniversitesi İİBF. Maliye Bölümü

Medeni Durumu : Evli

Yabancı Diller ve Düzeyi: İngilizce (Orta), Almanca (Az)

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar: Balıkesir SMMM Odası

Adı Soyadı